

วิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์
กลุ่มซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส

กาญจนา แก้วเทพ

.....

สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เฉพาะในกรณีของประเทศฝรั่งเศสนั้น ลัทธิมาร์กซ์มิใช่ลัทธิเดียวที่เสนอหนทางในการแก้ไขปัญหาสังคม ในสังคมแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ไปสู่สังคมนิยมมาเป็นเวลานานแล้ว และมีรูปแบบการต่อสู้อันหลากหลาย ซึ่งบางรูปแบบได้เกิดขึ้นก่อนหน้าลัทธิมาร์กซ์ถือกำเนิดเสียด้วยซ้ำไป เช่น ลัทธิสหภาพแรงงานของ Proudhon ลัทธิอนาคิสต์ของ Bakounin เป็นต้น

ดังนั้นในบทความเรื่อง “ซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส” นี้ เราจึงจะได้เห็นความพยายามของปัญญาชนนักคิดและขบวนการต่อสู้ของชาวฝรั่งเศสที่มุ่งมั่นจะฝ่าข้ามวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้น การกระทำดังกล่าวเท่ากับเป็นการพิสูจน์ความเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ที่แท้จริงของพวกเขา และได้ช่วยให้เราได้เข้าใจว่า ประสบการณ์ของปัญญาชนและประชาชนที่ได้ผ่านการต่อสู้อันยืดเยื้อยาวนานอย่างเช่นประเทศฝรั่งเศสนี้ ได้หล่อหลอมให้พวกเขาได้กลายเป็นนักสู้ที่อดทนทรหดที่ควรแก่การชื่นชมยกย่อง

.....

คำนำผู้แปลเรียบเรียง

วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่ซ้ายไทย หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๒๑ (ค.ศ. ๑๙๗๘) เป็นต้นมานั้น หาใช่ปรากฏการณ์พิเศษที่เกิดขึ้นแต่เฉพาะในสังคมไทยแห่งเดียวไม่ วิกฤติการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นอย่างซ้ำซากต่างกรรม ต่างวาระกัน และได้เกิดขึ้นมานับตั้งแต่เริ่มมีรัฐสังคมนิยมแห่งแรกนั้นทีเดียว คงจะไม่เป็นการเกินเลยไปนักที่จะกล่าวเปรียบเทียบว่า ขอบเขตปริมาตร ความเข้มข้นรุนแรงของวิกฤติการณ์ในที่อื่นๆ (โดยเฉพาะในทวีปยุโรป-ต้นกำเนิดของลัทธิมาร์กซ์เอง) ดูเหมือนจะกว้างขวางและหนักหน่วงยิ่งกว่าในกรณีของไทยหลายเท่าตัว

เมื่อกล่าวเฉพาะกรณีของปัญหาที่เกิดขึ้นในขบวนการฝ่ายซ้ายในทวีปยุโรปนั้น ใจกลางของปมปัญหานี้ก็คือวิกฤติการณ์ของลัทธิมาร์กซ์ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาปัจจุบันที่ขบวนการฝ่ายซ้ายต้องเผชิญ ๓ ประการหลักด้วยกัน คือ

(๑) การพัฒนาก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้งของระบบทุนนิยมทำให้บรรดากฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ลัทธิมาร์กซ์นำเสนอไว้ (เช่น กฎการทำลายตัวเองของระบบทุนนิยม, กฎความยากจนที่เพิ่มขึ้นของชนชั้นกรรมาชีพ) ไม่ปรากฏขึ้นในความเป็นจริง ยิ่งไปกว่านั้นประสิทธิภาพของการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วได้สร้างความ

มั่งคั่งให้แก่ประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมอันส่งผลให้ยุทธศาสตร์แบบใหม่ของทุนนิยม คือการผนวกเอาฝ่ายตรงข้าม (คือชนชั้นกรรมาชีพ) เข้าไปไว้ในระบบสามารถดำเนินการอย่างได้ผล

อย่างไรก็ตามถึงแม้ระบบทุนนิยมยุคใหม่จะสามารถตอบสนองความต้องการทางวัตถุของชนชั้นกรรมาชีพได้ดีก็ตาม แต่ทุนนิยมก็ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาความแปลกแยก (alienation) ในสังคมได้ ส่วนลัทธิมาร์กซ์ที่ถูกนำมาเน้นตีความแต่เฉพาะงานช่วงหลังๆ ของมาร์กซ์ (เช่น Capital) ก็ไม่สามารถจะวิเคราะห์เจาะลึกและเสนอข้อแก้ไขปัญหาความแปลกแยกได้เช่นกัน ความอับจนทางความคิดจึงเกิดขึ้นทั้งในทฤษฎีของทุนนิยมและลัทธิมาร์กซ์

(๒) หลังจากการเกิดขึ้นของรัฐสังคมนิยมแห่งแรกในรัสเซีย ซึ่งแม้จะได้พิสูจน์ว่า (ในบางส่วน) สามารถยกระดับการกินดีอยู่ดีของประชาชนในสังคมได้ (เช่นเดียวกับระบบทุนนิยมยุคใหม่สามารถกระทำได้ไม่แตกต่างกัน) แต่ประชาชนในรัฐสังคมนิยมเหล่านี้ก็ต้องจ่ายราคาการกินอยู่ที่ดั้นด้วยเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งถูกคุกคามด้วยระบบข้าราชการ (bureaucracy) ที่เข้าครอบงำชีวิตของปัจเจกบุคคลเกือบจะทุกมิติกว่าในส่วนนี้ ลัทธิมาร์กซ์มิได้มีคำตอบอันใดที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและแก้ไขปัญหาลักษณะใหม่ทั้งหลายที่ชาวสังคมนิยมต้องเผชิญชะตากรรมอยู่

(๓) ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในขบวนการสังคมนิยมเอง เช่นปัญหาการตีความลัทธิมาร์กซ์ของสากลที่สองที่กระทำไปอย่างขาดลักษณะวิภาษวิธี ส่งผลให้กระแสเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด (economic determinism) และแนวคิดวิวัฒนาการ (evolutionism) กลายเป็นกระแสหลักครอบงำขบวนการทั้งหมด นอกจากนั้นก็ยังมีปัญหาบางปมที่ขบวนการสังคมนิยมยังหาคำตอบที่ลงตัวไม่ได้ เช่น การจัดความสัมพันธ์ระหว่างลัทธิชาตินิยม (nationalism) และลัทธิสากลนิยม (internationalism) ความพ่ายแพ้ของขบวนการสังคมนิยมยุโรปในตอนต้นทศวรรษ (คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐) นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงขีดจำกัดและความผิดพลาดในการอ่านงานของมาร์กซ์ได้อย่างชัดเจน

ต่อหน้าวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในลัทธิมาร์กซ์ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ได้มีปฏิกิริยาตอบโต้ในหลายแนววิธีแรกซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด คือการผลิผลตามปฏิเสธลัทธิมาร์กซ์ทั้งหมดโดยสิ้นเชิง และอีกวิธีการหนึ่งซึ่งก็ง่ายไม่แพ้วิธีแรกก็คือ การพยายามปกป้องเพื่อจะไม่เปลี่ยนแปลงตัวลัทธินั้น

นอกเหนือไปจากสองวิธีการนี้แล้ว วิธีการที่สามซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับสองวิธีการแรกคือ การเลือกปฏิเสธบางส่วนและเลือกปกป้องบางส่วนของลัทธิมาร์กซ์ พร้อมทั้งแสวงหาหนทางใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาลัทธิมาร์กซ์ให้ก้าวพ้นจากวิกฤตการณ์ปัจจุบัน บรรดานักคิดที่สังกัดกลุ่มประเภทสามนี้ แม้จะมีจุดร่วมกันคือ เจตจำนงที่จะพัฒนาลัทธิมาร์กซ์ แต่ก็มีจุดแตกต่างกันตรงวิธีการที่นำมาใช้ ตัวอย่างเช่น วิธีการย้อนถอยกลับไปหาองค์ประกอบดั้งเดิมและต้นกำเนิดของลัทธิมาร์กซ์ของ Marcuse หรือ Lukacs หรือความพยายามที่จะผสมผสานศาสตร์ข้างเคียงใหม่ๆ เช่น Althusser การแสวงหา “กองหน้าแห่งการเปลี่ยนแปลง

กลุ่มใหม่” ของ André Gorz การประสานลัทธิมาร์กซ์เข้ากับแนวปรัชญาอื่นที่ดูเหมือนจะมีลักษณะตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับลัทธิมาร์กซ์เอง เช่น existentialism ของ Jean-Paul Sartre เป็นต้น

สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เฉพาะในกรณีของประเทศฝรั่งเศสนั้น ลัทธิมาร์กซ์มิใช่ลัทธิเดียวที่เสนอหนทางในการแก้ไขปัญหาสังคม ในสังคมแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ไปสู่สังคมนิยมมาเป็นเวลานานแล้ว และมีรูปแบบการต่อสู้อันหลากหลาย ซึ่งบางรูปแบบได้เกิดขึ้นก่อนหน้าลัทธิมาร์กซ์ถือกำเนิดเสียด้วยซ้ำไป เช่น ลัทธิสหภาพแรงงานของ Proudhon ลัทธิอนาคิสต์ของ Bakounin เป็นต้น

ดังนั้นในบทความเรื่อง “ซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส” นี้ เราจึงจะได้เห็นความพยายามของปัญญาชนนักคิดและขบวนการต่อสู้ของชาวฝรั่งเศสที่มุ่งมั่นจะฝ่าข้ามวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น การกระทำดังกล่าวเท่ากับเป็นการพิสูจน์ความเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ที่แท้จริงของพวกเขา และได้ช่วยให้เราได้เข้าใจว่า ประสิทธิภาพของปัญญาชนและประชาชนที่ได้ผ่านการต่อสู้อันยืดเยื้อยาวนานอย่างเช่นประเทศฝรั่งเศสนี้ ได้หล่อหลอมให้พวกเขาได้กลายเป็นนักสู้ที่อดทนทรหดที่ควรแก่การชื่นชมยกย่อง

และสิ่งที่จะฝากถึง “ซ้ายเก่าในไทย” ที่ได้มีประสบการณ์กับ “วิกฤตศรัทธา” ก็คือ สิ่งที่น่าเป็นห่วงเสียยิ่งกว่า “ตัววิกฤต” นั้น ก็คือ “ความศรัทธา” ในลัทธิมาร์กซ์นั่นเอง

กาญจนา แก้วเทพ

๑ มกราคม ๒๕๒๘

กรุงเทพฯ

สารบัญ

คำนำผู้แปลเรียบเรียง

อาร์มภบท

บทนำ

ตอนที่หนึ่ง - ต้นกำเนิดซ้ายใหม่ฝรั่งเศส

๑ : การวิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

๒ : ฌอง ปอล ซาร์ตและซีโมน เดอ โบวัวร์ การท้าทายแบบเอกชีตฯ

- ทฤษฎีสังคมแบบเอกชีตฯ ของซาร์ต
- ซีโมน เดอ โบวัวร์ : เอกชีตฯ และเฟมินิสม์
- Les Temps Modernes และการเมืองแบบเอกชีตฯ

๓ : ซาร์ตวิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์

- ตัวสื่อกลาง และวิธีวิเคราะห์แบบแลไปข้างหน้า-หลิวมาข้างหลัง
- ข้อเสนอเรื่องวิภาษวิธี

๔ : เลอเฟบเวอระ กับกลุ่มปรับปรุงลัทธิมาร์กซ์

- เมื่อมาร์กซิสต์ตั้งคำถามกับลัทธิมาร์กซ์
- Arguments (1956-1962) : จุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามกับลัทธิมาร์กซ์
- การรื้อฟื้นความคิดของมาร์กซ์
- การวิจารณ์ชีวิตประจำวัน

๕ : คาสโตเรียคัส : สังคมนิยม หรืออนารยะ

- จุดหลัก ๓ ประการของกลุ่ม “ฝ่ายซ้าย”

ตอนที่สอง - พฤษภาคม ๑๙๖๘

๖ : จากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดสุดยอด

ตอนที่สาม - หลังพฤษภาคม ๑๙๖๘ มรดกของซ้ายใหม่

๗ : อัลดูแซร์ : การผสมผสานลัทธิมาร์กซ์กับทฤษฎีโครงสร้างนิยม

๘ : ยูโรคอมมิวนิสต์และวิกฤติการณ์ของลัทธิมาร์กซ์

- ฟูแลนซาต์กับทฤษฎียูโรคอมมิวนิสต์
- วิกฤติการณ์ของลัทธิมาร์กซ์

๙ : ขบวนการเคลื่อนไหวสังคมนิยมใหม่ในทศวรรษ ๑๙๗๐

บทส่งท้าย - ลัทธิมาร์กซ์และสังคมนิยมที่เปลี่ยน

วิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์

กลุ่มซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส

อารัมภบท

บทความชิ้นนี้เรียบเรียงจากหนังสือภาษาอังกฤษชื่อ The French new left: An intellectual history from Sartre to Gorz โดยอาเธอร์ เฮอร์ช (Arthur Hirsh) ผลงานชิ้นนี้เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก สาขาประวัติศาสตร์ ซึ่งเฮอร์ชเสนอต่อมหาวิทยาลัยนิวยอร์กในปี ๑๙๗๗ และได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือในปี ๑๙๘๑ โดยสำนักพิมพ์ South End Press มีความหนา ๒๕๑ หน้า

งานศึกษาชิ้นนี้ มิใช่การกล่าวถึงเพียงแต่ประวัติศาสตร์ของกลุ่มที่ชื่อว่า “ซ้ายใหม่” (New Left) ในฝรั่งเศสเท่านั้น หากแต่ยังได้ให้เนื้อหาในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ของทฤษฎีสังคมที่กลุ่มซ้ายใหม่นำเสนออีกด้วย เนื่องจากฝรั่งเศสได้ชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีปัญญาชนที่สร้างสรรค์งานทฤษฎีใหม่ๆ ด้านนี้ออกมามาก นับตั้งแต่ฌอง-ปอล ซาร์ต (Jean-Paul Sartre) เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์สำคัญเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๖๘ ที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลอย่างสูงของแนวคิดกลุ่มซ้ายใหม่ อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้กล่าวออกตัวไว้ว่า ภายในหนังสือเล่มนี้ไม่สามารถจะบรรจุความคิดของกลุ่มซ้ายใหม่ทุกกลุ่มไว้ได้อย่างครบครัน จึงได้แต่เพียงเลือกนำเสนอแนวคิดที่เด่นๆ เท่านั้น และอยู่ในระดับการสำรวจอย่างกว้างๆ

แนวทางทฤษฎีของกลุ่มซ้ายใหม่มี ๒ ด้าน คือ พยายามเผชิญหน้ากับขีดจำกัดของลัทธิมาร์กซ์ดั้งเดิมท่ามกลางสถานการณ์ใหม่ๆ ที่เปลี่ยนไป รวมทั้งพยายามดำเนินงานบทบาทของลัทธิมาร์กซ์ที่เคยทำหน้าที่วิพากษ์สังคมทุนนิยมในอดีตให้ต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบันที่ทุนนิยมได้พัฒนาไปจนถึงขั้นสูงสุด (advanced) และพยายามที่จะเสนอยุทธศาสตร์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่นี้อีกด้วย

เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ในตอนแรกได้นำเสนอต้นกำเนิดของกลุ่มซ้ายใหม่รุ่นแรกในช่วง ๑๙๔๕-๑๙๖๘ บุคคลเด่นๆ ในยุคนี้ คือ ฌอง-ปอล ซาร์ต, อองรี เลอเฟบเวอ (Henri Lefebvre) และคอร์เนเลียส คาสโตเรียดิส (Cornelius Castoriadis) ทั้งสามเสนอแนวทางประสานลัทธิมาร์กซ์เข้ากับปรัชญาอื่นๆ ที่มีอิทธิพลในฝรั่งเศส ซาร์ตประสานลัทธิมาร์กซ์เข้ากับปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสม์ (ต่อไปจะเรียกย่อๆ ว่า “เอกซิสต์”) ที่มีหัวใจเรื่อง “subjectivity” (ความเป็นอัตวิสัย) เนื่องจากเขาเห็นว่าลัทธิมาร์กซ์ให้ความสนใจกับปัญหานี้น้อยเกินไป ส่วนเลอเฟบเวอได้ชื่อว่าเป็นนักปรับปรุง (revisionist) ลัทธิมาร์กซ์ฉบับดั้งเดิมให้เข้ากับสภาพสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าในปัจจุบัน ในขณะที่คาสโตเรียดิสถูกจัดอยู่ในกลุ่ม “ฝ่ายซ้าย” (gauchist) ที่สนใจกับปรากฏการณ์ของ “ระบบข้าราชการ” (bureaucracy) ที่เป็นปัญหาทั้งในโลกทุนนิยมและโลกสังคมนิยม ทั้ง ๓ แนวทางก่อตัวมาตั้งแต่ช่วงปี ๑๙๔๐ จนกระทั่งถึงปี ๑๙๖๐ ที่พอมองเห็นได้

ชัดเจนว่าเป็น “กลุ่มซ้ายใหม่” ที่มุ่งเป้าความสนใจหลักอยู่ที่ปัญหา “ความแปลกแยก” (alienation) และระบบ
ข้าราชการในสังคมสมัยใหม่

ในตอนที่สอง จะให้รายละเอียดของการปะทุขึ้นของเหตุการณ์ “พฤษภา’๖๘” ซึ่งเป็นการเปิดหน้า
ประวัติศาสตร์ใหม่ของแนวทางและรูปแบบการต่อต้านสังคม หลังจากเหตุการณ์นี้ ทฤษฎีสังคมของกลุ่ม
ซ้ายใหม่ก็ได้ผนวกเข้ากับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองในช่วงทศวรรษ ๑๕๑๐ ที่ต่อเนื่องมา

ส่วนตอนที่สาม เป็นการสำรวจมรดกตกทอดของทฤษฎีซ้ายใหม่ที่ให้กำเนิดกับทางเลือกสายใหม่ๆ
ทั้งทางด้านการเมืองและทางด้านสังคมที่หลากหลายในยุคต่อมา ตัวอย่างในทางการเมืองเช่นการเคลื่อนไหว
ของปีกก้าวหน้าในกลุ่มโครงสร้างนิยม (structuralism) การก่อตัวของกลุ่มยูโรคอมมิวนิสต์ (Euro
communism) และกลุ่มฝ่ายซ้ายที่เดินแนวทางเลือกตั้ง (left electoralism) ส่วนตัวอย่างของทางเลือกของการ
เคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ๆ เช่นกลุ่มเน้นระบบจัดการด้วยตนเอง (self-management) กลุ่มต่อสู้เพื่อสิทธิ
สตรี (feminism) และกลุ่มรณรงค์ปัญหาการเมืองเรื่องนิเวศวิทยา (political ecology) บรรดาทางเลือกใหม่ๆ ที่
เอ่ยชื่อมานี้จัดรวมอยู่ในโครงการของกลุ่มซ้ายใหม่ ซึ่งยังต้องเผชิญกับปัญหาที่ต้องการการค้นคว้าคำตอบ
ต่อไปในอนาคตว่า จะประสานกลุ่มที่มีเป้าหมายเฉพาะเหล่านี้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับกว้างได้
อย่างไร

บทนำ

ลัทธิมาร์กซ์อันประกอบด้วยลักษณะ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์ และลักษณะทางจริยธรรมที่มุ่งเน้นความยุติธรรมและความเท่าเทียมในสังคม การก่อตัวของทฤษฎีทางสังคมของลัทธินี้ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ ๑๘๔๐ และได้ถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติการทางสังคมอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ ประวัติศาสตร์ของการประยุกต์ใช้ที่เน้นแต่ลักษณะความเป็นวิทยาศาสตร์แต่เพียงด้านเดียวได้ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา ขบวนการมาร์กซิสต์ไม่สามารถพัฒนาแก่นเรื่องปัญหาความเท่าเทียมและปัญหาประชาธิปไตยจากตัวเนื้อทฤษฎีเดิมได้ ในฝรั่งเศสเอง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๔๕ ได้เริ่มมีปฏิกริยาเรียกร้องให้มีการวิพากษ์และตรวจสอบลัทธิมาร์กซ์กันใหม่ เพื่อรื้อฟื้นและประสานลักษณะ ๒ ส่วนของลัทธิให้ได้สัดส่วนกัน การเรียกร้องนี้แบ่งได้เป็น ๓ แนวทางหลักๆ

แนวทางแรก เริ่มขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันเป็นช่วงขณะที่เกิดวิกฤติการณ์ของระบบอุตสาหกรรมขั้นสูงสุด และเป็นช่วงที่ความคิดของลัทธิมาร์กซ์ได้ฝังรากลึกแล้วในหมู่ชนชั้นคนงาน กลุ่มปัญญาชนฝ่ายซ้ายในฝรั่งเศสเริ่มเรียกร้องว่าทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่ใช้อู่ควรได้รับการวิพากษ์ ชาร์ตผู้เป็นหัวหน้าของแนวทางแรกนี้เป็นผู้ที่ให้การสนับสนุน (sympathizer) แต่ก็มีทัศนะขัดแย้งบางประการต่อลัทธิมาร์กซ์ เขาและเพื่อนๆ ออกวารสารชื่อ “Les Temps Modernes”* (ยุคใหม่) เพื่อใช้เป็นเวทีในการแสดงทัศนะของกลุ่ม ตัวชาร์ตเองพยายามประสานปรัชญาเอกซิสฯ ซึ่งเป็นปรัชญาอันเดียวที่หลงเหลือความหมายอยู่ในจิตใจของผู้คนที่ผ่านสงครามมาถึง ๒ ครั้ง สำหรับเป็นทางเลือกใหม่ของกลุ่มคอมมิวนิสต์ เป็นที่น่าเสียดายว่า กลุ่มคอมมิวนิสต์ไม่ได้ประเมินชาร์ตในฐานะ “มิตรที่ยังล็งเลต่อแนวทางคอมมิวนิสต์” แต่กลับมองว่าเป็น “คู่แข่งกัน” และไม่ยอมรับฟังข้อเสนอของเขา แนวคิดหลักของชาร์ตที่วิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์คือ การมองว่าลัทธิมาร์กซ์ขาดทฤษฎีเรื่องความเป็นอัตวิสัยทำให้ไม่เข้าใจปัญหาเรื่องจิตสำนึก

แนวทางที่สอง เริ่มขึ้นในปี ๑๙๕๖ เมื่อเกิดเหตุการณ์ครุสชอฟเปิดโปงความโหดเหี้ยมของสตาลิน และเหตุการณ์ไซเวียตบุกฮังการี เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้บรรดาปัญญาชนในพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส (พคฝ.) ขอมรับไม่ได้กับท่าทีที่ไม่เปลี่ยนแปลงของผู้มีอำนาจในพรรค ปัญญาชนของพรรคส่วนมากลาออกหรือมิฉะนั้นก็ถูกไล่ออกกจากพรรค พวกที่ออกมานี้ได้รวมกลุ่มกันออกวารสารชื่อ “Arguments” (การโต้แย้ง) เพื่อพัฒนาลัทธิมาร์กซ์ โดยมีเลอแปบเวอระ “นักปรับปรุงลัทธิมาร์กซ์” เป็นแกนนำของกลุ่ม แนวคิดหลักของกลุ่มปรับปรุงลัทธิมาร์กซ์ก็คือ วิธีการหลักโดยกว้างๆ แบบมาร์กซิสต์ยังคงใช้ได้กับการวิเคราะห์

* เป็นวารสารรายเดือน ฉบับแรกออกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ปัจจุบันยังตีพิมพ์อยู่

สังคมปัจจุบัน หากแต่จะต้องมีการเปลี่ยน “เกณฑ์” (categories) ที่ใช้สังเคราะห์เสียใหม่ เพื่อสร้างทฤษฎีให้สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมใหม่ และโครงสร้างจิตสำนึกอันใหม่ด้วย

แนวทางที่สาม ได้แก่กลุ่ม “ฟายซาย” (gauchist) ที่ประเมินว่า ขบวนการคอมมิวนิสต์ที่มีอยู่ในขณะนั้นมีลักษณะอนุรักษนิยม และกลายเป็นเครื่องมือในการนำสังคมไปสู่ระบบข้าราชการด้วยการผนวกเอาชนชั้นกรรมาชีพเข้าไปอยู่กับพวกรักษาสถานะเดิมในสังคม (status quo) กลุ่มนี้พยายามค้นหารากฐานของลักษณะอนุรักษนิยมแบบข้าราชการในตัวทฤษฎีมาร์กซิสม์เอง และแสดงทัศนะผ่านวารสาร “Socialisme ou Barbarie” (สังคมนิยม หรืออนารยะ) ซึ่งมีคาสโตรเรียดิสเป็นแกนนำ

ความล้มเหลวของเหตุการณ์พฤษภา’๖๘ เกิดมาจากปัจจัยหลายด้าน ในส่วนของกลุ่มเคลื่อนไหวเองได้แก่ขีดจำกัดทั้งทางด้านรูปแบบการเคลื่อนไหว เช่น ด้านการจัดตั้งและประสานงาน และทั้งด้านทฤษฎีสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งมองไม่เห็นว่าจะเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งระบบได้อย่างไร ในอีกด้านหนึ่ง เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า พลผ.(พรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส) ที่ใช้แนวทางมาร์กซิสม์ดั้งเดิม (traditional) ไม่สามารถจะทำความเข้าใจกับรูปแบบการเคลื่อนไหวใหม่ๆ เหล่านี้ได้ เนื่องจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มพฤษภา’๖๘ มิใช่เกิดจากแรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจ แต่มีเป้าหมายต่อสู้กับความแปลกแยกในสังคมทุนนิยมแบบใหม่ และเรียกร้องเสรีภาพในการควบคุมชีวิตตนเอง ความไม่เข้าใจนี้ทำให้ พลผ. ปล่อยให้กลุ่มเหล่านี้สร้างสรรค์การต่อสู้ไปตามลำพัง เมื่อปราศจากการหนุนช่วย การต่อสู้ก็จบลงด้วยความพราชัยอย่างน่าเสียดาย

ตอนที่หนึ่ง

ต้นกำเนิดชายใหม่ฝรั่งเศส

๑ : การวิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

การอธิบายพัฒนาการของลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศสนั้นกระทำได้ด้วยการย้อนกลับไปดูต้นกำเนิดที่ลัทธินี้ก่อตัวขึ้นมาในประเทศนี้ ในยุคแรกนั้น (ปลายศตวรรษที่ ๑๙) มีนักลัทธิมาร์กซ์ชาวฝรั่งเศสน้อยคนนักที่จะได้อ่านต้นฉบับ **Capital (ทุน) ๓ เล่ม** ของมาร์กซ์ ส่วนมากพวกเขาจะอ่านงานสรุปของตนเองเกลส์ (เช่น สังคมนิยมเพื่อฝันและสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ หรือแอนตี้ดูริงห์)* เนื่องจากลักษณะของงานสรุปย่อมต้องทำให้ง่าย ชัดเจน และย่อเย็บ ทำให้การอธิบายเนื้อหาขาดความสมบูรณ์ในการทำความเข้าใจกับลัทธิมาร์กซ์อย่างรอบด้าน ลัทธิมาร์กซ์ฉบับที่เองเกลส์สอนให้แก่ผู้นำของสากลที่สองนั้นเน้นหนักการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมและลักษณะวิทยาศาสตร์ โดยละเลยลักษณะทางปรัชญา อิทธิพลของเฮเกลในความคิดมาร์กซ์ถูกยกเลิกไปหมด ผลที่ตามมาก็คือ ลัทธิมาร์กซ์ของสากลที่สองมีลักษณะปฏิฐานนิยม (positivism) และวิวัฒนาการนิยม (evolutionism) โดยเฉพาะปัญหาของทฤษฎีจิตสำนึกได้ถูกลดลงมา (reduce) เป็นเพียง “ภาพสะท้อน” ของการดำรงอยู่ (being) เท่านั้น

นอกจากนั้น อิทธิพลของลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศสยังพัฒนาไปได้อย่างแข็งแกร่ง เพราะในฝรั่งเศสมีอิทธิพลของแนวทางดั้งเดิมของตัวเองอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นลัทธิจาโคแบง (Jacobinism) ลัทธิบลองกี (Blanguism) ทฤษฎีของพรูดอง (Proudhon) หรือลัทธิสหภาพ (Syndicalism) ในช่วงปี ค.ศ. ๑๘๕๐ อิทธิพลของลัทธิมาร์กซ์จำกัดอยู่ในหมู่ปัญญาชนกลุ่มเล็กๆ เช่น จอง โจเรส (Jean Jeaures) ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นผู้นำพรรคสังคมนิยมฝรั่งเศสรุ่นแรก และจอร์จ โซเรล (George Sorel) เจ้าคำรับลัทธิสหภาพ เป็นต้น

จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิคที่ส่งผลกระทบทำให้เกิดการตื่นตัวและความสนใจในลัทธิมาร์กซ์ ได้มีผลนำไปสู่การก่อตั้ง พลผ. ขึ้นในปี ๑๙๒๐ โดยใช้แนวคิดหลักเริ่มจากเลนิน และต่อยอดสตาลิน ดังนั้นงานชิ้นแรกๆ ของมาร์กซ์ เช่น **Paris Manuscripts 1844** (ที่รู้จักกันในนาม **Economic and Philosophical Manuscripts**) จึงไม่มีการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสจนกระทั่งปี ๑๙๓๗ และเพิ่งเริ่มเผยแพร่ในปี ๑๙๔๕ กลุ่มมาร์กซิสต์ฝรั่งเศสเริ่มศึกษาทฤษฎีมาร์กซิสต์อย่างจริงจังเมื่อปี ๑๙๒๕ ผู้นำรุ่นแรกๆ เช่น พอล นิซาน (Paul Nizan) มองเห็นว่า ขบวนการคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่เป็นทางรอดสำหรับปัญหาปัจจุบันที่มนุษยชาติต้องเผชิญอยู่ (เช่น ปัญหาสงครามโลก, ปัญหาฟาสซิสต์ ฯลฯ) แต่เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวฝรั่งเศสมีปัญหาเฉพาะหน้าแผ่ขยายไปทั่วทั้งสังคม ทำให้กลุ่มมาร์กซิสต์ไม่มีเวลาศึกษาเพื่อพิจารณาปรัชญามาร์กซิสต์กันอย่างจริงจัง

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๑๙๔๕) ลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศสยังเพิ่มแนวโน้มความเป็นวิทยาศาสตร์และปรัชญาปฏิฐานนิยม (ที่มีต้นกำเนิดมาจากฝรั่งเศสเองและมีอิทธิพลอย่างแพร่หลาย) มากเสียยิ่ง

* หมายถึงงานของ F. Engels เรื่อง Socialism: Utopia and Scientific (1880) และ Anti-Dühring (1876-8)

กว่าช่วงสากลที่สอง คอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสถือตัวเองว่าเป็นทายาทผู้สืบมรดกของกลุ่มวัตถุนิยมแบบคิเดโรต์ (Diderot) และกลุ่มเอนไซโคลปีดิสต์ (Encyclopedist) แห่งยุค Enlightenment ในศตวรรษที่ ๑๘ ในช่วงปี ๑๕๔๗ พคฝ. ทำงานในหมู่กรรมกรได้ผล และแผ่อิทธิพลกว้างขวาง นี่เองเป็นจุดสนใจของปัญญาชนฝ่ายซ้ายและฝ่ายเสรีนิยมให้หันมาศึกษาแนวทางของ พคฝ. มากกว่ากลุ่มการเมืองอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันกระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์ก็ได้เริ่มขยายเป็นเงาตามตัวเช่นเดียวกัน ด้วยการเปิดฉากโจมตีข้อบกพร่องของรัสเซีย ซึ่ง พคฝ. ได้ตอบโต้ด้วยการปกป้องรัฐสังคมนิยมแห่งแรกนี้อย่างแข็งขัน และได้กระทำดังกล่าวมาอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

ความคิดหลักของ พคฝ. คือแนวความคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของสตาลิน (ที่เรียกกันย่อๆ ว่า “diamat”) เนื้อหาใจความใหญ่มีอยู่ ๒ จุด คือ

(๑) วัตถุนิยม คือ วัตถุมาก่อนจิต จิตเป็นเพียงภาพสะท้อนของวัตถุ

(๒) เน้นลัทธิวิวัฒนาการแบบเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดทั้งประวัติศาสตร์และสังคม

จากหลักทั้งสองประการนี้ ทำให้ข้อเสนอเกี่ยวกับความเป็นอิสระของโครงสร้างส่วนบนถูกตีความว่าเป็นภาพลวงตา และทำให้ลัทธิสตาลินไม่สนใจการพัฒนาใหม่ๆ ของทุนนิยมในศตวรรษที่ ๒๐ หากแต่ตอกย้ำอยู่แต่ลัทธิมาร์กซ์ในศตวรรษที่ ๑๕ ตัวอย่างเช่น การตอกย้ำเรื่อง ๒ ชั้นหลักในสังคมต่างๆ ที่สัดส่วนของกรรมกรเพิ่มขึ้นอย่างมากในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมแบบใหม่ หรือทฤษฎีเรื่องความยากจนที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอยู่เสมอของชนชั้นกรรมกร ซึ่งไม่เป็นจริงแล้วในระบบทุนนิยมขั้นสูงสุด (ขั้นผูกขาด) รวมทั้งการละเลยผลการวิจัยใหม่ๆ ของสังคมอุตสาหกรรม เช่น ในฝรั่งเศสที่ก่อตัวขึ้นเป็นสังคมผู้บริโภค และรัฐสวัสดิการ เป็นต้น นอกจากนี้ พคฝ. ยังประกาศเช่นเดียวกันกับพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วไปอีกว่า “ตนเองเท่านั้นที่ยึดกุมสังขรณ์และผูกขาดความถูกต้องในการตีความลัทธิมาร์กซ์” ส่วนการตีความที่ขัดแย้งของผู้อื่นนอกเหนือพรรค ล้วนแต่ผิดพลาด สภาวะดังกล่าวได้เข้าเส้นการพัฒนาลัทธิมาร์กซ์ตลอดช่วงยุคสมัยสตาลินเรื่องอำนาจ

สภาวะการณ์ดังกล่าวสร้างความลำบากใจให้กับกลุ่มปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่ต้องการเข้าร่วมกับชนชั้นคนงานและแนวทางสังคมนิยมไม่น้อย และยิ่งต้องเพิ่มความลำบากใจมากขึ้น หากว่าการตีความลัทธิมาร์กซ์ของตนไม่สอดคล้องกับพรรค เพราะต้องเผชิญกับท่าทีไม่ไว้วางใจและเป็นศัตรูจาก พคฝ. ปัญญาชนเหล่านี้ได้หาทางออก ๒ ทาง คือ ย้อนกลับไปศึกษาลักษณะวิชาวิธีของเฮเกล และย้อนกลับไปอ่านงานยุคแรกของมาร์กซ์ที่เกี่ยวกับแนวคิดความแปลกแยก โดยมุ่งหวังจะสร้างเสริมส่วนที่ขาดหายไปของลัทธิสตาลิน

ในส่วนที่เกี่ยวกับเฮเกล มีผู้ริเริ่มสำคัญ ๒ คน คือ อาเล็กซานเดอร์ โกแอฟ (Alexandre Kojève) และฌอง ฮิปโปลิต (Jean Hyppolite) โกแอฟเป็นนักปรัชญาชาวรัสเซียผู้ลี้ภัยเข้ามาในฝรั่งเศส และสอนวิชา

ปรัชญาอยู่ที่ Ecole Pratique des Hautes Etudes (โรงเรียนปฏิบัติการของการศึกษาระดับสูง) ในช่วงปี ๑๙๓๓-๓๔ ลูกศิษย์ที่ได้เข้าฟังคำบรรยายของเขาได้กลายมาเป็นปัญญาชนที่มีชื่อเสียงในยุคหลังสงคราม เช่น เรย์มอนด์ อารอง (Raymond Aron), มัวริส แมร์โล-ปองตี (Maurice Merleau-Ponty), จอร์จ บาไตล์ (Georges Bataille) และจาคว็ส ลากอง (Jacques Lacan) ส่วนฮิปโปลิทสอนปรัชญาอยู่ที่มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ และ Collège de France โกแจฟวางรากฐานการศึกษาทางปรัชญาและมานุษยวิทยาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทาส-นายทาส ด้วยการอ่านงานของเฮเกลจากทัศนะแบบมาร์กซ์ ส่วนฮิปโปลิทสอนเรื่อง “จิตสำนึกที่ไร้สุข” (unhappy consciousness) โดยใช้ทัศนะเอกซิสต์ มาแสดงให้เห็นว่าความสิ้นหวังและความโกรธของผู้คนนั้นมีพลังอำนาจยิ่งกว่าความตาย

จุดร่วมของทั้งสองทัศนะ คือการย้อนกลับไปหาแนวคิดทางประวัติศาสตร์ของ *เหตุผล* ตามทัศนะของเฮเกล ข้อสรุปคร่าวๆ ก็คือ *เหตุผล ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่อย่างตายตัวใน โครงสร้างสังคม แต่เปลี่ยนแปลงไปอย่างวิภาษวิธีจากความขัดแย้งระหว่างจิตสำนึกอันเก่ากับจิตสำนึกอันใหม่* เช่นเดียวกับที่ฮิปโปลิทสอนหลักการเรื่อง *เสรีภาพ* ว่า *เสรีภาพ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ได้มาหรือมีมาตามการคิดค้นหรือการสร้างคำจำกัดความ แต่ได้มาจากการลงมือกระทำ* ดังเช่นประวัติศาสตร์แห่งเสรีภาพที่ผ่านพ้นมาในอดีต ทัศนะของกลุ่มผู้หวนกลับมาอ่านงานเฮเกลใหม่นี้เห็นว่าความคิดของเฮเกลมีส่วนผสมทั้งด้านที่ก้าวหน้าและล้าหลัง ตัวอย่างแนวคิดที่ล้าหลังเช่น ทัศนะเรื่องความรู้อันสัมบูรณ์ (absolute knowledge) หรือวิภาษวิธีแบบยึดติดคัมภีร์ (dogmatic dialectic) แต่ในเวลาเดียวกันก็มีมิติที่ก้าวหน้า เช่น วิภาษวิธีแบบวิพากษ์ (critical dialectic) หรือหลักการนิเสธ (Negativity) ดังนั้น เราจึงต้องอ่านเฮเกลอย่างวิพากษ์ เฉกเช่นที่มาร์กซ์เคยกระทำมาแล้ว

สำหรับกลุ่มที่หวนกลับไปอ่านงานยุคแรกๆของมาร์กซ์นั้นถือว่า หนังสือเล่มที่สำคัญของมาร์กซ์คือ **Paris Manuscript 1844** ที่มาร์กซ์ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดถึงเรื่องความแปลกแยก ในหนังสือเล่มนี้มาร์กซ์ได้ทำความกระจ่างกับแนวคิด ๒ แนวคิดที่เฮเกลเคยเข้าใจปะปนกัน คือ เรื่อง objectivity และ alienation โดยเฮเกลเข้าใจว่า กระบวนการที่คนเราต้องแสดงและยืนยันการดำรงอยู่ของเขาให้ปรากฏต่อโลกภายนอกด้วยการทำงานการผลิต (objectivity) นั้นเป็นต้นตอของภาวะ alienation กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ *ความจำเป็นที่ต้องทำงานทำให้ชีวิตของมนุษย์ไร้สุข* มาร์กซ์แยกแยะว่าสองแนวคิดนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกัน และไม่จำเป็นต้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกันและกัน *การทำงานที่มีเงื่อนไขเฉพาะ* (เช่นการทำงานในสังคมที่มีชนชั้น) *เท่านั้นที่ก่อให้เกิดความแปลกแยกในชีวิตมนุษย์*

แนวคิดเรื่อง “ความแปลกแยก” นี้เองกลายเป็นจุดศูนย์กลางที่กลุ่มซ้ายใหม่ทั้ง ๓ กลุ่มใช้เป็นแกนในการวิพากษ์ลัทธิตลาดลิโนว่า แม้แต่ในรัฐสังคมนิยมที่แตกต่างไปจากรัฐทุนนิยม ปัญหาความแปลกแยกไม่ได้รับการขจัดให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้เนื่องจากระบบข้าราชการนั่นเอง ข้อเสนอโดยคร่าวๆ ของกลุ่มทั้งสามเพื่อการเยียวยาปรากฏการณ์ดังกล่าว ก็คือ **ระบบการจัดการด้วยตนเองของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน**

๒ : มอง ปอล ซาร์ต และซีโมน เดอ โบวัวร์ การทำลายแบบเอกชีสฯ

เมื่อโลกมนุษย์พัฒนาถึงขั้นที่สามารถสร้างสภาวะแวดล้อมให้เต็มไปด้วยสงคราม เทคโนโลยี อภิมหาอำนาจของระบบการเมือง ปรักฎญาเอกชีสฯ ก็เริ่มร่ำร้องหาความสำคัญของปัจเจกบุคคลที่จมหายไปท่ามกลางสภาพสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาเรื่อง “เสรีภาพของปัจเจกบุคคล”

ซาร์ตเริ่มต้นด้วยภาพพจน์ว่าเป็น “ปีกซ้ายของเอกชีสฯ” และภายหลังสงคราม เขาก็เขียนเข้าสู่อาณาจักรของมาร์กซิสม์ ซาร์ตก้าวเข้ามาหาลัทธิมาร์กซ์อย่างช้าๆ และค่อยเป็นค่อยไป จากแรงผลักดันตามธรรมชาติของปัญญาชน เขาย่อมไม่อาจพึงพอใจกับระบบทุนนิยมได้ บวกผสมกับความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ยากไร้ แต่ถึงกระนั้นซาร์ตก็ไม่อาจจะยอมรับลัทธิมาร์กซ์ที่ผ่านการตีความอยู่ในรูปของลัทธิสตาลินได้

ในระยะเริ่มต้นของชีวิต แม้จะบอกกับตัวเองว่า “เราเป็นซ้าย” แต่ซาร์ตก็เล่นบทเป็นผู้เฝ้าดูมากกว่า เป็นผู้เข้าร่วมทางการเมืองอย่างจริงๆ จังๆ เขาไม่เคยสมัครเข้าสังกัดพรรคการเมืองใดๆ เลย จุดยืนความเป็นซ้ายของเขาแสดงออกผ่านบทละครเรื่องต่างๆ เช่น Nausea (อ้วก), The Wall ฯลฯ ที่ต่อต้านจริยธรรมแบบกระฎุมพี จนกระทั่งเมื่อสงครามระเบิดขึ้นและตัวเขาเองถูกจับเป็นนักโทษสงคราม ประสบการณ์ครั้งนั้นทำให้เขามองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมทางการเมือง ในช่วงที่ถูกจับกุมอยู่ในค่ายกักกัน เขาใช้อุบายหลอกลทหารเยอรมันว่าสาวยตาพิการ และในที่สุดก็ได้รับการปล่อยตัว เมื่อกลับมาปารีส เขาเริ่มรณรงค์ตั้งกลุ่มต่อต้านสงครามชื่อ “Socialisme et Liberté” (สังคมนิยมและเสรีภาพ) ร่วมกับ แมร์โล-ปองตี เพื่อนเก่าร่วมโรงเรียน นับเป็นประสบการณ์การเมืองชิ้นแรกของเขา

ถึงแม้ซาร์ตจะแสดงความสนใจในสังคมนิยม แต่ พลผ. ก็ไม่ไว้วางใจเขาในกรณีที่ได้รับการปล่อยตัวออกมาจากค่ายกักกันของนาซี และพยายามสงวนท่าทีที่ไม่เกี่ยวข้องด้วย ต่อมาบรรยาการทางการเมืองคลี่คลายไปเมื่อทุกกลุ่มเห็นภัยร้ายเฉพาะหน้า คือ การคุกคามของระบบฟาสซิสต์ พลผ. จึงเชิญซาร์ตเข้าร่วมในคณะกรรมการนักเขียนแห่งชาติ ซึ่งเขาก็ตอบตกลงโดยไม่ลังเล ชีวิตในช่วงนี้ ซาร์ตได้แสดงทัศนะแบบเอกชีสฯ ในปัญหาเรื่องเสรีภาพ ความรับผิดชอบ ความรู้สึกผิด ฯลฯ ผ่านบทละครของเขาอยู่เสมอ รวมทั้งงานเขียนทางปรัชญาบางชิ้นเช่น **Being and Nothingness** ที่เขาเขียนบทความลงวารสารใต้ดินของ พลผ. และเอกสารใต้ดินอื่นๆ เช่น วารสาร **Combat** (สู้รบ) ของอัลแบร์ กามู (Albert Camus) งานเขียนและบทละครของซาร์ตได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เขาได้รับเชิญให้ไปอภิปรายตามที่ต่างๆ แนวคิดหลักที่คงที่คงวาอยู่เสมอของซาร์ตก็คือ “เมื่อเปรียบเทียบกับลัทธิมาร์กซ์แล้ว เอกชีสฯ ก็เป็นเพียง ‘อุดมการณ์’ รูปแบบ

หนึ่งเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นอุดมการณ์ที่สามารถให้บริการแก่ลัทธิมาร์กซ์ได้อย่างดี เพราะเอกซิสฯ ย้ำเตือนถึง
ความสำคัญของปัจเจกบุคคล และไม่เคยมล็ดเลือนถึงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเลย”

ทฤษฎีสังคมแบบเอกซิสฯ ของซาร์ต

ประวัติศาสตร์ของความพยายามในการประสานปรัชญาเอกซิสฯ เข้ากับลัทธิมาร์กซ์ของซาร์ตนั้น
ไม่สู้จะดำเนินไปอย่างราบรื่นนัก เพราะรากฐานหลักของทั้งสองแนวคิดมีความขัดแย้งกันอยู่มากดังจะได้
แสดงให้เห็นต่อไป ทศนะทางปรัชญาของซาร์ตได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญาเยอรมันสำนักปรากฏการณ์
นิยม (Phenomenology) ๒ ท่าน คือไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) และฮุสเสิร์ล (Edmund Husserl ๑๘๕๙-
๑๙๓๘) ซึ่งเขานำมาประสมประสานกับปรัชญาของเดส์การ์ต (René Descartes ๑๕๙๖-๑๖๕๐) ที่เขาร่ำเรียน
มาจาก Ecole Normale Supérieure โดยวางรากฐานอยู่ที่ปัจเจกบุคคล เสรีภาพ (คุณค่าทางบวก) และความ
ศรัทธาเชิงลบ (bad faith) (คุณค่าทางลบ) “สาระแห่งความเป็นมนุษย์อยู่ที่ความมีเสรีภาพของเขา หากไร้ซึ่ง
เสรีภาพ มนุษย์ก็ปราศจากการดำรงอยู่” แต่เนื่องจากปรัชญาเอกซิสฯ เป็นปรัชญาแห่งความสิ้นหวังและการ
มองโลกในแง่ร้าย มันจึงขัดกันอยู่เสมอกับปรัชญาของลัทธิมาร์กซ์ที่มองการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สิ่งที่
ดีกว่าและเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวัง

ซาร์ตพยายามพัฒนาแนวคิดของเอกซิสฯ มาเป็นลำดับ เขาเปลี่ยนแนวคิดเรื่อง “เสรีภาพของบุคคล”
ที่เคยดำรงอยู่อย่างไร้เงื่อนไขใดๆ มาผูกพัน ให้มาเป็นการเน้นว่าเสรีภาพนั้นถูกวางกรอบตามประวัติศาสตร์
และสังคมในช่วงขณะหนึ่งๆ ทศนะดังกล่าวปรากฏอยู่ในงานเขียน ชื่อ Critique of dialectic reason (1960)* นี้
ก็เท่ากับว่า เขาทำให้ปรัชญาเอกซิสฯ เกิดลักษณะทางประวัติศาสตร์และสังคมขึ้นมา ปัจเจกบุคคลที่เคยเป็น
แนวคิดนามธรรมแปรเปลี่ยนไปเป็นรูปธรรม ยิ่งกว่านั้น ซาร์ตยังได้นำเอาแนวคิดเรื่องการปฏิบัติการทาง
การเมืองแบบราดิคัล (radical political action) มาถ่มช่องว่างระหว่างคุณค่าทางบวก (เสรีภาพ) และคุณค่าทาง
ลบ (ศรัทธาเชิงลบ-bad faith) จากทศนะเบื้องต้นของเอกซิสฯ เขาเสนอว่าการมีเสรีภาพก็ต้องขยายขอบเขต
จากระดับปัจเจกบุคคลไปสู่ระดับสังคม และเสรีภาพนั้นจักได้มาด้วยการผูกพันตนเองเข้ากับการปฏิบัติการ
เปลี่ยนแปลงสังคมนี้นั้น ในขณะที่ “ศรัทธาเชิงลบ” หมายถึงการยอมรับฐานะเดิม (status quo) ของ
สังคมที่เป็นอยู่

* หนังสือเล่มหนึ่งที่วิพากษ์วิจารณ์หนังสือเล่มนี้ของซาร์ตได้อย่างถึงแก่น คือ *History and the Dialectics of Violence* เขียน
โดย Raymond Aron เพื่อนเก่าแก่ของซาร์ตสมัยเรียนอยู่ Ecole Normale Supérieure และโตมาด้วยกัน Aron เป็นนักวิจารณ์
“ฝ่ายซ้าย” ได้อย่างแหลมคม ว่ากันว่า Aron วิพากษ์ครั้งใด “ฝ่ายซ้าย” สะอึกไม่เป็นขบวนกันทุกที หนังสือของ Aron ที่เลื่อง
ลือกันมากในประเด็นเหล่านี้คือ *The Opium of Intellectuals* (ฝันของปัญญาชน) ส่วนบทย่อของหนังสือเล่มข้างต้นของซาร์ต
จะดูได้จาก เช่น R.D. Laing and D.G. Copper, *Reason and Violence: A Decade of Sartre's Philosophy 1950-1960*, Vintage
Books, New York, 1964 โดยซาร์ตเองเขียนคำปรารภ (Foreword) ให้ด้วย

ประเด็นใหญ่อีกเรื่องหนึ่งที่ขัดแย้งกับลัทธิมาร์กซ์ ก็คือ หลักการเรื่องเสรีภาพอันสัมบูรณ์ (absolute freedom) ปรัชญาเอกชิซึฯ นั้นมองการดำรงอยู่ของ *ผู้อื่น* (other) ว่าเป็นอันตรายต่อ *ตัวฉัน* (self) และ *เสรีภาพของฉัน* ไม่ว่า *ผู้อื่น* นั้นจะมาร้ายหรือมาดีก็ตาม หรือแม้แต่ *ผู้อื่น* นั้นจะมาหยิบยื่นความรักหรือมิตรภาพให้แก่ตัวฉัน ก็ล้วนแต่เป็นอันตรายต่อ *เสรีภาพของฉัน* ทั้งสิ้น ทศณะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดกระแสปฏิเสศความสัมพันธ์ทางสังคมที่จริงใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังสูตรที่เอกชิซึฯ ยึดถือว่า “นรกนั้นก็คือผู้อื่นนั่นเอง” (Hell is other people) ในช่วงที่ชาร์ตเข้าร่วมขบวนการปลดปล่อยฝรั่งเศสจากการยึดครองของเยอรมันนั้น ชาร์ตพยายามลดทศณะการมองโลกในแง่ร้ายแบบเอกชิซึฯ ลงไปมาก เขาพยายามนำเสนอว่า ลัทธิมาร์กซ์และปรัชญาเอกชิซึฯ สามารถไปด้วยกันได้ในฐานะที่ทั้งคู่ต่างเป็น *ปรัชญาแห่งเสรีภาพ* และ *ปรัชญาแห่งการลงมือปฏิบัติ* (Praxis) เขายกตัวอย่างประกอบว่าปรัชญาเอกชิซึฯ ได้ช่วยให้เชลยสงครามมีพลังและความหวังในช่วงอันทุกข์ทรมานในค่ายกักกันเชลยได้

หลังจากช่วงปลดปล่อย พล.ศ. มีโอกาสได้เข้าใกล้ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองมากขึ้น และเริ่มไม่ไว้ใจปรัชญามองโลกในแง่ร้ายของชาร์ต โดยเฉพาะเมื่อยุวชนคอมมิวนิสต์จำนวนมากพากันหันมาอ่านหนังสือปรัชญาของชาร์ตมากขึ้นทุกที พล.ศ. เริ่มกล่าวโจมตีว่า ปรัชญาของชาร์ตเป็นรูปแบบหนึ่งของอุดมการณ์กระฎุมพีที่ชอบทำลายล้างทุกอย่างให้วอดวายไปและต่อต้านความเป็นมนุษย์ ที่สำคัญก็คือลักษณะไร้เหตุไร้ผลแบบโรแมนติค (romantic-irrationalist) นั้นขัดแย้งกับความเป็นวิทยาศาสตร์โดยสิ้นเชิง

ชาร์ตตอบโต้ พล.ศ. โดยกล่าวยืนยันว่าเอกชิซึฯ สามารถเป็นปรัชญาแห่งมนุษยนิยม (humanism) ได้ เขาให้เหตุผลโต้ข้อกล่าวหาที่ว่าเขาหมกมุ่นอยู่กับปัญหาปัจเจกบุคคลเสียจนไม่ยอมสมัครเข้าร่วมกลุ่มปฏิวัติใดๆ ทั้งสิ้นว่า “ข้าพเจ้าไม่สามารถไว้วางใจคนที่ข้าพเจ้าไม่รู้จักได้” และได้เสนอว่า “มนุษย์ทุกคนควรจะมีสิทธิทำในสิ่งที่เขาชอบ” แม้กระนั้นชาร์ตก็ยอมรับว่า การปลดปล่อยปัจเจกชนจะเป็นไปไม่ได้หากปราศจากการปลดปล่อยชนชั้นกรรมาชีพ แต่เขาก็ไม่สามารถอธิบายเหตุผลเชื่อมโยงระหว่างเสรีภาพส่วนบุคคลกับกิจกรรมรวมหมู่ได้อย่างกระจ่างชัด

ในอีกด้านหนึ่ง ชาร์ตเริ่มเป็นฝ่ายรุกด้วยการโจมตี “วัตถุนิยม” แบบสตาลินว่า วัตถุนิยมแบบนั้นได้ทำลายความคิดของมนุษย์ด้วยการลดกิจกรรมของจิตให้กลายเป็นเรื่องวัตถุ ขจัดความเป็นอัตวิสัยออกไปจากโลก ปัจเจกชนคนใดหากจะยอมรับปรัชญาดังกล่าวนี้ได้ก็คงจะยอมรับในแง่เป็น “myth” เท่านั้น แต่มิใช่ในฐานะ “สัจธรรม” ชาร์ตกล่าวถึงความสำคัญของอัตวิสัยไว้ว่า “ความหิวโหยไม่ได้ทำให้คนลุกขึ้นมาปฏิบัติ ดังเช่นหลักการที่ความร้อนทำให้น้ำเดือด การปฏิบัติไม่ใช่ประสบการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ท่ามกลางการเพิกเฉย (passivity) ของมวลชน” ในทางตรงกันข้าม มวลชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมนี้อย่างเป็นทางการกระทำด้วย “เจตจำนงอันเสรีและความตั้งใจมุ่งมั่นอันเสรีเช่นกัน” (free minds and free wills) ในขณะที่กลุ่มคอมมิวนิสต์ไม่สนใจปัญหาปัจเจกบุคคล ทำให้ตอบคำถามไม่ได้ว่า *ทำไม* ท่ามกลางเหตุการณ์อย่างเดียวกัน

คนบางคนจึงกลายเป็นนักปฏิวัติ ในขณะที่อีกคนหนึ่งกลายเป็นฝ่ายปฏิบัติการ (โดยไม่มีเรื่องผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง) ในกรณีดังกล่าวจะต้องอาศัยทฤษฎีจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลเท่านั้น จึงจะอธิบายได้

ในท้ายที่สุด ชาร์ตก็ได้แก้ไขหลักการเรื่องเสรีภาพอันสมบูรณ์ของปรัชญาเอกซิสต์ มาเป็น “ลักษณะหลากหลายของเสรีภาพ” (plurality of freedoms) ด้วยข้อเสนอท้ายสุดว่า *คนเราสามารถจะเป็นทั้ง “object” เพื่อผู้อื่น* ในขณะที่เดียวกันที่ยังคงมี “เสรีภาพเพื่อตนเอง” ได้ และนี่เป็นลักษณะ ๒ ด้านของเสรีภาพ

ซีโมน เดอ โบวัวร์ : เอกซิสต์ และเฟมินิสต์

ในขณะที่หนังสือ **Being and Nothingness** ของชาร์ตเปิดเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” (ผู้ชาย-man) กับ “โลก” หนังสือ **The Second Sex** ของเดอ โบวัวร์ ก็ได้เปิดโปงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้หญิงกับโลก” เดอ โบวัวร์ได้ใช้ทัศนะแบบเอกซิสต์ มาวิเคราะห์ปัญหาสตรีเพื่อคัดค้านการมองปัญหาจากจุดยืนทางชีววิทยา จิตวิเคราะห์ และมาร์กซ์ซิสต์ ข้อค้นพบพื้นฐาน ก็คือ (๑) ในขณะที่ผู้ชายค้นหาการดำรงอยู่ของตัวเอง (Subject) ของเขาอยู่นั้น เขาก็ได้เปลี่ยนผู้หญิงให้กลายเป็น *ผู้อื่น* (other) ที่ต้องพึ่งพาภายนอก และไม่สามารถมีแก่นสาระ (essence) ได้ในตนเอง (๒) สภาพดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากแต่เกิดจากผลผลิตทางประวัติศาสตร์ที่ก่อกำเนิดแก่นค่านิยมทางสังคม ดังที่เธอกล่าวไว้ว่า “เรามีได้ เกิด มาอย่างผู้หญิง แต่เราได้ มากลายเป็น ผู้หญิงในภายหลัง”

ข้อสมมติฐานทางชีววิทยาพยายามปกปิดอยู่ตลอดเวลาว่า ความไม่เท่าเทียมทางเพศมิได้เกิดจากการกระทำของผู้คน หากแต่เกิดมาจากธรรมชาติ โดยเฉพาะจากสภาพทางชีวะ ความเข้มแข็งของร่างกายเป็นตัวกำหนดการแบ่งงานกันทำ ระบบมีรอบเดือน การตั้งครรภ์ ล้วนแต่เป็นตัวกำหนดและตัวจำกัดเสรีภาพของสตรีเอง ส่วนแนวคิดพื้นฐานของกลุ่มนักจิตวิเคราะห์จะมองว่า “ผู้ชายนั้นเป็น *มนุษย์* (human being) ส่วนผู้หญิงนั้นเป็นเพียงแค่ *ตัวเมีย* (female) และเมื่อใดก็ตามที่ผู้หญิงพยายามทำตัวเป็น *มนุษย์* เธอก็จะถูกกล่าวหาว่า พยายามทำตัวเป็น *ตัวผู้* (male)” สำหรับทัศนะของมาร์กซิสต์นั้นปรากฏอยู่ในหนังสือขององเกลส์ ชื่อ **The Origin of family** มีใจความหลักว่า การกดขี่สตรีเกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนวิธีการผลิตในช่วงยุคต้นของการค้นพบการถลุงโลหะและการก่อตัวของระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล การปลดปล่อยสตรีจึงต้องแก้ไขที่ต้นตอ เดอ โบวัวร์คัดค้านว่า คำกล่าวขององเกลส์ดูเหมือนจะชวนให้ตีความว่า สตรีจะได้รับการปลดปล่อยในระบบสังคมนิยม ซึ่งข้อเท็จจริงได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่เป็นจริงแต่อย่างใด

เดอ โบวัวร์ปฏิเสธทัศนะทั้งสามนั้น และเห็นว่า มีแต่เอกซิสต์ เท่านั้นที่เสนอให้สตรีปลดปล่อยเพื่อสร้างตนเองและสร้างสรรค์ค่านิยมใหม่ในสังคมให้เกิดขึ้น การวิเคราะห์ปัญหาสตรีโดยใช้ทัศนะแบบเอกซิสต์ ได้เสนอว่า การที่สตรีต้องกลายมาเป็น *ผู้อื่น* นั้นเกิดจากการกระทำในสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ ในขณะที่ผู้ชายสร้างโครงการ (project) เพื่อต่อสู้แสวงหาเสรีภาพ ผู้หญิงได้แต่ขึ้นต่อและติดสอยห้อยตาม ดังเช่นเท้า

หลังของช่างเท่านั้น แทนที่จะมีโครงการแสวงหาของตนเอง ชีวิตของผู้หญิงกลับวนเวียนอยู่กับ “อยู่บ้าน ตั้งห้อง เลี้ยงลูก” “แต่ในขณะที่ผู้หญิงเราต้องวิ่งวุ่นอยู่ตลอดทั้งวันนั้น เธอก็ไม่ได้ทำอะไรเลยแม้แต่บ่อย (ในแง่โครงการแสวงหาของตนเองในฐานะปัจเจกบุคคล)” “ในสังคมของเรา ไม่มี ผู้หญิง มีแต่ เมีย แม่ และ ผู้ดูแลบ้าน” เดอ โบวัวร์เสนอให้สตรีแสวงหาทางออกของตนด้วยการปลดปล่อยพันธนาการทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และธรรมชาติ สร้างสรรค์โครงการเพื่อแสวงหาเสรีภาพของตน โดยลงมือสำรวจ วัฏจักรชีวิตของตนเพื่อเปลี่ยนแปลง เธอมีความเชื่อมั่นว่าสตรีสามารถจะบรรลุภารกิจดังกล่าวนี้ได้ เพราะธรรมชาติของมนุษย์มีความยืดหยุ่นอยู่เสมอ

เมื่อหนังสือ **The Second Sex** (๑๙๔๙) ปรากฏออกมานั้น เดอ โบวัวร์ถูกโจมตีอย่างรอบด้านจากผู้ชายทุกค่าย นับตั้งแต่ฝ่ายซ้ายสุดจนถึงฝ่ายขวาสุด กามูส์ กล่าวหาว่า “เดอ โบวัวร์ทำให้ผู้ชายฝรั่งเศสดูทรานหน้าว่าเป็นอัยยงตัวหนึ่ง” ศาสตราจารย์ชื่อของหนังสือเล่มนี้ไว้ในบัญชีรายชื่อหนังสือต้องห้าม พลฟ. โจนตีว่า เธอพยายามเบี่ยงเบนความสนใจจากปัญหาการต่อสู้ทางชนชั้นมาเป็นปัญหาสตรี และ พลฟ. สัญญาว่า สังคมนิยมเท่านั้นที่จะช่วยการปลดแอกสตรี ในกรณีหลังสุดนี้ นอกจาก เดอ โบวัวร์จะไม่เชื่อถือในคำมั่นสัญญาดังกล่าวแล้ว เธอยังตั้งคำถามว่า “แล้วจนกว่าวันนั้นจะมาถึง ผู้หญิงเราจะต้องทำอะไรกันเลยทีเดียว”

Les Temps Modernes และการเมืองแบบเอกซิสต์

ชาร์ต เดอ โบวัวร์ แมร์โล-ปองตี กามูส์ และเพื่อนๆ ได้รวมตัวกันก่อตั้งวารสาร Les Temps Modernes เพื่อเป็นช่องทางแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่ไม่ได้สังกัดพรรคการเมือง โดยมีเป้าหมายร่วมกับคนทุกคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมและเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อตนเอง และต้องการตอกย้ำให้เห็นว่า เสรีภาพส่วนบุคคลกับการปฏิวัติสังคมนั้น จำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันไป ชาร์ตคัดค้านทัศนคติแบบปัญญาชนโบราณที่เชื่อว่า ต้องรักษาความบริสุทธิ์ของวิชาการไว้ด้วยการปล่อยวางจากพันธะทางสังคม เขาเสนอว่าปัญญาชนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่ใช่เพียงในฐานะประชาชนคนหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นประชาชนที่มีโอกาสดีกว่าคนอื่นๆ และมีอิทธิพลทางความคิดต่อสังคมสูงกว่าคนธรรมดา

นอกจากงานวารสารแล้ว ชาร์ต และเพื่อนๆ ยังได้ก่อตั้งกลุ่มสมัชชาประชาธิปไตยปฏิวัติ (RDR) เพื่อเป็นทางเลือกที่สามโดยใช้งานยุคแรกของมาร์กซ์คือ แนวคิดเรื่องความแปลกแยกเป็นหลัก กิจกรรมของกลุ่มมีตั้งแต่การรณรงค์ในระดับกว้าง จัดช่วงเวลากลุ่มศึกษาเป็นระยะๆ แต่เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มเป็นแบบหลวมๆ จึงไม่ผู้จะมีประสิทธิภาพนัก และไม่สามารถควบคุมแนวทางของกลุ่มได้ ถึงกระนั้นก็มีผลงานเด่นๆ ปรากฏออกมา เช่นการรณรงค์ทำลายเซ็นคัดค้านสงครามในอินโดจีน ในช่วงก่อตั้งกลุ่มสมัชชาฯ ขึ้นนี้เองที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาร์ต กับ พลฟ. เลวร้ายลง เพราะปัญหาการแย่งชิงสมาชิกกัน

แต่ในระยะเวลาต่อมา สถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป สงครามเกาหลีปะทุขึ้นพร้อมกับเริ่มมีการปราบปรามจับกุมคอมมิวนิสต์ในฝรั่งเศส สถานการณ์ดังกล่าวผลักดันให้ชาร์ตเห็นใจและเข้าข้าง พลฟ. มากขึ้น เขากล่าวถึงช่วงเวลานี้ว่า “เป็นเวลาที่ต้องหยุดกล่าวคำว่า ‘ไม่’ กับทุกสิ่งทุกอย่างได้แล้ว หยุดฝันถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่สมบูรณ์ไม่มีที่ติ” จากข้อเขียนที่ปรากฏในวารสาร Critique (วิพากษ์) ชาร์ตเริ่มแยกแยะการวิเคราะห์ระหว่าง “สิ่งที่เป็นไปได้” กับ “สิ่งที่เป็นไปได้” “สิ่งที่เป็นอย่าง” กับ “สิ่งที่ควรเป็นไป” รวมทั้งขีดจำกัดที่ตีกรอบการทำกิจกรรม เขาให้ข้อสรุปอย่างชัดเจนในตอนนั้นว่า เสรีภาพส่วนบุคคลของกรรมกรแต่ละคนจะไม่มีวันเป็นจริงขึ้นมาได้เลยหากขาดการยกเลิกชนชั้นกรรมาชีพทั้งชนชั้น

นับตั้งแต่ปี ๑๙๕๒-๑๙๕๖ ชาร์ตก็เดินเคียงข้างไปกับ พลฟ. แต่มิตรภาพนี้ก็ขาดสะบั้นลงในปี ๑๙๕๖ เมื่อโซเวียตบุกฮังการี ชาร์ตถือว่าการกระทำของโซเวียตเป็นอาชญากรรม ในขณะที่ พลฟ. สรรเสริญว่าเป็นการปราบปรามพวกปฏิปักษ์ต่อสังคมนิยมของโซเวียต ชาร์ตพยายามค้นหาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของโซเวียต และเลยมาถึงการค้นหาศักยภาพทางการเมืองของ พลฟ. นับตั้งแต่ท่าทีของพรรคในกรณีสงครามในอัลจีเรียเรื่อยมา ชาร์ตแยกตัวออกมาจากการเดินร่วมทางกับพรรค ข้อเขียนในหนังสือชื่อ Critique of dialectic reason แสดงให้เห็นความคิดที่เป็นอิสระจาก พลฟ. ของตัวชาร์ตเอง

๓ : ชาร์ตวิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์

จาก Critique of dialectic reason เล่มนี้เองที่ชาร์ตแสดงทัศนะอย่างชัดเจนและเป็นอิสระจากลัทธิมาร์กซ์ เริ่มจากการเปรียบเทียบลัทธิมาร์กซ์และปรัชญาเอกซิสฯ ว่า ลัทธิมาร์กซ์พยายามทำความเข้าใจกับประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในแง่ทวิวิสัยรวมทั้งผลจากการกระทำของมนุษย์ด้วย ส่วนปรัชญาเอกซิสฯ นั้นพยายามจะทำความเข้าใจกับประสบการณ์ในชีวิตของปัจเจกบุคคลในด้านอัตวิสัย ในแง่มุมของ “ชีวิตภายใน” ของบุคคล จากนั้นชาร์ตก็ได้ให้คำนิยามที่แจ่มชัดของคำว่า ปรัชญา ซึ่งโดยพื้นฐานส่วนตัวแล้ว ก่อนหน้าที่เขาจะหันมาสนใจลัทธิมาร์กซ์นั้น เขาได้ศึกษารากฐานปรัชญาจากนักปราชญ์รุ่นก่อนๆ มาแล้ว เช่น เดส์การ์ท (R. Descartes) ฮูม (D. Hume) ค่านท์ (E. Kant) และเฮเกล และปรัชญายังคงเป็นความสนใจหลักของเขาอยู่เสมอ ชาร์ตกล่าวว่า เมื่อเขาพูดถึง “ปรัชญา” นั้น เขามิได้หมายความว่าเรื่องราวหรือแนวคิดที่เป็นนามธรรมแต่อย่างใด หากเขาหมายความว่า ลักษณะเชิงปฏิบัติที่เป็นทั้งอาวุธทางการเมือง และทางสังคม ในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม

ชาร์ตได้แบ่งแยกความคิดของนักปรัชญาออกตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ปรัชญาของเดส์การ์ทและล็อก (J. Lock) เกิดขึ้นพร้อมกับชนชั้นกระฎุมพีการค้า คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘

ปรัชญาเฮเกิลก็ก่อตัวขึ้นพร้อมกับชนชั้นกระฎุมพีอุตสาหกรรม ส่วนปรัชญามาร์กซิสม์นั้นเกิดขึ้นพร้อมกับชนชั้นกรรมาชีพ มาร์กซิสม์จึงเป็นปรัชญาแห่งยุคสมัยของเรา แต่ทว่าปรัชญานี้ได้สะกดหยุดยั้งการพัฒนาตนเองไว้เนื่องจากได้ถูกนำไปขึ้นต่อความต้องการของนักการเมือง วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบปรัชญาสะท้อนให้เห็นถึงวิกฤติการณ์ในสังคม ปรัชญามาร์กซิสม์ได้ถูกดึงให้ถอยหลังกลับไปสู่สำนักความคิดรุ่นก่อนมาร์กซ์ เช่น จิตนิยม นามธรรม ทำให้ไม่สามารถหาคำตอบให้กับปัญหาปรุปรุปรุปรุใหม่ ๆ ได้

ชาร์ตได้วิจารณ์จุดอ่อนของหลักปรัชญาแบบสตาลินไว้ ๒ ประการคือ (๑) มีทัศนะว่าทุกอย่างได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าหมดแล้ว (๒) มีทัศนะที่แบ่งแยกความเป็นจริงของมนุษย์ออกเป็น ๒ อย่างแบบหยาบๆ เช่น ถ้าไม่ คำ ก็ต้อง ขาว ถ้าไม่ ดี ก็ต้อง เลว ทุกอย่างที่สุดคล้องต้องกันกับการตีความของสตาลิน ก็คือ ดี (มีลักษณะปฏิวัติ, กรรมาชีพ, ก้าวหน้า...) ส่วนทุกอย่างที่ตรงกันข้ามก็ต้อง เลว (มีลักษณะต่อต้านการปฏิวัติ, นายทุนน้อย,ต่อต้านโซเวียต...) ดังนั้นการนัดหยุดงานของกรรมกรฝรั่งเศสเพื่อประท้วงชีวิตที่ยากลำบากในสังคมทุนนิยม จึงถูกตีความว่าเป็นสิ่งดี มีลักษณะก้าวหน้าปฏิวัติ ส่วนการนัดหยุดงานของกรรมกร โปแลนด์และฮังการี เพื่อประท้วงชีวิตที่ยากลำบากเช่นกัน ผิดกันเพียงแต่กระทำในระบบสังคมนิยม กลับถูกตีความว่าเป็นสิ่งที่เลว ต่อต้านการปฏิวัติ มีลักษณะล้าหลัง การตีความแบบนี้แบบนามธรรมดังกล่าวไม่สามารถจะแก้ปัญหาความแร้นแค้นที่เป็นจริงของกรรมกรได้เลย ชาร์ตกล่าวสรุปว่า “*ประตูทางความคิดที่เคยเปิดกว้างของลัทธิมาร์กซ์ บัดนี้ ได้ปิดลงแล้วอย่างสนิท*”

อย่างไรก็ตาม ชาร์ตลงความเห็นว่า ลัทธิมาร์กซ์นั้นยัง “เยาว์วัย” อยู่ และจะต้องเติบโตอีกต่อไป ในส่วนที่เกี่ยวกับการคิดค้นของเขานั้น ชาร์ตเสนอให้พัฒนาลัทธิมาร์กซ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบ “แลไปข้างหน้า และเหลียวมาข้างหลัง” (progressive-regressive method) เพื่อตีความ “ตัวสื่อกลาง” (mediation) ที่คั่นกลางอยู่ระหว่างลักษณะสากลของลัทธิมาร์กซ์กับเหตุการณ์เฉพาะๆ ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน

ตัวสื่อกลาง และวิธีวิเคราะห์แบบแลไปข้างหน้า-เหลียวมาข้างหลัง

ชาร์ตมีความเห็นว่า ลัทธิมาร์กซ์เป็น *หลักการแนะนำทั่วไป* แต่มิใช่เป็นคู่มือคำตอบสำเร็จรูปสำหรับกรณีเฉพาะ หากเรานำเอาหลักการทั่วไปนี้มาตอบปัญหาเฉพาะก็เท่ากับเราตัดทางเลือก *หลายๆ ทาง* ในความเป็นจริงให้เหลือทางเลือกเพียงทางเดียวที่ไม่สมจริง ชาร์ตได้ยกตัวอย่างกรณีการวิจารณ์งานวรรณกรรมของปอล วาเลรี (Paul Valéry) ที่นักลัทธิมาร์กซ์ชาวฝรั่งเศสกล่าวถึงเพียงง่ายๆ ว่า “งานของวาเลรีสะท้อนให้เห็นความคิดของกระฎุมพีน้อย” ชาร์ตกล่าวว่า “การที่วาเลรีเป็นปัญญาชนนายทุนน้อยนั้นเป็นข้อที่ไม่มีใครคิดใจสงสัย แต่เราจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ทำไมปัญญาชนนายทุนน้อยคนอื่นๆ จึงไม่เป็นแบบวาเลรี”

กล่าวโดยสรุปก็คือ ชาร์ตเห็นด้วยกับหลักการทั่วไปของลัทธิมาร์กซ์ แต่ไม่เห็นด้วยกับการลดความซับซ้อน ความมีชีวิตชีวาของกรณีรูปธรรมแต่ละกรณี ให้เข้ากับสูตรสำเร็จของหลักการทั่วไป การที่จะแก้ปัญหานี้ได้ จะต้องค้นหา *ตัวสื่อกลาง* ที่คั่นอยู่ระหว่าง ๒ จุดนี้ เพื่อสำรวจกระบวนการและสถาบันต่างๆ ที่หล่อหลอมปัจเจกบุคคลท่ามกลางโครงเชื่อม (matrix) ของความขัดแย้งทางชนชั้น

ตัวชาร์ตเองได้แสดงตัวอย่างไว้ในงานวิเคราะห์งานวรรณกรรมของกุสตาฟ โพลแบร์ต (Gustave Flaubert) นักเขียนที่มีชื่อเสียงในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งบรรดานักลัทธิมาร์กซ์วิเคราะห์แต่เพียงว่า ปรัชญาสำนึกนิยม (realism) ของโพลแบร์ตแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางการเมืองและสังคมของชนชั้นนายทุนน้อยในช่วงเวลาของจักรวรรดิที่ ๒ (Empire II) แต่ก็ไม่เคยกล่าวถึงอัตชีวประวัติของตัวโพลแบร์ตเลย เมื่อทำการศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของโพลแบร์ต จะพบว่า โพลแบร์ตเกิดในครอบครัวกรรมพีชนบทที่มีรายได้จากค่าเช่านา แต่ข้อเท็จจริงนี้ไม่ได้ช่วยอธิบายว่า เพราะเหตุใดเขาจึงมาเป็นนักเขียน ทำไมเขาจึงเขียนอย่างนั้น และทำไมคนจึงชอบอ่านงานเขียนของเขา กล่าวโดยสรุป ก็คือ *ไม่มี การอธิบายชีวิตที่เป็นจริงของโพลแบร์ต* โพลแบร์ตเกิดในครอบครัวกรรมพีที่จริงอยู่ แต่ก็ยังเป็นครอบครัวกรรมพีที่มีลักษณะเฉพาะ อิทธิพลทั้งจากพ่อ แม่ และพี่ชายเป็นลักษณะเฉพาะของชีวิตทางครอบครัวของโพลแบร์ต

จากกรณีดังกล่าว ช่วยชี้ให้เห็นจุดอ่อนของลัทธิมาร์กซ์แบบหยาบ (vulgar marxism) ที่อธิบายว่าจิตสำนึกของคนเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางการผลิต หรือกล่าวเจาะจงลงไปก็คือ ช่วงประสบการณ์ในการทำงานเท่านั้น โดยลืมไปว่า ลักษณะของคนงานที่ยังอยู่ในวัยเยาว์นั้น สัมผัสมาจากบรรยากาศและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวก่อนที่จะเข้ามาสู่ชีวิตการทำงานเมื่อวัยผู้ใหญ่ ลัทธิมาร์กซ์แบบหยาบหลีกเลี่ยงการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ก็เนื่องจากไม่ยากแต่ต้องกระบวนการก่อตัวของจิตสำนึกที่ต้องอธิบายด้วยจิตวิเคราะห์ อันที่จริงแล้ว การวิเคราะห์ของจิตวิเคราะห์ก็ไม่ได้ขัดแย้งกับหลักความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือพลังการผลิตแม้แต่น้อย เพราะครอบครัวก็ย่อมสังกัดอยู่ในชนชั้นและในสังคมเสมอ จิตวิเคราะห์เพียงแต่ช่วยเสริมความสมบูรณ์ในการวิเคราะห์ประสบการณ์ของเด็กในครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นตัวสื่อกลางที่สำคัญตัวหนึ่งระหว่างชนชั้นกับปัจเจกบุคคล

นอกจากนี้ ยังมีตัวสื่อกลางอีกหลายตัวในชีวิตมนุษย์ เพราะคนเรามีได้มีแต่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและครอบครัวเท่านั้น เรายังมีกลุ่มเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมโรงเรียน กลุ่มศาสนา กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มสมาคม เป็นต้น สื่อกลางทั้งหมดนี้มีส่วนหล่อหลอมจิตสำนึกของคน ซึ่งอาจจะส่งเสริมหรือขัดขวางจิตสำนึกทางชนชั้นที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ทางการผลิต หากลัทธิมาร์กซ์ไม่สนใจในวิชาสังคมวิทยาที่ทำการสำรวจศึกษาอิทธิพลของคนกลุ่มเหล่านี้ ก็ย่อมไม่เข้าใจวิธีการที่สังคมกรรมพีได้ใช้ทำลายจิตสำนึกทางชนชั้นด้วยการอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นความเป็นจริงของชีวิตในด้านอื่นๆ

ชาร์ตสร้างวิธีการใหม่ในการวิเคราะห์การกระทำของมนุษย์ที่เรียกว่า “วิธีการแลไปข้างหน้า เหลือมาข้างหลัง” คือ การพยายามทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์ในขณะปัจจุบันด้วยการย้อนหลังไปมองดูชีวิตของเขาในอดีต ชาร์ตเสนอว่า *ชีวิตของคนคนหนึ่งมิใช่เหตุการณ์ที่ถูกกำหนดมาอย่างสำเร็จรูปแล้ว หากแต่เป็น “โครงการ” (project)* การดำเนินชีวิตของคนเรา ก็คือการดำเนินงานตามโครงการที่วางไว้ให้เป็นจริง ส่วนมากโครงการชีวิตนี้เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่วัยเยาว์ ดังเช่นตัวอย่างของโพลแบร์ต เขาวางโครงการที่จะเป็นนักเขียนมาตั้งแต่เล็กๆ เพื่อเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ที่ทุ่มเทความรักให้แก่พี่ชายคนโต การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับครอบครัว จะช่วยอธิบายว่า ทำไมเขาจึงเลือกเป็นนักเขียน และทำไมเขาจึงเขียนอย่างนั้น อิทธิพลในขั้นต่อมาไม่ว่าจะเป็นครู เพื่อนในโรงเรียน หรือศาสนา ล้วนมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานในโครงการชีวิตของเขาทั้งสิ้น

ส่วนการวิเคราะห์ในขั้น “แลไปข้างหน้า” ก็คือการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสม์ที่เริ่มจับขั้นตอนตั้งแต่เมื่อคนเราเข้ามาสู่ชีวิตทางสังคมในระดับกว้าง และมีสัมพันธ์ทางด้านการงาน ปัญหาปมที่ยังเหลือให้แก่ต่อไปก็คือ การโยนโยนหาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์ในทั้งสองช่วงดังกล่าว ชาร์ตเสนอว่ารูปแบบการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ มิใช่จำกัดแต่เฉพาะปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่สามารถนำไปใช้ได้กับประสบการณ์และประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

ข้อเสนอเรื่องวิภาษวิธี

ชาร์ตคัดค้านวิธีคิดของเองเกลส์ที่นำเอาหลักวิภาษวิธีของธรรมชาติมาใช้กับมนุษย์* เพราะเขาถือว่าวิภาษวิธีเป็นเนื้อหาของประสบการณ์ของมนุษย์ ข้อคัดค้านของชาร์ตสืบเนื่องมาจากความเชื่อในหลักเสรีภาพของบุคคลนั่นเอง เพราะหากชีวิตมนุษย์ต้องดำเนินตามกฎเกณฑ์ของวิภาษวิธีแบบธรรมชาติแล้ว มนุษย์ก็ย่อมขาดเสรีภาพที่จะเลือก ความแตกต่างระว่างมาร์กซ์กับชาร์ตจึงอยู่ที่ว่า มาร์กซ์มีความเชื่อว่า “คนเรานั้นเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ แต่ก็ต้องเป็นไปบนพื้นฐานของขีดจำกัดของเงื่อนไขที่มีอยู่ก่อน” ชาร์ตยอมรับว่าข้อความดังกล่าวเป็นจริงแต่เฉพาะครั้งแรกเท่านั้น แต่ไม่ยอมรับในส่วนครั้งหลังที่เหลือ เขากล่าวยืนยันว่า “เสรีภาพของมนุษย์อาจจะถูกวาง *เงื่อนไขได้* (condition) แต่จะไม่เคยถูกทำให้ *ลดน้อยถอยลงไป* ได้เลย (irreducible)”

ในการอธิบายแนวคิดเรื่องความแปลกแยกนั้น ชาร์ตใช้แนวคิดพื้นฐานเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับโลกภายนอกเป็นแกน ในขณะที่มนุษย์มีความต้องการ (need) โลกภายนอกก็มีความหายาก (scarcity) เพื่อจะเอาชนะความต้องการนี้ มนุษย์จึงต้องปฏิเสธความหายากด้วยการลงมือปฏิบัติการ **praxis** คือกิจกรรมที่มีเป้าหมาย มีเหตุผลที่จะบรรลุความประสงค์ของผู้ลงมือกระทำ ชาร์ตเสนอว่าความแปลกแยก

* หมายถึงงานของ F. Engels, เรื่อง The Dialectics of Nature, 1873-1883

แบบดั้งเดิมนั้นมีอยู่ตั้งแต่เริ่มแรกเมื่อมีความหายาก และมีเพิ่มมากขึ้นจากเดิมในสังคมทุนนิยมเนื่องจากการมี “ผู้อื่น” (ที่คอยมาเอาเปรียบ ทำให้ความหายากเพิ่มมากขึ้น) การเปลี่ยนแปลงสังคมใดก็ตาม หากยังไม่สามารถขจัดความหายากให้หมดสิ้นไปได้ ผู้คนในสังคมนั้นก็จะยังคงมีความแปลกแยกอยู่ ในขณะที่เดียวกัน ผู้คนที่มีความต้องการก็จะทำการต่อสู้และปฏิเสธสังคมดังกล่าวอยู่เสมอเช่นกัน ชาร์ตเชื่อว่าในขณะที่ความต้องการของคนนั้นจำเป็นต้องมีอยู่เสมอ แต่ความหายากไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่ มนุษย์เราสามารถขจัดมันให้หมดสิ้นไปได้

ในท้ายที่สุด ชาร์ตได้วิพากษ์ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในยุคปัจจุบันว่า มีสภาพแตกแยกออกเป็นเสี่ยงๆ เขยควตัวอย่างคนที่มาขึ้นรถเมล์คันเดียวกัน แต่ต่างคนต่างก็ไม่มีใครสนใจกัน ถึงแม้ในบางครั้งอาจจะมีการพูดคุยกันบ้าง แต่ความสัมพันธ์นั้นเป็นไปอย่างผิวเผิน ซึ่งชาร์ตตั้งชื่อความสัมพันธ์แบบนี้ว่า “การรวมกันแบบเรียงแถว” (seriality) อันเป็นการรวมกลุ่มกันแบบไม่เป็นส่วนตัว มีแต่ปริมาณ แต่ขาดคุณภาพในความหมายที่เรียกว่ากลุ่มอย่างแท้จริง เป็นความสัมพันธ์ชนิดที่ไม่มีความสัมพันธ์ ต่อเมื่อเกิดสถานะจำเป็นที่บีบบังคับให้กลุ่มต้องมารวมตัวกันอย่างแท้จริง ดังเช่นกรณีการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ๑๗๘๙ ที่ชาวปารีสได้ข่าวว่าจะถูกกองทัพมาปิดล้อม เมื่อนั้นจึงเกิด “การหลอมรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน” (group-infusion) อันเป็นการรวมตัวกันอย่างฉับพลัน จากกลุ่มที่เคยรวมกันแบบเรียงแถวมาเป็นการหลอมรวมตัวกัน เพราะ “ตัวฉัน” ทุกคนมองเห็นความจำเป็นของการมี “ผู้อื่น” ชาร์ตใช้แบบจำลองนี้ทำการอธิบายก้าวขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งว่า แต่เมื่อใดก็ตามที่กลุ่มก้อนที่เกิดจากการหลอมรวมตัวกันนี้ถูกดูคดลึนเข้าไปสู่ระบบข้าราชการ จะส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มเกิดความแปลกแยก และสลายตัวถอยกลับไปเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันแบบเรียงแถวอีกครั้งหนึ่ง

๔ : เลอเฟบเวอระ กับกลุ่มปรับปรุงลัทธิมาร์กซ์

เมื่อมาร์กซิสต์ตั้งคำถามกับลัทธิมาร์กซ์

ในปี ๑๙๕๖ ปีแอร์ แฮร์เว่ (Pierre Hervé) ปัญญาชนระดับนำคนหนึ่ง ใน พคฝ. เขียนหนังสือโจมตี สตาลินเพื่อต้องการกระตุ้นให้มีการปฏิรูปพรรค และขจัดอิทธิพลสตาลินภายในพรรค เขาโจมตีลักษณะยึดติดคัมภีร์และทฤษฎีที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของฝรั่งเศส รวมทั้งเรียกร้องให้มีการเปิดกว้าง และรับฟังการวิพากษ์วิจารณ์ และภายใต้สภาวะที่มีการข่มขู่ใช้อาวุธนิวเคลียร์จากอิมหาอำนาจทั้งสอง แฮร์เว่เสนอให้ใช้แนวทางสันติไปสู่สังคมนิยม (ในขณะนั้น พคฝ. ยึดแนวทางการใช้อาวุธของสตาลิน) พร้อมทั้งเพิ่มเติมว่า การใช้แนวทางนี้จะกระทำเพียงชั่วคราวเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการเมืองปัจจุบันและสามารถดึงดูดใจมวลชนให้เข้าร่วมกับพรรค อันที่จริงแล้วสิ่งที่แฮร์เว่เขียนก็คือสิ่งที่ทุกคนรับรู้แต่ไม่ยอมรับ การกระทำของแฮร์เว่จึงเปรียบเสมือนเด็กน้อยที่ร้องตะโกนขึ้นเป็นคนแรกว่า “องค์จักรพรรดิไม่ได้ใส่เสื้อ-ผ้าอะไรเลย”

เป็นเรื่องตลกที่หัวเราะไม่ออกเมื่อแฮร์เว่ถูกขับออกจากพรรคในวันเดียวกับที่ครุสชอฟประกาศในที่ประชุมสมัชชาครั้งที่ ๒๐ ให้ใช้นโยบาย “อยู่ร่วมกัน โดยสันติ” และ “เดินแนวทางสันติไปสู่สังคมนิยม” อันเป็นข้อเสนอเดียวกับของแฮร์เว่ และ พคฝ. ได้รับมาปฏิบัติตามในภายหลัง ผลจากการประชุมสมัชชาฯ ครั้งนี้ของโซเวียตสร้างความสั่นสะเทือนให้กับปัญญาชนใน พคฝ. ที่ยึดถือลัทธิสตาลินเป็นอันมาก การเปิดโปงลักษณะ “ยึดติดตัวบุคคล” (personality cult) ของสตาลิน การต่อต้านลัทธิสตาลินในยุโรปตะวันออก การลุกฮือในโปแลนด์ จนกระทั่งถึงการที่โซเวียตรัสเซียรูดถังบุกฮังการีในปี ๑๙๕๖ เหตุการณ์ที่ส่งสมเหล่านี้ ทำให้ปัญญาชนจำนวนมากถอนตัวออกจากพรรค และค้นหาแนวทางใหม่

เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มปัญญาชนที่แยกตัวออกมาใหม่นี้ไม่ได้ใช้การแก้ไขลัทธิมาร์กซ์แบบ เบิร์นสไตน์ คือไม่ได้แก้ไขเฉพาะด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง แต่ได้แก้ไขกันที่รากฐานปรัชญาอันเคยปรากฏการณ์นี้สืบเนื่องมาจากปัญญาชนส่วนมากของ พคฝ. มีภูมิหลังมาทางด้านปรัชญา การแก้ไขนี้ย้อนกลับไปสู่กลุ่มมาร์กซิสต์รุ่นแรกๆ ที่มีฉายานามว่า “กลุ่มมาร์กซิสต์ตะวันตก” (Western Marxism) เช่น จอร์จ ลูคัส (George Lukacs), คาร์ล คอรัช (Karl Korsch), และอันโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci) ในที่นี้เราจะกล่าวถึงลูคัสเป็นพิเศษ เนื่องจากความคิดของเขามีอิทธิพลอย่างมากต่อกลุ่มปรับปรุงลัทธิมาร์กซ์

ลูคัสเป็นชาวฮังการี แต่ไปศึกษาในเยอรมันกับจอร์จ ซิมเมล (George Simmel) และแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เขาอ่านงานของเฮเกลและเคียกการ์ด (Kierkegaard) ทำให้ความคิดพัฒนามาทางมาร์กซิสต์

มากขึ้น ต่อมาได้ศึกษางานลัทธิสหภาพของจอร์จ โซเรล (George Sorel) และลัทธิมาร์กซ์ของโรซ่า ลุกเซม-เบอร์ก หลังการปฏิวัติรัสเซีย เขาเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์สังคมนิยม ในช่วงนั้นได้เขียนหนังสือชื่อ **“History and Class Consciousness”*** ที่เน้นความสำคัญของปัญหาความแปลกแยก รวมทั้งบทบาทที่สำคัญของการปฏิวัติวัฒนธรรมว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกำปรักหักพังผลสำเร็จของการปฏิวัติ แนวทางที่เขาเสนอมีลักษณะตรงกันข้ามและคัดค้านลัทธิเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดของพรรคบอลเชวิค ทำให้ทางรัสเซียโจมตีหนังสือเล่มนี้อย่างรุนแรง เนื่องจากลูคซไม่ต้องการจะถูกตัดขาดออกจากพรรค เพราะเท่ากับหมดโอกาสที่จะได้ร่วมต่อสู้กับมวลชน (เพื่อต่อต้านฟาสซิสต์ในขณะนั้น) ลูคซจึงยอมวิจารณ์ตนเองในกรณีดังกล่าว

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้มีลักษณะปฏิเสธปรัชญาปฏิฐานนิยมด้านเดียวของเองเกลต์ เบิร์นสไตน์และเกาท์สกี ลูคซเสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างฐานและโครงสร้างส่วนบนต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นวิภาษวิธี โครงสร้างส่วนบนไม่ใช่เป็นเพียงแต่ ภาพสะท้อน ของฐานเศรษฐกิจ การปฏิวัติสังคมจึงไม่ได้เกิดจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากจิตสำนึกของกรรมาชีพที่มีต่อธรรมชาติและสาเหตุของวิกฤตการณ์นั้น เท่าที่ผ่านมา ในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ แต่ชนชั้นกรรมาชีพไม่เกิดจิตสำนึก ก็เพราะเขารับรู้ความเป็นจริงในสังคมด้วยความแปลกแยก ดังนั้นปัจจัยชี้ขาดจึงเป็นปัญหาเรื่องความแปลกแยกและกระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของกรรมาชีพ รวมทั้งเป้าหมายของการต่อสู้ก็ต้องมุ่งไปที่การยกเลิกความแปลกแยกและการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ของตนเองอย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพของปัจเจกบุคคลโดยสมบูรณ์ กล่าวโดยสรุปก็คือ ลูคซเน้นลักษณะ Subjectivity แนวคิดดังกล่าวในหนังสือเล่มนี้ได้ผ่านเข้ามาถึงปัญญาชนมาร์กซิสต์ในฝรั่งเศสทางลูเซียน โกลมานน์ (Lucien Goldmann) ผู้เป็นลูกศิษย์ของลูคซ

Arguments (1956-1962) : จุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามกับลัทธิมาร์กซ์

ในเดือนธันวาคม ๑๙๕๖ ปัญญาชนของ พคฝ. หลายคนที่ได้ปลดปล่อยตนเองออกจากภาพหลอนของสังคมนิยมแบบสตาลิน เช่น เอ็ดการ์ มอริ่ง (Edgar Morin) ฌอง ดูวีน็องด์ (Jean Duvinéaud) อองรี เลอ-เฟบเวอระ (Henri Lefebvre) คอสตาส เอกเซลอส (Kostas Axelos) และปีแอร์ ฟูจโรลลัส (Pierre Fougereyrollas)* เป็นต้น ได้รวมตัวกันก่อตั้งวารสาร **Arguments** และจากวารสารเล่มนี้ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามกับลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศสตั้งแต่วางปี ๑๙๕๐ เป็นต้นมาจากกลุ่มผู้เรียกตนเองว่า “เป็นนักลัทธิมาร์กซ์เต็มตัว”

* ที่จริงแล้วหนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมบทความต่างๆ ที่ลูคซเขียนเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์มารวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกันครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๒๒

* ฟูจโรลลัส ปัจจุบันเป็นหัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยปารีส ๗ (Jussieu)

ผู้เริ่มกลุ่มได้แก่มอเร็ง ผู้เข้าร่วมกับ พลศ. ตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากลูกศิษย์ของลูคัส และเริ่มเรียกร้องให้พรรคหันมาสนใจปัญหาวัฒนธรรมและโครงสร้างส่วนบน เขาถูกขับออกจากพรรคในปี ๑๘๕๑ โทษฐานเขียนบทความลงตีพิมพ์โดยไม่ได้รับอนุญาตจากพรรค

จากการอ่านงานของกลุ่ม “ฝ่ายซ้าย” (gauchist) ที่วิจารณ์ระบบข้าราชการในรัฐเซียร์รวมทั้งอ่านบทความจากวารสาร **Socialisme ou Barbarie** ทำให้มอเร็งได้เครื่องมือทางทฤษฎีว่า จะละทิ้งลัทธิสตาลินโดยไม่จำเป็นต้องสละความเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ออกได้อย่างไร ในปี ๑๘๕๖ เขาเดินทางไปเยี่ยมสภากองงานในโปแลนด์ และได้แนวคิดเรื่องระบบจัดการด้วยตนเองของคองงาน เมื่อกลับมาปารีส เขาจึงชักชวนเพื่อนปัญญาชนคนอื่นๆ มาทำวารสาร **Arguments** ดังกล่าว

เมื่อหลุดพ้นจากกรอบอิทธิพลของสตาลิน คำถามในใจต่างๆ ที่เคยถูกกดเก็บไว้ก็เริ่มผุดพรูออกมามากมาย ท่ามกลางปัญหาอันหลากหลาย ประเด็นที่ได้รับความสนใจมากที่สุด คือปัญหาเรื่องความแปลกแยก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ตัวปัญญาชนเหล่านี้เองก็ได้เคยผ่านชีวิตที่แปลกแยกมาแล้วในทุกๆ ด้านของสังคมกระฎุมพี พวกเขาพากันหันหน้าเข้าหาพรรคด้วยความคิดและความหวังว่า พรรคนั้นจะเป็นทางออกที่ดี และเมื่อหาคำตอบไม่พบ พวกเขา ก็หวนกลับไปค้นคว้างานทางปรัชญาอันใหม่ อีกครั้งหนึ่ง ปรัชญาของชาร์ตและไฮเดกเกอร์เป็นจุดรวมที่ได้รับความสนใจมากที่สุด และได้กลายมาเป็นจุดตั้งต้นอันใหม่

ในกลุ่ม Arguments นี้ ผู้ที่มีงานเขียนค้นคว้ามากที่สุด ได้แก่ เลอแปบเวอระ (๑๘๐๑-) ผู้เคยเป็นนักวิชาการชื่อดังของ พลศ. มาแล้ว เขาจบปริญญาเอกทางปรัชญาจากมหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ ศึกษาทั้งปรัชญาของเดส์การ์ตและแบร์กซอง (Bergson) แต่ไม่พอใจกับลักษณะนามธรรมและเป็นจริงชั่วฉินฉินรันดร์ของปรัชญาเดิมทั้งสอง เขาและเพื่อนตั้งกลุ่ม “ปรัชญา” ขึ้นในปี ๑๘๒๔ โดยใช้แรงบันดาลใจแบบวิญญูณขบถของปัญญาชนจากพรุสต์ (Proust) แต่ใน ๔-๕ ปีต่อมา กลุ่มนี้ก็เริ่มแปรเปลี่ยนจากการขบถแบบโรแมนติค เข้ามาสู่การศึกษาปรัชญามาร์กซ์ และจบท้ายลงด้วยการตัดสินใจเข้าร่วมกับ พลศ. เลอแปบเวอระทำงานอยู่ในกองบรรณาธิการวารสารของพรรค ชื่อ **La revue marxiste** (๑๘๒๘) อันเป็นวารสารทางทฤษฎีมาร์กซ์เล่มแรกในฝรั่งเศส ในช่วงปี ๑๘๓๐ เลอแปบเวอระเริ่มสนใจงานชิ้นแรกๆ ของมาร์กซ์ โดยเฉพาะหัวข้อเรื่องความแปลกแยก แต่ทว่าบรรยากาศภายในพรรคทำให้เกิดการปิดกั้นความสนใจอันนี้

ถึงอย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่เลอแปบเวอระผลิตงานทฤษฎีออกมา เขาหลีกเลี่ยงอย่างยิ่งที่จะตีความแนวคิดสำคัญของมาร์กซ์ (เช่น วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์) ไปในทางยึดติดคัมภีร์ เขาผลิตงานทฤษฎีจำนวนมากทั้งที่เขียนเองและแปลต้นฉบับของมาร์กซ์ รวมทั้งเป็นผู้แปล Paris Manuscript 1844 ในยุคหลังสงครามโลก เขามีชื่อเสียงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะนักทฤษฎีที่เด่นที่สุด และเป็นเหตุให้พรรคต้องสั่งให้เขาวิจารณ์ตนเองต่อสาธารณะว่า เขาโอนเอียงการวิเคราะห์ไปทางเฮเกลและมาร์กซ์รุ่นหนุ่มมากเกินไป

เลอแปงเวอระยอมกระทำตาม จากนั้นเขาก็เปลี่ยนการทำงานจากด้านปรัชญามาสู่สังคมวิทยา เพื่อซ่อนเร้นวิธีคิดโดยที่ไม่มีใครในพรรคสามารถติดตามความคิดของเขาได้ทัน งานศึกษาชุมชนชนบทด้วยสังคมวิทยา มาร์กซิสม์ของเขาเป็นงานที่สร้างสรรค์อย่างยิ่ง*

ตลอดเวลาที่ทำงานอยู่ในพรรค เลอแปงเวอระตระหนักดีถึงบรรยากาศที่ปิดกั้นการพัฒนาทางภูมิปัญญาภายในพรรค แต่เขาก็พยายามใช้ช่วงทำงานที่ละมุนละม่อมเพื่อแก้ไขแนวโน้มดังกล่าว เช่นเขาเคยวิจารณ์เหตุการณ์ ๑๙๕๖ อย่างตรงไปตรงมา แต่ด้วยสัมเสียดังกล่าว หลังจาก ๑๙๕๖ เขาแอบเขียนบทความลงวารสารใต้ดินทำการวิจารณ์สตาลินอย่างแหลมคม รวมไปถึงการวิจารณ์ พคฝ. ที่ไม่ยอมปลดแอกออกจากอิทธิพลสตาลิน ในปี ๑๙๕๘ หลังจาก ๓๐ ปีแห่งสมาชิกภาพ เขาก็ถูกขับออกจากพรรคในฐานะ “ขาดวินัย”

การรื้อฟื้นความคิดของมาร์กซ์

เมื่อเป็นอิสระออกมาจากพรรค เลอแปงเวอระก็เริ่มค้นคว้าความคิดดั้งเดิมของมาร์กซ์ด้วยการเปรียบเทียบคุณภาพการระหว่างปรัชญาของมาร์กซ์กับปรัชญาสาขาอื่นๆ เขาสรุปว่า ข้อเด่นของปรัชญามาร์กซิสม์ที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากปรัชญาที่มีมาก่อนหน้ายุคสมัยของมาร์กซ์ ก็คือ การค้นพบธรรมชาติที่ไม่เป็นกลางของรัฐ แนวคิดเรื่องความแปลกแยก (ที่มาร์กซ์ได้ให้เนื้อหาใหม่ที่ต่างจากปรัชญาเดิม) และปรัชญาว่าด้วยการปฏิบัติ (praxis) นอกจากนี้ ศาสตร์ของมาร์กซ์มิใช่เป็นเพียงปรัชญา สังคมวิทยา การเมือง ฯลฯ แต่เป็นส่วนรวมทั้งหมด (totality) เลอแปงเวอระได้ยึดแนวคิดเรื่อง “ส่วนรวมทั้งหมด” นี้เป็นแกนกลางในการวิเคราะห์ของตน

ในขณะที่เสนอว่า ลัทธิมาร์กซ์เป็นจุดเริ่มต้นที่เราต้องยึดถือในการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ เลอแปงเวอระก็เสนอให้สำรวจ “ขีดจำกัด” ของลัทธิมาร์กซ์ไปด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากระบบทุนนิยมสามารถที่จะพัฒนาตนเองขึ้นมาโดยที่ตัวมาร์กซ์เองไม่สามารถจะมองเห็นล่วงหน้าได้หมดทุกอย่าง จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาลัทธิมาร์กซ์ขึ้นมาด้วยเช่นกัน เลอแปงเวอระสรุปสั้นๆ ว่า “ลัทธิมาร์กซ์เป็นสิ่งจำเป็นอันจะขาดเสียมิได้ แต่ในตัวของมันเองแล้ว ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายปัญหาชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน” การค้นคว้าเพิ่มเติมต้องเริ่มต้นจากข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวัน

* ปัจจุบันยังคงบรรยายวิชาสังคมวิทยาอยู่ที่มหาวิทยาลัยปารีส ๑๐ (Nanterre) งานสำคัญๆ ของเขาหลายเล่มได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษเช่น The Sociology of Marx, Dialectical Materialism, Everyday Life in the Modern World และ The Survival of Capitalism เป็นต้น

การวิพากษ์ชีวิตประจำวัน

สังคมทุนนิยมในศตวรรษที่ ๒๐ แตกต่างจากเมื่อศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งมาร์กซ์ได้วิเคราะห์เอาไว้อย่างมาก ถึงแม้ว่าเงื่อนไขรากฐานของการผลิตแบบทุนนิยมจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ปรากฏการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ในปัจจุบันการก่อตัวทางชนชั้นเปลี่ยนคุณภาพไป ระบบทุนนิยมสมัยใหม่ไม่ได้ทำให้ชนชั้นกรรมาชีพเกิดการรวมตัวอย่างมีเอกภาพ หากแต่กลับทำให้เกิดสภาวะแตกแยกเป็นเสี่ยงๆ (fragmented) ในหมู่ชนชั้นนี้ บรรดาชนชั้นกลาง ช่างเทคนิค ผู้จัดการ ต่างก็เริ่มผนวกเข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชนชั้นกรรมาชีพ หากแต่ไม่ได้ผนวกเข้ามาเพราะลักษณะสามัคคีทางชนชั้น แต่ผนวกเข้ามาด้วยวิธีการแบบใหม่ คือ ความคล้ายคลึงกันในการใช้ชีวิตประจำวัน (เฉพาะในประเทศอุตสาหกรรม) นอกจากนี้ กลุ่มผู้ปกครองใหม่ยังได้ใช้อำนาจจากระบบข้าราชการในการดำรงรักษาอำนาจของตนไว้อย่างแยบยลกว่าเดิมอีกด้วย

โดยเฉพาะปรากฏการณ์เรื่องความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เป็นความแปลกแยกแบบใหม่ที่ผสมผสานเข้ากับความแปลกแยกแบบเดิม จิตสำนึกอันใหม่ของผู้คนที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ คือ **อุดมการณ์แห่งการบริโภค** เนื้อหาของอุดมการณ์ใหม่นี้ก็คือ ความพึงพอใจที่ได้มาจากการบริโภค ความสุขของมนุษย์ถูกทำให้เหลือเพียงคำจำกัดความว่า คือความรื่นรมย์จากการได้เสพวัตถุ ทุกคนในสังคมต่างได้รับการยืนยันว่าตนเองจะได้มีโอกาสบริโภคอย่างแน่นอนแม้ว่าจะมากน้อยแตกต่างกันไป ถึงแม้ว่าการตอบสนองในทางที่เป็นจริงอาจจะไม่สมบูรณ์ครบถ้วน แต่ทว่าอุดมการณ์แห่งการบริโภคก็ได้เข้ายึดกุมจิตใจของผู้คนโดยผ่านสื่อมวลชนและการโฆษณา อุดมการณ์ดังกล่าวผลักดันให้ผู้คนวิ่งตามการบริโภคอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน ผลที่ตามมาจากความแปลกแยกแบบใหม่นี้ก็คือ **ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล** ถูกตัดขาดออกจากกันอย่างสิ้นเชิง เหลือแต่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของต่างๆ ความขัดแย้งปะทุขึ้นในระดับปรากฏการณ์ทั่วทั้งสังคม **ความเปล่าเปลี่ยวว่าแห้วเกิดขึ้นท่ามกลางเมืองใหญ่ที่ผู้คนแออัด** มีแต่ความเจียบงันของผู้คนที่ห้องอยู่ติดกันท่ามกลางระบบสื่อสารขนาดมโหฬาร ค่านิยมและความสัมพันธ์ทางสังคมหดหายไป มีแต่การแต่งงาน แต่ไม่มีชีวิตคู่ มีบ้านแต่ไม่มีชีวิตครอบครัว เลอแปบเวอร์บรรยายสังคมดังกล่าวว่า “เป็นสังคมที่มีความแตกร้างแผ่กระจายไปทั่ว” ส่วนบรรดาคำอธิบายต่างๆ ทั้งทางปรัชญาสมัยใหม่และทฤษฎีสังคมก็ไม่สามารถจะประสานความแตกร้างนี้ให้กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เท่าที่มันพอจะทำได้ก็คือ การให้คำอธิบายอย่างขาดๆ เกินๆ ปะๆ วินๆ ถึงความแตกร้างในสังคมโดยที่ **ตัวทฤษฎีหรือปรัชญาอันนั้นก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงสภาพแตกร้างนั้นได้เช่นกัน**

เลอแปบเวอร์ขนานนามสังคมปัจจุบันว่า “สังคมแบบระบบข้าราชการชนิดควบคุมการบริโภค” (bureaucratic society of controlled consumption) ซึ่งโดยโครงสร้างแล้วเป็นแบบข้าราชการ โดยเป้าหมายแล้ว

มุ่งการบริโภคเป็นหลัก ที่มองเห็นการแสดงออกได้อย่างชัดเจนในชีวิตประจำวัน ที่เต็มไปด้วยความน่าเบื่อหน่ายจำเจซ้ำซากของระบบทุนนิยม ดังนั้นการวิพากษ์ชีวิตประจำวันจึงเป็นหลักสำคัญในการอธิบายความขัดแย้งของสังคมทุนนิยมปัจจุบัน

เลอเฟบเวอระเขียนหนังสือ “Critique de la vie quotidienne” (บทวิพากษ์ชีวิตประจำวัน) (๑๙๔๖) มีใจความว่า ชีวิตมนุษย์นอกจากจะมีกิจกรรมการผลิตวัตถุแล้ว ก็ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการผลิต “ทางด้านจิตใจ” ด้วย กิจกรรมอันหลังนี้มีได้หมายความว่าเพียงแต่คิดพัฒนากรรมเท่านั้น แต่หมายถึงการใช้กาลและเทศะทางสังคม (Social time and space) เขายกตัวอย่างว่าชาวนามิเจิตสำนักเรื่องเวลาแบบรัฐสงสาร (ตามลักษณะการหมุนเวียนของฤดูกาล) และมีแนวคิดเรื่องสถานที่อยู่ระหว่างหมู่บ้านกับการจัดพื้นที่นา ส่วนในวัฒนธรรมอุตสาหกรรม สำนักเรื่องเวลากลายเป็นเส้นตรงและมีลักษณะสั่งสม สถานที่ผูกพันอยู่กับโรงงานและเมือง กิจกรรมสร้างสรรค์ในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับสำนักของกาลและเทศะดังกล่าว สังคมก่อนยุคอุตสาหกรรม เช่นชีวิตชาวนา ชีวิตประจำวันระหว่าง *ช่วงเวลาทำงาน-ช่วงเวลาที่ไม่ทำงาน* ยังไม่แยกออกจากกันอย่างเป็นอิสระ และยังมีเอกภาพต่อกัน จนกระทั่งยุคอุตสาหกรรมก้าวเข้ามา การแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดตายตัวจึงเกิดขึ้น มีอะไรเกิดขึ้นบ้างในชีวิตทั้ง ๒ ช่วงของกรรมกร ในช่วงเวลาทำงาน กรรมกรก็เกิดความแปลกแยกจากระบบการผลิตที่มาร์กซ์ได้วิเคราะห์เอาไว้ นอกจากนั้น แม้แต่ในช่วงเวลาที่ไม่ทำงาน กรรมกรยุคใหม่ก็ยังต้องแปลกแยกจากการหลงใหลได้ปลื้มอยู่กับการบริโภคสินค้าที่ไม่เคยรู้จักเพียงพอ และไม่เคยให้ความพอใจได้อย่างแท้จริง ภาวะดังกล่าวทำให้ชีวิตวันทั้งวันของกรรมกรยุคใหม่เต็มเปี่ยมไปด้วยความแปลกแยกอย่างไม่รู้จบ

เลอเฟบเวอระได้นำเอาศาสตร์สาขาใหม่ๆ เช่น สัญลักษณ์ศาสตร์ (semiology) มาช่วยอธิบายการทำงานของระบบทุนนิยมยุคใหม่ เขายกตัวอย่างเรื่อง *การยิ้ม* ที่ถูกนำมาใช้ในภาษาโฆษณาว่า “การยิ้มเข้มนั้นแสดงออกถึงความสุขใจที่ได้ใช้ผลิตภัณฑ์ของบริษัทนั้นๆ” สัญลักษณ์แห่งความหนุ่มสาว ความสวยงาม เพศ ความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ ก็เช่นกัน ในทางกลับกันก็มีมาตรการในการข่มขู่ว่า หากเราไม่ชวนขายหาสินค้า นั้นๆ มาใช้ ก็เท่ากับเราปฏิเสธการแสวงหาความสุขใส่ตน สัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมเข้ามา *บงการ* และ *ตัดสินใจ* การใช้ชีวิตของมนุษย์ เหมือนกับสัญญาณไฟเขียว-ไฟแดง ที่ออกคำสั่งให้เราเดินหน้าหรือหยุดอยู่กับที่ สังคมสั่งให้คนเราต้องมีรถยนต์ ต้องมีเสื้อผ้าแบบล่าสุด ต้องทาปากแต่งหน้าด้วยสีเฉพะๆ ต้อง...และต้อง...และต้อง...

ในการบงการชีวิตมนุษย์นั้น มิได้กระทำเฉพาะแต่ระดับจิตสำนึกเท่านั้น หากแต่ได้อาศัยระบบข้าราชการเป็นองค์กรสำคัญในการปิดกั้นมิให้ผู้คนเรียกร้องหาเสรีภาพ และเพื่อสร้างภาพลวงตาและลวงใจผู้คนที่ ยังมีเสรีภาพ ระบบข้าราชการได้จัดสรรตัวเลือกที่ได้กำหนดเอาไว้แล้ว (determined choice) ไว้หลายๆ ตัว เพื่อให้คนเลือก เพื่อให้คนเกิดความรู้สึกว่าตนมีเสรีภาพ (ที่ได้เลือกตามที่สังคมได้กำหนดมาให้) แต่ในความ

เป็นจริง บรรดาตัวเล็อกทั้งหลายก็ล้วนแต่ได้รับการพิจารณาล้นกรองมาแล้วจากผู้มีอำนาจในสังคม เลอ-แพบเวอร์เรียกสภาพสังคมดังกล่าวว่า “terrorist society” (สังคมก่อการร้าย) ที่ทำการก่อการร้ายทั้งด้วยการบีบบังคับที่เป็นจริงและสร้างภาพหลอนว่ามีเสรีภาพ ลักษณะการวิจารณ์ของเลอแพบเวอร์คล้ายคลึงกับ มาร์คุสเซอร์ (Marcuse) ในเรื่อง “one-dimensional man” (มนุษย์มิติเดียว) หรือของฮักเลย์ (Huxley) ในเรื่อง “Brave New World” แต่เลอแพบเวอร์ทำนายว่า ในระยะยาวแล้ว สังคมจะต้องประสบกับความล้มเหลว เหตุผลก็คล้ายคลึงกับแนวคิดของชาร์ตที่ว่า “ไม่มีพลังอำนาจใดๆ ที่จะสามารถลดทอนความปรารถนาของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่ลดกันไม่ได้ (irreducible) และความเป็นมนุษย์ก็มีคุณสมบัติดังกล่าวเช่นกัน” ด้วยเหตุฉะนั้น ทั้งความปรารถนาและความเป็นมนุษย์จะเป็นเชื้อให้ไฟปฏิวัติปะทุเป็นประกายขึ้นมาอยู่เสมอ

ข้อเสนอล่าสุดของเลอแพบเวอร์ ก็คือ “ชีวิตประจำวันจะกลายเป็นสมรภูมิแห่งใหม่ในการต่อสู้ทางชนชั้น” ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของชีวิตเสียใหม่ การปฏิวัติต้องไม่กระทำเพียงแต่ยึดอำนาจรัฐและกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่ต้องทำการปฏิวัติวัฒนธรรมใหม่ด้วย สำหรับการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ต้องขยายอาณาเขตจากชีวิตภายในโรงงาน ออกไปสู่อาณาจักรอันกว้างขวางของชีวิตประจำวัน (การบริโภค, การใช้เวลาว่าง, ชีวิตครอบครัว, เพศ, วัฒนธรรม, ฯลฯ) ซึ่งล้วนแล้วแต่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการกดขี่ครอบงำ แต่ก็แน่นอนว่าในอีกด้านหนึ่ง ก็ย่อมถูกรุ่นไปด้วยความไม่พอใจ คำขวัญของเขาก็คือ “จงปลดปล่อยชีวิตประจำวัน และสร้างสรรค์มันให้เป็นงานประติมากรรมชิ้นเยี่ยมของเรา จงปลดปล่อยเทคโนโลยีเพื่อให้นับมารับใช้การเปลี่ยนแปลงชีวิตประจำวันให้เป็นชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริง”

๕ : คาสโตเรียติส : สังคมนิยมหรืออนาธิปไตย

สังคมนิยมหรืออนาธิปไตย (Socialisme ou Barbarie) (ก่อตั้ง ๑๙๔๙) เป็นชื่อของวารสารที่มีชื่อเดียวกันกับกลุ่มการเมืองผู้จัดทำวารสารฉบับนี้ด้วย มีผู้นำที่เด่นอยู่ ๒ คน คือ คอร์เนเลียส คาสโตเรียติสและโคลด์เลอฟอร์ท (Claude Lefort) กลุ่มนี้เรียกตัวเองว่าเป็น “ฝ่ายซ้าย” (gauchist)

คาสโตเรียติสมีสัญชาติเดิมเป็นชาวกรีก ศึกษาทางด้านกฎหมาย เศรษฐกิจและปรัชญา เคยเข้าทำงานร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์กรีก ในปี ๑๙๔๔ เกิดเหตุการณ์ลุกฮือในเอเธนส์ จากเหตุการณ์นี้ทำให้เขาแตกหักจากแนวทางสตาลินในพรรค และหันเข้าร่วมกับสากลที่ ๔ ของทร็อตสกี ในปี ๑๙๔๕ เขาหนีมาปารีสและศึกษาปรัชญาต่อ เขาได้ทำกิจกรรมร่วมกับเลอฟอร์ทซึ่งศึกษาปรัชญากับแมร์โล-ปองตี ต่อมาเขาแยกตัวออกจากกลุ่มของทร็อตสกี เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับแนวการวิเคราะห์ระบบข้าราชการในรัสเซียของทร็อตสกี

การวิเคราะห์ของคาสโตเรียติสวางจุดหนักว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมในรัสเซียยังมีลักษณะกดขี่ขูดรีด ถึงแม้ว่าจะได้มีการโอนทรัพย์สินไปเป็นของชาติและมีการวางแผนเศรษฐกิจจากรัฐส่วนกลางแล้วก็ตาม รัสเซียได้จัด รูปแบบ ของการขูดรีดแบบทุนนิยมออกไป แต่ก็ได้ดำรงรักษา เนื้อหา ของมันเอาไว้ เพราะระบบข้าราชการแบบรัสเซียสามารถที่จะถูกจัดได้ว่า ชนชั้น ชนชั้นหนึ่งตามความหมายของมาร์กซ์ เขายืนยันว่า ชีวิตประจำวันของกรรมกรรัสเซียไม่แตกต่างไปจากกรรมกรในระบบทุนนิยมตะวันตก กรรมกรทั้งสองกลุ่มต่างไม่สามารถควบคุมการทำงาน ค่าแรง หรือสภาพการทำงานได้เช่นกัน รูปแบบการจัดการภายในโรงงานล้วนแต่มีลักษณะถืออำนาจเป็นใหญ่ (authoritarian) มีชั้นลำดับชั้น (hierarchy) และไม่มีประชาธิปไตย

คาสโตเรียติสเสนอว่า แนวคิดแบบข้าราชการสามารถนำมาใช้วิเคราะห์กับระบบทุนนิยมได้เช่นเดียวกัน ปรากฏการณ์ของการเข้าแทรกแซงโดยรัฐระบบรัฐสวัสดิการ แสดงให้เห็นแนวโน้มของพัฒนาการแบบเดียวกัน บรรดาองค์กรของกรรมกรเช่นสหภาพแรงงาน เริ่มถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการแบบนี้ ระบบข้าราชการจะแสดงตนเป็นผู้จัดการของสังคมที่จะขาดเสียมิได้ ฉะนั้นถึงแม้ในแง่ระบบการผลิตของระบบทุนนิยมและสังคมนิยมจะแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาจากแง่มุมของระบบข้าราชการแล้ว ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เพื่อแก้ไขระบบดังกล่าว คาสโตเรียติสเสนอแนวคิดเรื่อง “ระบบการจัดการด้วยตนเองของคนงานกรรมกร” ดังตัวอย่างรูปแบบในอดีตที่เคยมีมาแล้วในช่วงสั้นๆ เช่น ปารีสมุน การปฏิวัติรัสเซียช่วง ๑๙๐๕, ๑๙๑๗, สภากองงานในอิตาลี เยอรมัน ฮังการี ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เขากล่าวย้ำว่า ระบบสังคมนิยมที่แท้จริงจะต้องยกเลิกทั้งทรัพย์สินส่วนตัวและระบบราชการโดยสิ้นเชิง ความต้องการประการหลังนี้ไม่เคยเหือดหายไปจากกลุ่มคนงาน ดังเช่นการลุกฮือของกรรมกรในเยอรมัน

ตะวันออก (๑๙๕๓) การกบฏของกรรมกรในโปแลนด์และฮังการี (๑๙๕๖) ล้วนเป็นปฏิกริยาที่ต่อต้านระบบ
ข้าราชการทั้งสิ้น

ในระยะเริ่มแรกของการตั้งกลุ่มนั้น เนื่องจากกลุ่ม “ฝ่ายซ้าย” นี้มีจุดยืนที่ไม่เคยประนีประนอมกับ
พรรคคอมมิวนิสต์หรือโซเวียตรัสเซียเลย ดังนั้นจึงไม่สู้จะได้รับความสนใจจากฝ่ายซ้ายในฝรั่งเศสเท่าใดนัก
จนกระทั่งเมื่อภาพหลอนของสตาลินเจือจางลง ผนวกกับการเปิดเผยข้อเท็จจริงหลายๆ ด้านในโลกสังคมนิยม
ทำให้แนวคิดของกลุ่มได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะผู้นำปัญญาชน หลายคนในเหตุการณ์นัด
หยุดงานประท้วงรัฐบาลครั้งใหญ่ในฝรั่งเศส พฤษภาคม ๑๙๖๘ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากกลุ่มนี้อยู่มาก

จุดหลัก ๓ ประการของกลุ่ม “ฝ่ายซ้าย”

หัวข้อที่กลุ่มค้นคว้าและวิจารณ์สรุปได้เป็น ๓ ประการ คือ (๑) การวิจารณ์ระบบข้าราชการ (๒)
ข้อเสนอของระบบจัดการด้วยตนเองของคนงาน (๓) การปฏิเสศลัทธิมาร์กซ์

๑) การวิจารณ์ระบบข้าราชการ เลอฟอร์ทกล่าวว่า “ระบบข้าราชการเป็นปรากฏการณ์ที่ทุกคนพูดถึง
ทุกคนรู้สึก และทุกคนมีประสบการณ์มาแล้ว เสียแต่เพียงว่า การต่อต้านระบบนี้นั้น พวกเรามักกระทำกันอยู่
แต่ในระดับความคิดเท่านั้น”

ในเนื้อหาของลัทธิมาร์กซ์เองก็ได้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับระบบข้าราชการอยู่เรื่อยมา เริ่ม
ตั้งแต่มาร์กซ์ได้วิจารณ์รัฐตามทัศนะของเฮเกลว่า “ระบบข้าราชการเป็นระบบแบบอึดอาด และไม่มี
ประสิทธิภาพ” จากนั้นมาร์กซ์ก็ได้วิจารณ์รัฐของโบนาปาร์ต (นโปเลียนที่ ๓) ว่ามีลักษณะเป็นกาฝากของ
สังคม (parasite) มาร์กซ์ลงความเห็นว่า ระบบข้าราชการเกิดมาจากความขัดแย้งทางชนชั้นภายในสังคมที่ชน
ชั้นปกครองต้องการใช้อำนาจในสังคมเข้ามาแทรกแซงเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ระบบข้าราชการจึงเป็น
ความจำเป็นในระบบสังคมดังกล่าว

ใน “รัฐและการปฏิวัติ” เลนินมองเห็นความคล้ายคลึงกันระหว่างระบบการผลิตแบบทุนนิยมกับ
ระบบพรรคการเมืองในสังคมมวลชน (หมายถึงสังคมนิยม) ใน **What is to be done?** เขาเขียนว่า ระบบทุน
นิยมได้ฝึกฝนกรรมกรให้มีระเบียบวินัย มีประสิทธิภาพ และรู้จักการจัดตั้งเป็นอย่างดี ลักษณะดังกล่าวเป็น
คุณสมบัติที่สำคัญของผู้ปฏิบัติงานปฏิวัติ และจะต้องนำมาใช้ในการสร้างรัฐใหม่ คาสโตเรียคส์วิจารณ์
จุดบกพร่องในแนวคิดดังกล่าวของเลนินว่าเป็นบ่อเกิดของกลไกรัฐอันใหม่ที่เลียนแบบระบบผลิตที่มีลำดับ
ชั้น และถือแต่อำนาจเป็นใหญ่ของระบบทุนนิยม

จากอิทธิพลของแมร์โล-ปองตี คาสโตเรียคส์ได้ใช้แนวคิดของเวเบอร์ (Max Weber) ที่ทำการสำรวจ
ระบบข้าราชการไว้อย่างละเอียด เวเบอร์เสนอลักษณะพื้นฐานของระบบข้าราชการไว้ดังนี้คือ (๑) ภาระหน้าที่
ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ (๒) การแบ่งหน้าที่ทำเป็นลำดับขั้น และใช้รูปแบบคำสั่งแบบทหาร (๓) มีการจำแนก

งานตามความสามารถเฉพาะอย่าง (๔) เรียกร้องให้ปฏิบัติตามองค์กรอย่างปราศจากข้อโต้แย้งและไม่มีเงื่อนไข (๕) ควบคุมการเผยแพร่ข่าวสารให้ดำเนินไปอย่างมีขีดจำกัด นอกจากนี้เวเบอร์ยังเสนอต่อไปอีกว่าคุณสมบัติดังกล่าวแพร่กระจายไปทั่วในทุกองค์กรสังคม องค์กรรัฐ หรือองค์กรมวลชน

เนื่องจากระบบทุนนิยมเรียกร้องหลัก “ประสิทธิภาพ” เป็นเหตุผลหลักในการตัดสินใจ และสร้างองค์กรที่ดำเนินงานอย่างมีเทคนิคขึ้นมาควบคู่กัน ระบบแบบนี้จึงมีประสิทธิภาพทางเทคนิคมากกว่าระบบอื่นๆ ผลลัพธ์ที่ออกมาจากการดำเนินงานของระบบเป็นไปอย่างแน่นอน ชัดเจนและเป็นแบบเป็นแผน แม้กระนั้นเวเบอร์ก็เสนอให้คัดค้านระบบดังกล่าวอย่างถึงที่สุด เพราะผลในทางลบของมันคือการทำลายความเป็นมนุษย์อย่างสิ้นเชิงไม่ว่ามันจะอยู่ในระบบทุนนิยมหรือสังคมนิยมก็ตาม คาสโตเรียคิสเห็นด้วยกับแนวคิดหลักใหญ่ๆ ของเวเบอร์ แต่ก็คัดค้านว่า เวเบอร์ให้น้ำหนักมากไปกับการมีประสิทธิภาพของระบบข้าราชการ เพราะในความเป็นจริงแล้วระบบข้าราชการก็ไม่ได้มีประสิทธิภาพมากมายอย่างที่คาดหมายเอาไว้ นัก มันมีความขัดแย้งภายในตัวเองมากมาย ตัวอย่างเช่น ระบบนี้จะเปิดโอกาสให้คนงานได้เข้าร่วมตัดสินใจในขั้นตอนการแบ่งงานและการกำหนดงานที่จะทำ แต่ในขั้นตอนที่จะตัดสินใจในระดับนโยบายก็ปิดโอกาสนี้เสีย ดังนั้น ระบบข้าราชการจึงทำลายความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเป็นอิสระของคนงาน มันทำให้ผู้ปฏิบัติงานกลายเป็นหุ่นยนต์ที่เดินไปตามรางของกฎเกณฑ์ที่วางเอาไว้

๒) ระบบจัดการด้วยตนเอง ระบบนี้มีรากฐานปรัชญาอยู่ที่การจัด “ลัทธิผู้นำ” และเสนอ “หลักความเท่าเทียม” มาแทนที่ ความเชื่อพื้นฐานของระบบนี้ก็คือ มวลชนมีศักยภาพที่สร้างสรรค์พอที่จะจัดการระบบสังคมได้ด้วยตนเอง หากมีการจัดลัทธิผู้นำ อภิสิทธิ์และอำนาจของผู้ปกครองออกไปเสีย ปัญหาที่ปรากฏอยู่ในระบบจัดการทุกวันนี้ จึงมิได้อยู่ที่ความสามารถของประชาชน หากอยู่ที่อิทธิพลของอำนาจในสังคมที่กดดันเอาไว้ นอกจากจะมีศักยภาพแล้ว มวลชนก็ยังมีความต้องการเช่นนั้นอีกด้วย ความพยายามของกรรมกรในประเทศสังคมนิยมที่ทำการลุกฮือขึ้นในแต่ละครั้ง สะท้อนให้เห็นเจตจำนงอันแท้จริงของพวกเขา ซึ่งถูกปิดกั้นจากผู้มีอำนาจในสังคมด้วยการใช้ความรุนแรงจากอำนาจรัฐที่มีอยู่ในมือ

วารสาร “สังคมนิยมหรืออนาธิปไตย” ได้เปิดโอกาสให้คนงานตามโรงงาน ตามสำนักงาน ผู้บริการหรือบรรดาช่างเทคนิค มาเขียนบรรยายสภาพชีวิตประจำวันของตน เช่น การทำงานที่น่าเบื่อหน่าย การเสี่ยงอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับสุขภาพ ความจำเป็นที่ต้องปรับความเร็วของคนงานให้ทันกับความเร็วของเครื่องจักร ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิตครอบครัวและเพศสัมพันธ์อันสืบเนื่องมาจากปัญหาการทำงาน เป็นต้น นอกจากนั้นในวารสารยังมี ดาเนียล มงเช่ (Daniel Monthé) คนงานบริษัทรถยนต์เรย์โนลด์มาเป็นนักเขียนประจำ มงเช่เสนอว่า ในชีวิตประจำวันของคนงานมีสปิริตแห่งการร่วมมือ จริยธรรมรวมหมู่ และแนวโน้มที่จะจัดการตนเองได้อยู่แล้ว คุณลักษณะดังกล่าวสามารถมองเห็นได้แม้แต่ภายในระบบทุนนิยม และคุณลักษณะเช่นนั้นเป็นรากฐานอย่างดีสำหรับระบบสังคมนิยม

๓) การปฏิเสธลัทธิมาร์กซ์ คาสโตเรียคิสชี้ว่าเหตุผลระบบอุดมการณ์ของทุนนิยมว่า ประกอบด้วย การเน้นจริยธรรมในการทำงานหนัก การผลิตแบบจำนวนมากของระบบอุตสาหกรรม การมุ่งรักษาประสิทธิภาพเพื่อให้คุ้มค่ากำไร การเน้นความเป็นเหตุเป็นผลในการผลิต ความสัมพันธ์ที่มีลำดับชั้นในสังคม เขาเสนอว่า หากลัทธิมาร์กซ์อันใดที่ยังไม่แตะต้องและไม่ยกเลิกอุดมการณ์ดังกล่าว ลัทธิมาร์กซ์อันนั้นก็จะเป็นลัทธิมาร์กซ์ที่เขาขอปฏิเสธ

นอกจากนั้น คาสโตเรียคิสยังคัดค้านวิธีการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ที่กระทำกันแบบวิชาการหัวชนฝา เช่น การนำเอาต้นฉบับลัทธิมาร์กซ์มาตรวจสอบความถูกต้อง หรือการแสดงความซื่อสัตย์ต่อต้นตำรับราวกับที่นักบวชกระทำต่อคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ เขาเห็นว่า การปฏิบัติไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวอยู่ในหนังสือ หากแต่ต้อง สะท้อนความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา จากคำกล่าวของเลนินที่ว่า “ถ้าไม่มีทฤษฎีการปฏิบัติ ก็ไม่มีปฏิบัติการปฏิบัติ” เขากล่าวเลียนแบบว่า “ถ้าไม่มีการ พัฒนา ทฤษฎีการปฏิบัติ ก็ไม่มีการ พัฒนา ปฏิบัติการปฏิบัติ” เมื่อมองย้อนจากจุดปัจจุบันไปหาอดีตเราก็จะเห็นว่า “เราได้เริ่มต้นจากการเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ที่ปฏิบัติ” แต่ทุกวันนี้ สถานการณ์บีบบังคับให้เรามาถึงทางเลือกสองแพร่งว่า “เราต้องการจะเป็นนักลัทธิมาร์กซ์ หรือเราต้องการจะเป็นนัก ปฏิบัติ” เพราะปัจจุบันนี้ การเป็นทั้งสองอย่างนี้มีได้เดินอยู่บนถนนสายเดียวกันเสียแล้ว ปรัชญาการณต่างๆ ที่เคยบรรจุอยู่ในตำราของลัทธิมาร์กซ์ไม่เป็นจริงเสียแล้วในปัจจุบัน เพราะทุนนิยมได้พัฒนาไปอยู่ตลอดเวลา หากนักลัทธิมาร์กซ์ยังคงพยายามปกป้องข้อเท็จจริงในตำราคลาสสิก มากกว่าจะติดตามวิเคราะห์ข้อเท็จจริงในสังคม เขาผู้นั้นก็ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ปัจจุบันนี้การตีความลัทธิมาร์กซ์ตกอยู่ในความขัดแย้งกันระหว่างลัทธิตัวกำหนดนิยม (determinism) กับลัทธิการต่อสู้ทางชนชั้น

แน่นอนว่าลัทธิมาร์กซ์ฉบับที่คาสโตเรียคิสเสนอให้ยกเลิกนั้น ก็คือ ฉบับสามัญที่ทำให้ลัทธิมาร์กซ์กลายเป็นเพียงอุดมการณ์อย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม คาสโตเรียคิสก็ไม่เห็นด้วยกับการย้อนกลับไปหาลัทธิมาร์กซ์ เพราะเขาเห็นว่า ปัจจุบันนี้มันสายไปเสียแล้วสำหรับการกอบกู้ความบริสุทธิ์ของลัทธิมาร์กซ์ เขาเสนอว่า การพิสูจน์ตนเองถึงความเป็นนักลัทธิมาร์กซ์อย่างแท้จริง ก็คือการเดินหน้าเพื่อสร้างสรรค์ทฤษฎีการปฏิบัติอันใหม่ต่อไป

ตอนที่สอง

พฤษภาคม ๑๙๖๘

๖ : จากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดหยุดยอก

เป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุการณ์พฤษภาคม ๑๙๖๘ มิได้ปะทุขึ้นมาจากแรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจ หากแต่เกิดมาจากความต้องการที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากระบบข้าราชการที่แปลกแยก และต้องการประเมินค่านิยมของสังคมปัจจุบันเสียใหม่ การประท้วงเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ของนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยนองแตร์ (Nanterre)* การตอบโต้ที่มีลักษณะปฏิบัติการของรัฐบาลช่วยขยายขอบเขตการประท้วงให้ลุกลามออกไปเป็นการประท้วงระดับชาติของกลุ่มนักศึกษา และยังก้าวล้าออกไปถึงระดับในโรงงาน สำนักงาน ผู้มีอาชีพงานจัดการ และบรรดาอาชีพอิสระทั้งหลาย เป้าหมายร่วมของทุกกลุ่มคือ การคัดค้าน โครงสร้างที่รวมศูนย์อำนาจมากเกินไป และระบบการบริหารที่ถือเอาแต่อำนาจเป็นใหญ่ แม้แต่หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐก็เข้าร่วมการประท้วงครั้งนี้ด้วย

ในระดับโรงงาน กรรมกรคนงานเข้ายึดโรงงานพร้อมกับชูคำขวัญว่า “เชิดชูเกียรติภูมิของผู้ใช้แรงงาน” “คัดค้านลัทธิใช้อำนาจเป็นใหญ่” “ต่อต้านความแปลกแยกอย่างที่สุด” นักศึกษาเข้าร่วมหนุนช่วยคนงาน รวมทั้งข้าราชการ ลูกจ้างชั้นผู้น้อย ทุกกลุ่มเสนอแนวทางของ “ระบบจัดการด้วยตนเอง” เราจะสามารถเข้าใจความรู้สึกและความต้องการของกลุ่มทุกกลุ่มที่ประท้วงได้จากตัวอย่างของคำขวัญต่อไปนี้

“ยกเลิกระบบข้าราชการ”

“สังคมบริโภคนิยมจงตายเสีย”

“เสรีภาพของมนุษยชาติจะยังไม่สมบูรณ์อย่างแท้จริง หากยังหลงเหลือข้าราชการคนสุดท้ายและนายทุนคนสุดท้าย”

“เราไม่ปฏิเสธเพียงทำทลายระบบทุนนิยมเท่านั้น แต่เราขอทำทลายอารยธรรมของระบบอุตสาหกรรมทั้งระบบด้วย”

“จงอย่าเปลี่ยนนายจ้าง ขอให้เปลี่ยนชีวิตการว่าจ้าง”

“จินตภาพจงมีอำนาจ”

แน่นอนว่า การลุกฮือครั้งนี้ย่อมแตกต่างไปจากรูปแบบที่นักลัทธิมาร์กซ์เคยชินในอดีต คือ การลุกฮือที่เกิดขึ้นจากความต้องการเนยและขนมปัง เพราะมันเป็นการขบถต่อความแปลกแยกในระบบข้าราชการผสมกับแรงบันดาลใจที่ได้มาจากแนวคิดของกลุ่มซ้ายใหม่ทั้ง ๓ กลุ่มที่กล่าวมา จากความไม่เข้าใจปรากฏการณ์นี้ ทำให้ พล. ไม่ให้การสนับสนุน ประกอบกับพวกนักศึกษาระบบฝ่ายประท้วงเองก็ไม่รู้จักรูปแบบการจัดตั้ง ช่วงเวลาของการประท้วงจึงดำเนินไปได้เพียง “ชั่วระยะเวลาสั้นๆ” และจบลงด้วยความพ่ายแพ้ ถึงอย่างไรก็ตาม ผลสะท้อนจากเหตุการณ์นี้มีอยู่มหาศาล อย่างน้อยการลุกฮือครั้งนี้ก็ได้ทำลาย

* มหาวิทยาลัยปารีส ๑๐ (Université Paris X)

บรรดามายาคติ (Myth) ต่างๆ ในระบบเสรีนิยม ไม่ว่าจะป็นมายาคติที่ว่าด้วยความมั่นคงในสังคม ความสามัคคีแน่นแฟ้นของชนชั้นต่างๆ ความเป็นปึกแผ่นของระบบ หรือความเห็นพ้องต้องกันกับระบบทุนนิยมก้าวหน้า นอกจากนั้นความเชื่อที่ว่าชนชั้นกรรมาชีพได้กลายเป็นนายทุนไปหมดแล้ว หรือนักศึกษาเถียงหาทางการเมืองก็ได้รับการพิสูจน์ว่าไม่เป็นจริง

ทั้งการวิเคราะห์และทางเลือกแบบใหม่ๆ ก็บานสะพรั่ง ทั้งก่อนหน้าและหลังเหตุการณ์นี้ นักทฤษฎีรุ่นใหม่ในทศวรรษ ๑๙๖๐ เช่น อังเดร กอร์ซ (André Gorz) ได้สร้างทฤษฎีการวิเคราะห์สังคมใหม่โดยประสานแนวคิดของกลุ่มซ้ายใหม่ทั้ง ๓ กลุ่มเข้าด้วยกัน เขาวิเคราะห์สภาพสังคมทุนนิยมปัจจุบันว่า ความยากไร้ทางวัตถุไม่มีแล้วในหมู่มนุษย์ส่วนใหญ่ ถึงแม้จะยังอาจหลงเหลืออยู่บ้างในกลุ่มเล็กๆ บางกลุ่ม นี่คือการอธิบายว่า เหตุใดการลุกฮือพฤษภาคม ๑๙๖๘ จึงมิได้เกิดมาจากแรงผลักดันทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นในปัจจุบันได้เกิด “ชนชั้นกรรมาชีพยุคใหม่” ที่เพิ่มขนาดขึ้นทุกทีควบคู่ไปกับความก้าวหน้าของระบบทุนนิยม คนเหล่านี้ได้แก่ช่างเทคนิค นักวิจัย ครู นักหนังสือพิมพ์ พวกเขาทำงานในสาขาบริการ พวกเขามีรายได้ปานกลางที่ไม่เดือดร้อน แต่ปัญหาของพวกเขา ก็คือ การได้ทำงานที่มีความหมายต่อชีวิต และได้ใช้ความคิดริเริ่มของตนซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตการทำงานของพวกเขา พวกเขาแสวงหามัน แต่ก็หาไม่พบในระบบทุนนิยม นี่จึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้ชนชั้นกรรมาชีพยุคใหม่เข้าร่วมกับกรรมาชีพยุคเดิม

ในขณะที่กอร์ซวิเคราะห์ความแปลกแยกในระบบการผลิต เลอแปบเวอร์เธก็ให้ความสนใจกับความแปลกแยกในระบบบริโภคนิยม (ดังได้กล่าวมาแล้ว) และเขายังคงทำงานในแนวทางนี้มาจนถึงยุคปัจจุบัน ความคิดวิพากษ์วิจารณ์หลักของเขาก็คือ *ทุกวันนี้คนเราเพิ่มความสุขมาให้ตัวเองด้วยการบริโภค แทนการสร้างสรรคและการแสวงหาความหมายแท้จริงให้กับชีวิต ดังนั้นการปฏิบัติต้องเปลี่ยนแปลงทั้งจริยธรรมในการทำงานหนัก พร้อมๆ กับการบริโภคอย่างเป็นบ้าเป็นหลัง เป้าหมายของชีวิตจะต้องทะลวงกรอบออกไปจากวงแคบๆ ของการทำงานและการบริโภค เพื่อออกไปสู่มิติอื่นๆ ของการตอบสนองความต้องการของชีวิต* ชีวิตประจำวันทั้งวันของคนจะต้องใช้เวลากับการชื่นชมศิลปะ การทำงานสร้างสรรค์ การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่นและอื่นๆ

นอกจากการแตกหน่อใหม่ๆ ของแนวความคิดแล้ว ก็ยังมีการแตกกอขององค์กรแบบใหม่ๆ ในระดับพรรคการเมือง ได้เกิดพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายอื่นๆ นอกเหนือไปจากพรรคคอมมิวนิสต์ เช่นพรรคสังคมนิยมฝรั่งเศส (พสฟ.) ที่ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่เมื่อต้นทศวรรษปี ๑๙๗๐ นอกจากนั้นก็ยังเกิดกลุ่มแบบใหม่ๆ ที่เคลื่อนไหวทางสังคม เช่น กลุ่มปกป้องสิทธิผู้เช่าอาคาร กลุ่มคุ้มครองผู้บริโภค กลุ่มปกป้องสิทธิในการรักษาเยียวสุขภาพ การปฏิรูปสิทธินักโทษ สิทธิของโฮโมเซกซวล (รักร่วมเพศ) สิทธิของแรงงานอพยพ ฯลฯ ในบรรดากลุ่มเหล่านี้ ที่จัดว่ามีผลงานเด่นที่สุดได้แก่กลุ่มกลุ่มใหญ่ๆ ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มระบบจัดการด้วยตนเอง ขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี (เฟมินิสม์) และกลุ่มนิเวศวิทยา ความแปลกใหม่ที่

เกิดขึ้นก็คือ ธรรมชาติของกลุ่มเหล่านี้อยู่นอกเหนือขอบเขต เป้าหมายและวิธีปฏิบัติงานแบบองค์กรเดิมๆ ที่เคยมีมาก่อนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมือง สหภาพ หรือกลุ่มเลือกตั้งก็ตาม

เนื่องจากความพ่ายแพ้ของเหตุการณ์พฤษภาคม ๑๙๖๘ เกิดขึ้นจากเนื้อหาของทฤษฎีที่เน้นลักษณะสมัครใจ (voluntarism) มากเกินไป รวมทั้งโน้มเอียงไปทางกลุ่มโครงสร้างนิยม (structuralism) ที่มีความเชื่อว่า ปัจเจกบุคคลไม่สามารถจะเปลี่ยนโครงสร้างสังคมได้ ดังนั้นหลังจากเหตุการณ์นี้ จึงได้เกิดมีกระแสพัฒนาทฤษฎีโครงสร้างนิยมในปีที่ก้าวหน้าเป็นการใหญ่ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ อัลธูแซร์ (Louis Althusser) นักลัทธิมาร์กซ์แนวโครงสร้างนิยมชื่อดังที่จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

ตอนที่สาม

หลังพฤษภาคม ๑๙๖๘

มรดกของซ้ายใหม่

๗ : อัลธูแซร์ : การผสมผสานลัทธิมาร์กซ์กับทฤษฎีโครงสร้างนิยม

การเปิดทางให้แก่แนวคิดโครงสร้างนิยมเกิดมาจากการสรุปบทเรียนของความพ่ายแพ้ ปี ๑๙๖๘ ว่า กลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงมีความจำเป็นจะต้องหาโครงสร้างใหม่มาต่อสู้กับโครงสร้างเก่าของอำนาจรัฐ และในเวลาเดียวกัน ก็ต้องรู้จักการวิเคราะห์โครงสร้างเก่าอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือของทฤษฎีโครงสร้างนิยม มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) สรุปไว้สั้นๆ ว่า “เราต้องพยายามค้นหาต้นกำเนิด การก่อตัว รวมทั้งขีดจำกัดของโครงสร้างที่ก่อกอบมาบนชีวิตของพวกเขา” ผู้ที่พัฒนาข้อเรียกร้องต้องการนี้ ก็คือ หลุยส์ อัลธูแซร์

อัลธูแซร์จบปริญญาเอกทางปรัชญาและสอนหนังสืออยู่ที่ Ecole Normale Supérieure รวมทั้งทำงานด้านทฤษฎีให้ พล.ก. งานชิ้นสำคัญของเขาคือ **For Marx** และ **Reading Capital** แนวทางหลักของอัลธูแซร์ คือการเสนอแนวการวิเคราะห์อย่างผสมผสานระหว่างลัทธิมาร์กซ์กับทฤษฎีโครงสร้างนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อคัดค้านต่อต้านพวกลัทธิมาร์กซ์สาขามนุษยนิยม (humanist marxism) เขากล่าวว่า ฝาแฝด ๒ คนที่ทำลายลัทธิมาร์กซ์ คือลัทธิปฏิรูปและลัทธิแก้ ซึ่งกินความถึงพวกที่พยายามนำเอางานชิ้นแรกๆ ของมาร์กซ์ (ที่มีลักษณะมนุษยนิยม) มาใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ เขาเห็นว่าแนวคิดแบบมนุษยนิมนั้นเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของอุดมการณ์กระฎุมพีเท่านั้น การให้ความสนใจคัดค้านลัทธิมาร์กซ์สาขามนุษยนิยมอย่างจริงจังของอัลธูแซร์ สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงในขณะนั้นว่า กระแสมนุษยนิยมใน พล.ก. มีอยู่สูงมาก เนื่องจากช่วงหลัง ปี ๑๙๕๖ เมื่อรัสเซียประกาศเรื่อง “รัฐปวงชนและสภาวะไร้ชนชั้น” ในรัสเซียแล้ว พล.ก. ก็เริ่มปรับตัวด้วยการเปิดแนวร่วมอย่างกว้างขวางกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ลัทธิมาร์กซ์สาขามนุษยนิยมเป็นพรมแดนที่ดีในการติดต่อกับกลุ่มเสรีนิยม สังคมนิยม และกลุ่มศาสนาทางสังคม โรเจอร์ กาโรดี (Roger Garaudy) ผู้นำทางทฤษฎีที่เด่นของพรรคเริ่มบุกเบิกงานด้านนี้ รวมทั้งประกาศยอมรับแนวทางเอกซิสต์ ของชาร์ตในปี ๑๙๖๐

ด้วยเหตุดังกล่าว อัลธูแซร์จึงประกาศจุดยืนของเขาว่า เขาเป็นมาร์กซิสต์ออร์โทดอกซ์* ที่มุ่งมั่นที่จะคัดค้าน อุดมการณ์กระฎุมพี ที่เข้ามาปะปนในลัทธิมาร์กซ์ในรูปแบบต่างๆ นับตั้งแต่พวกลัทธิแก้ พวกเน้นผลงานวิจัย พวกเน้นลัทธิสมัครใจ (voluntarism) พวกเน้นประวัติศาสตร์ (historicism) และในเวลาเดียวกันเขาก็ต้องการจะพัฒนาลัทธิมาร์กซ์ให้ก้าวหน้าด้วยการประสานเข้ากับทฤษฎีโครงสร้างนิยม จิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ ภาษาศาสตร์ ทฤษฎีระบบ (system theory) ซึ่งทั้งหมดนี้มี *ความเป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง*

การต่อต้านลัทธิมนุษยนิยมเริ่มจากข้อเสนอของอัลธูแซร์ที่ว่างงานของมาร์กซ์ในช่วงก่อนและหลังปี ๑๙๔๕ นั้นมีความแตกต่างกันอย่างหน้ามือกับหลังมือ (epistemological break) และตัวมาร์กซ์เองก็ยังไม่ได้

* หมายถึง มาร์กซิสต์ขนานแท้

เป็นมาร์กซิสต์จนกระทั่งถึงหลังปี ๑๙๔๕ โดยก่อนหน้านั้น มาร์กซ์ยังอยู่ใต้อิทธิพลของเฮเกล ความคิดทั้งหมดของมาร์กซ์ในช่วงเวลานี้ก็คือตะกอนความคิดของเฮเกลทั้งสิ้น จนกระทั่งเมื่อมาร์กซ์ได้พัฒนาแนวคิดเรื่อง “พลังการผลิต” “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” ต่อจากนั้นทฤษฎีมาร์กซ์จึงได้กลายเป็นศาสตร์แห่งวัตถุนิยมอย่างแท้จริง พวกลัทธิสมครใจและลัทธิเน้นประวัติศาสตร์จึงมีข้อบกพร่องในการอ่านงานของมาร์กซ์ เนื่องจากงานชิ้นเดียวกันของมาร์กซ์นั้นสามารถอ่านและตีความได้แตกต่างกัน หากมีทักษะพื้นฐานที่ต่างกันอยู่แล้ว (จากแนวคิดนี้เอง ทำให้อัลธูแซร์หันกลับมาอ่าน **Capital** อีกครั้ง แต่อ่านด้วยสายตาและทักษะแบบใหม่) ความผิดพลาดของลัทธิสมครใจ ก็คือ ความเชื่อว่า คนเราสามารถสร้างสรรค์โลกได้ด้วยความตั้งใจอันแน่วแน่ ในฐานะนักทฤษฎีโครงสร้าง อัลธูแซร์เสนอว่า มนุษย์เรามีฐานะเป็นเพียงผู้แบกรับโครงสร้างเท่านั้น เช่นเดียวกับความผิดพลาดของลัทธิเน้นประวัติศาสตร์ที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถสร้างประวัติศาสตร์ได้ด้วยความตั้งใจ อัลธูแซร์เสนอคัดค้านว่า “คนเรา ไม่มีประวัติศาสตร์ มีแต่ ชนชั้น เท่านั้นที่มีประวัติศาสตร์”

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า อัลธูแซร์เห็นว่า การอ่านหนังสือเล่มเดียวกัน อาจให้ความหมายและการตีความที่แตกต่างกันได้ เขาได้พิสูจน์ข้อคิดนี้ด้วยการหันกลับไปอ่านงานของมาร์กซ์เล่มที่มาร์กซ์เขียนขึ้นขณะมีวุฒิภาวะมากที่สุดคือ **Capital** ดังที่ปรากฏในหนังสือชื่อ **Reading Capital** ของเขา เขากล่าวว่า เท่าที่อ่านมาหนังสือเล่มนี้ถูกอ่านจากสายตาของนักเศรษฐศาสตร์ สำหรับตัวเขาจะใช้หลัก ๒ ประการในการอ่านคือ (๑) *หลักจิตไร้สำนึกของฟรอยด์* (ซึ่งพัฒนาต่อมาโดยลาอง) เพื่อทำความเข้าใจกับบุคลิกภาพของมาร์กซ์ที่มีต่องานชิ้นนี้ (๒) *หลักโครงสร้างนิยมของโคล็อด เลวี-สโตรส* (Claude Levi-Strauss) เพื่ออธิบายแนวคิดทางด้านโครงสร้าง เช่นวิธีการผลิต โครงสร้างส่วนบน ที่มาร์กซ์ได้พัฒนาขึ้นมา

ในขณะที่ปฏิเสธลัทธิมนุษยนิยมดังกล่าว อัลธูแซร์ก็คัดค้านลัทธิเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดไปด้วย ดังที่ปรากฏอยู่ในหลักการเรื่อง “ความเป็นอิสระระดับหนึ่งของโครงสร้างทางการเมืองและอุดมการณ์” (Relative autonomy) เขายกเลิกการแบ่งโครงสร้างสังคมออกเป็นฐานเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบน และเสนอให้พิจารณาระบบเศรษฐกิจ การเมือง อุดมการณ์ เป็น “ระดับ” (level) ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในแต่ละวิธีการผลิตแบบหนึ่งๆ โครงสร้างเศรษฐกิจจะเป็นตัว *กำหนด* เสมอ ใน *ขั้นตอนสุดท้าย* (last instance) ส่วนระดับทั้ง ๓ นี้ อาจจะมีบทบาทเป็น *ตัวกำหนดหลัก* (structure in dominance) ในแต่ละวิธีการผลิตแตกต่างกันไป หมายความว่าในวิธีการผลิตเฉพาะๆ เช่น A, B, C อาจจะมีระดับเศรษฐกิจ, การเมืองหรืออุดมการณ์ เป็นตัวกำหนดหลัก แต่การที่ระดับใดจะได้เล่นบทบาทเป็นตัวกำหนดหลักนั้น โครงสร้างเศรษฐกิจจะเป็นตัวกำหนดอยู่เสมอ (เปรียบเทียบให้เห็นภาพง่ายๆ ว่า เศรษฐกิจนั้นจะมีบทบาทเป็นผู้กำกับการแสดง แต่การที่จะกำหนดให้ใครเล่นเป็นตัวเอกของแต่ละฉาก ตัวเอกนั้นอาจจะเป็นการเมือง อุดมการณ์

หรือเศรษฐกิจอาจจะเป็นตัวเอกเสียเอง) เช่น ในระบบศักดินา โครงสร้างเศรษฐกิจกำหนดให้การเมืองเป็นตัวกำหนดหลัก แต่ในระบบทุนนิยม โครงสร้างเศรษฐกิจได้กำหนดให้ตัวเองเป็นตัวกำหนดหลัก เป็นต้น

ช่วงระยะเวลาอันยาวนานของการทำงาน แนวคิดของอัลธูแซร์ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ และตัวเขาเองก็ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงแนวคิดอยู่ตลอดเวลา ในตอนท้ายๆของทศวรรษ ๑๙๖๐ เขาได้เริ่มสำรวจงานของกรั้มซี และแม้จะไม่เห็นด้วยกับแนวคิดมนุษยนิยมและลัทธิเน้นประวัติศาสตร์ของกรั้มซี แต่เขาก็สนใจการวิเคราะห์อุดมการณ์, วิเคราะห์รัฐ และลัทธิครองความเป็นใหญ่ในสังคม (hegemony) ของกรั้มซีเป็นอย่างยิ่ง เขาเขียนบทความชื่อ “Ideology and Ideological State Apparatuses” เพิ่มเติมงานของกรั้มซีให้ละเอียดมากขึ้น จุดเด่นของนักคิดรุ่นใหม่ของกลุ่มโครงสร้างนิยม เช่นอัลธูแซร์ นิคอส ปูลันซาตี (Nicos Poulantzas) หรือฟูโกต์ นี่ก็คือ พวกเขาได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาที่ว่าตนเองยึดถือแนวทางโครงสร้างนิยมอย่างแนบแน่น เพราะพวกเขาก็พร้อมที่จะวิพากษ์แนวคิดโครงสร้างนิยมอย่างถึงที่สุดเพื่อเปิดยุค “โครงสร้างนิยมยุคใหม่” ดังเช่นการกระทำของอัลธูแซร์ที่ผ่านมา

๘ : ยูโรคอมมิวนิสต์และวิกฤติการณ์ของลัทธิมาร์กซ์

คำว่า “ยูโรคอมมิวนิสต์” (Eurocommunism) แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแนวทางทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันตก (โดยเฉพาะ อิตาลี สเปน และฝรั่งเศส) ในช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ได้แก่ (๑) การปฏิเสธแบบจำลองโซเวียตว่าเหมาะสมกับประเทศของตนเอง (๒) การยอมรับค่านิยมบางอย่างของฝ่ายตะวันตก เช่น ประชาธิปไตย เสรีภาพของพลเมือง ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมนิยม ความแตกต่างระหว่างยูโรคอมมิวนิสต์กับสังคมนิยมประชาธิปไตยแบบโบราณ ก็คือ ฝ่ายแรกยังคงมุ่งมั่นอยู่กับการวางแผนระยะยาวเพื่อการเปลี่ยนแปลงและบรรลุสู่สังคมนิยม ในขณะที่ฝ่ายหลังเชื่อถือเรื่องการปรับปรุงระบบจัดการของทุนนิยมให้ดีขึ้นเช่นพวกสังคมนิยมประชาธิปไตยในเยอรมันตะวันตก สวีเดน หรืออังกฤษ

ซานติอาโก คาร์ริลโย (Santiago Carrilio) เลขานุการพรรคคอมมิวนิสต์สเปน เสนอแนวทางของยูโรคอมมิวนิสต์ว่า “ชนชั้นคนงานต้องสร้างแนวร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เพื่อให้ตนเองมีบทบาทนำในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนทั่วไป การสร้างพันธมิตรนี้เป็นการเตรียมพื้นฐานสำหรับสังคมนิยม ด้วยการให้เวลาเป็นบทเรียนและเป็นเครื่องตัดสินแก่คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมว่า ประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น เป็นสิ่งที่ไปกันไม่ได้กับระบบทุนนิยม เพื่อทำลายความชอบธรรมของระบบทุนนิยมที่ยังรากลึกอยู่ในจิตใจของประชาชน”

จากหลักการนี้ แสดงออกมาในภาคปฏิบัติ คือ การเปิดโอกาสให้ฝ่ายซ้ายเข้าร่วมเล่นเกมการเมืองด้วยการเข้าร่วมกับรัฐบาล เพื่อทำลายความแข็งแกร่งของอำนาจของทุนที่มีอยู่เหนือชีวิตสังคมในระดับกว้าง การมีรัฐบาลสังคมนิยมไม่ได้หมายความว่าสังคมได้กลายมาเป็นระบบสังคมนิยมแล้ว แต่เป็นการกรุยทางไว้ล่วงหน้า ดังนั้นฝ่ายซ้ายจะต้องเล่นการเมืองในระบบรัฐสภา โดยหลักการนี้จะต้องยกเลิกระบบพรรคเดียว และเสนอให้มีการใช้อำนาจที่ได้จากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทำการส่งเสริมอำนาจประชาธิปไตยของประชาชน เปิดโอกาสให้มีสหภาพแรงงานที่อยู่นอกเหนืออำนาจรัฐและอำนาจพรรค ให้เสรีภาพสำหรับพรรคฝ่ายตรงกันข้าม เน้นสิทธิมนุษยชน เสรีภาพทางศาสนา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ ศิลปะ และสร้างเงื่อนไขอย่างกว้างขวางให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ

แน่นอนว่า การเกิดขึ้นของยูโรคอมมิวนิสต์ก็คือปฏิกิริยาตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลงในรัสเซียที่ทำให้ความชอบธรรมในฐานะแบบจำลองโซเวียตจางหายไปจากพรรคคอมมิวนิสต์อื่นๆ คาร์ริลโยกล่าวสั้นๆ ต่อการปฏิวัติเดือนตุลาคม ๑๙๑๗ ว่า “รัฐของรัสเซียไม่ใช่รัฐระบอบฟิ แต่ก็ไม่ใช่อำนาจประชาธิปไตยของ

กรรมกรอย่างแท้จริง” นอกจากนั้นสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ ภายในประเทศเหล่านี้ก็เปลี่ยนแปลงไป กลุ่มประชาชนมีจิตสำนึกทางการเมืองสูงขึ้น และพากันลงคะแนนเสียงเลือกฝ่ายซ้ายเข้าสภาด้วยสัดส่วนที่สูงขึ้น และแรงจูงใจข้างหลังก็เป็นไปด้วยความหวังแห่งประชาธิปไตยมากกว่าสังคมนิยม

ในฝรั่งเศสเอง หลังเหตุการณ์พฤษภาคม ๑๙๖๘ องค์กรประกอบใหม่ของพรรคสังคมนิยมได้รับอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีซ้ายใหม่อยู่มาก ทำให้ฝ่ายซ้ายชนิดต่างๆ เริ่มรวมตัวกัน และยอมตกลงร่วมกันในหลักการกว้างๆ มากกว่าแต่ก่อน ตัวอย่างเช่น การเห็นพ้องต้องกันใน “โครงการร่วม” (common project) ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคสังคมนิยม หลักการแสวงจรร่วมสงวนจุดต่างถูกนำมาเข้ามาใช้เพื่อแก้ไขลักษณะการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายในฝ่ายซ้าย การเปิดกว้างนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายใน พลค. ด้วย ในการประชุมสมัชชาครั้งที่ ๒๒ ของ พลค. (๑๙๗๖) ได้มีการประกาศหนทางไปสู่สังคมนิยมอย่างสันติและประชาธิปไตย รวมทั้งเพิ่มเติมหลักการเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคลและสิทธิมนุษยชนเป็นหัวใจสำคัญของระบบสังคมนิยม เลขาธิการ พลค. ประกาศผ่านโทรทัศน์ให้ยกเลิกระบบ “เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ” และยกเลิกนโยบาย พลค. เป็นพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายพรรคเดียวในฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม การเสนอแนวทางดังกล่าวต้องระงับการตกลง เช่นพวกปฏิรูป ซึ่งจะป้องกันได้ด้วยการมีภาคปฏิบัติที่เข้มแข็งและที่เป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น นอกจากนั้นสิ่งที่ขาดเสียมิได้คืองานทฤษฎีการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมที่กำลังพัฒนาไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อประสานภาคทฤษฎีเข้ากับภาคปฏิบัติที่แท้จริง

ปูลันซาส์กับทฤษฎีโรคมินนิสต์

ปูลันซาส์ (Nicos Poulantzas) อพยพมาจากกรีซ และมาศึกษาต่อในปารีสช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ กับอัลธูแซร์ จากแนวคิดเรื่องวิธีการผลิตของอัลธูแซร์ เขาได้นำมาผนวกกับด้านเศรษฐกิจ การเมืองและอุดมการณ์ และเสนอ “ทฤษฎีของรัฐ” ขึ้นมาใหม่ ข้อคิดหลักของเขาก็คือ รัฐไม่ได้เป็นอิสระจากวิธีการผลิต ดังนั้นจึงไม่มีทฤษฎีทั่วไปที่เกี่ยวกับรัฐต่างๆ ไป มีแต่ทฤษฎีเฉพาะๆ ที่เกี่ยวกับรัฐแบบเฉพาะๆ ในวิถีผลิตแบบหนึ่งๆ เท่านั้น งานส่วนใหญ่ของเขา แสดงให้เห็นความเป็นอิสระระดับหนึ่งของรัฐจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจแบบลัทธิมาร์กซ์ เขาเห็นว่า ถึงแม้ลัทธิมาร์กซ์รุ่นคลาสสิก เช่น มาร์กซ์ และเลนินจะให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องรัฐ แต่ก็ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาให้เป็นทฤษฎี และเสนอว่า จำเป็นต้องมีการนำทฤษฎีโครงสร้างมาสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาแนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับรัฐจากนักลัทธิมาร์กซ์รุ่นคลาสสิกจะพบว่า มาร์กซ์มีทัศนะว่ารัฐคือเครื่องมือต่อสู้ทางชนชั้น และเป็นภาพสะท้อนของเศรษฐกิจ ปูลันซาส์เห็นว่า การใช้ลักษณะตัวกำหนดทางเศรษฐกิจดังกล่าวนั้นไม่ถูกต้อง เพราะจากการวิเคราะห์โครงสร้างเฉพาะของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม จะเห็นว่า **หน้าที่หลักของรัฐ คือการสถาปนา (constitute) และการผลิตทดแทนขึ้นใหม่ (reproduce)**

ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดำรงอยู่ ผลผลิตจากการสถาปนาและการผลิตทดแทนนี้สามารถส่งผลไปกำหนดฐานเศรษฐกิจได้ (แนวคิดนี้คล้ายคลึงกับการแบ่ง “ระดับ” ของอัลธูแซร์ดังกล่าวมาแล้ว) ดังนั้นรัฐทุนนิยมจึงมิได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ (instrument) แต่ก็มีใช้เป็นกลาง (neutral) หากแต่ทำหน้าที่เป็นตัว “แทรกแซง” (interventionist) ที่รวมศูนย์ความเป็นปฏิบัติทางชนชั้นเอาไว้มากที่สุด (condensation of class antagonism) มันเป็น *สมรรถุมิของการต่อสู้ทางชนชั้น* ด้วยเหตุนี้การที่ระดมพิจะสามารถทำให้รัฐหันมาใช้ผลประโยชน์ของเขาได้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับว่า พวกเขาสามารถ *ยึดพื้นที่* ในสมรรถุมนี้นี้ได้หรือไม่ รัฐเป็นสมรรถุมิที่มีสงครามอยู่เสมอ หมายความว่ามันมีความขัดแย้งอยู่เสมอ มันมีใช้เขตยึดครองตายตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จากทฤษฎีนี้เป็นรากฐานของแนวคิดยูโรคอมมิวนิสต์ (คอมมิวนิสต์แบบยุโรป) คือการไม่ทำลายรัฐ แต่ต้องเข้ายึดสมรรถุมนี้นี้ด้วยการใช้อำนาจประชาธิปไตยของประชาชน อุปมาอุปไมยเทียบได้เช่นเดียวกับที่ลัทธิมาร์กซ์ไม่เสนอให้ทำลายโรงงาน แต่เน้นให้คนงานยึดอำนาจในโรงงาน

และหากนักลัทธิมาร์กซ์ต้องการที่จะเข้ายึดสมรรถุมนี้นี้ ก็มีความจำเป็นต้องวิเคราะห์วิธีการที่ชนชั้นกรรมกรพิได้ใช้อำนาจในสังคมเพื่อรักษาฐานะที่ได้เปรียบในสมรรถุมนี้นี้ วิธีการหลักก็คือ “สร้างนโยบายขึ้นมาอันหนึ่ง เพื่อฉีกกำลัง (power bloc) จากกลุ่มชนในบางชนชั้น และจากฝ่ายต่างๆ ในเกือบจะทุกชนชั้นที่เห็นดีเห็นงามกับนโยบายอันนี้” สภาวะดังกล่าว จะทำให้เกิดการแตกเป็นฝักเป็นฝ่ายเสมอในทุกชนชั้น ทำให้กลุ่มที่มีอำนาจมากที่สุดในสังคมสามารถสร้างให้แนวคิดของตนมีอำนาจครอบงำ (hegemony) โดยอาศัยการแบ่งเป็นฝักฝ่ายนี้เอง นอกจากนั้นในอีกทางหนึ่ง รัฐก็จะพยายามปิดกั้นการรวมตัวและฉีกกำลังของฝ่ายที่เสียเปรียบที่จะพยายามประสานกำลังจากชนชั้นต่างๆ มาสร้างกลุ่มพลัง (bloc) บ้าง ด้วยวิธีการต่างนานา เช่นการสร้างความแตกแยกด้วยการยุบปั่นหัว หรือนโยบายเลือกที่รักมักที่ชัง ใช้อุดมการณ์ครอบงำ เป็นต้น การวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยให้เข้าใจได้ว่า เหตุใดตัวแทนบางส่วนของรัฐสมัยใหม่จึงมีหน้าที่ให้ *สวัสดิการช่วยเหลือ* ด้วยการพัฒนาและให้ผลประโยชน์แก่กลุ่ม *บางกลุ่ม* ของผู้ถูกกดขี่ ในขณะที่อำนาจรัฐบางส่วนก็ทำหน้าที่ *ปราบปราม* กดขี่ และเอารัดเอาเปรียบ *กลุ่มส่วนใหญ่* ของผู้ถูกกดขี่ และนี่ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันเองด้วยในหน่วยงานด้านต่างๆ ของรัฐ

ปูตินชาติวิเคราะห์พัฒนาการของระบบทุนนิยมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรัฐว่า เมื่อระบบทุนนิยมเปลี่ยนจากทุนนิยมแข่งขันมาเป็นทุนนิยมผูกขาด รัฐก็เปลี่ยนจากลักษณะเสรีนิยม (laissez-faire) มาเป็นตัวแทรกแซงมากขึ้น เพราะรัฐต้องเข้าไปทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งเพื่อดำรงรักษาระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ด้วยการดำเนินมาตรการต่างๆ ของรัฐ และทั้งเพื่อ *ผลิตทดแทน* ระบบเศรษฐกิจด้วยการวางแผน ลงทุน ให้การศึกษาและฝึกอบรมแรงงาน ในขั้นนี้ ก็คือหน้าที่ผลิตทดแทนความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ปูตินชาติได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ผลที่ติดตามมาจากการเพิ่มบทบาทในการแทรกแซง ก็คือ รัฐเองต้องรับผิดชอบกับความขัดแย้งทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมทั้งต้องสร้างความไม่

พอใจให้กับภาคต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ในขั้นต่อมารัฐจะต้องพยายามหาเหตุผลให้กับตัวเองด้วยการระดมแหล่งความรู้จากนักวิชาการ นักเทคนิคกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งในการแก้ปัญหา และผูกขาดการแก้ปัญหาไว้แต่เพียงกลุ่มเดียว ทำให้วิธีแก้ปัญหายังจำกัดอยู่แต่เพียงภายในกลุ่มผู้นำทางปัญญากลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง (ที่รัฐมอบอำนาจให้) มิใช่การเปิดกว้างของการมีส่วนร่วมตามแบบอย่างประชาธิปไตย ปุลันชาส์เห็นว่าพัฒนาการดังกล่าวจะให้ชนชั้นนายทุนน้อยรุ่นใหม่ทำงานด้านความคิดและด้านเทคนิคเกิดความไม่พอใจกับวิธีแก้ปัญหารัฐขึ้นมา และเมื่อทั้งแก้ปัญหาไม่ได้รวมทั้งควบคุมความไม่พอใจที่เพิ่มมากขึ้นของชนชั้นต่างๆ ในสังคมไม่ได้ รัฐก็จะถูกบีบให้หีบเอามาตรการสุดท้ายที่มีแต่การใช้อำนาจล้วนๆ ออกมาใช้

ในส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างทางชนชั้นของระบบทุนนิยมแบบใหม่นั้น ปุลันชาส์มีความเห็นพ้องกับการวิเคราะห์ของกอร์ช แต่มีส่วนที่แตกต่างกันในข้อเสนอของกอร์ชเรื่อง *ใครจะเป็นกองหน้าในการต่อสู้* ในขณะที่กอร์ชเสนอว่า “กลุ่มกรรมาชีพยุคใหม่” (ได้แก่นายทุนน้อย) มีศักยภาพที่จะเป็นพรรคกองหน้าของชนชั้นคนงาน ปุลันชาส์กลับเห็นว่าชนชั้นนายทุนน้อยรุ่นใหม่สามารถเป็นได้เพียงพันธมิตรเท่านั้น มิใช่พรรคกองหน้า เพราะเขาเห็นว่าหากปล่อยให้ชนชั้นนี้ไปเป็นพรรคกองหน้า พวกนี้ก็จะพยายามรักษาอภิสิทธิ์ของชนชั้นตนเองไว้ ดังเช่นที่เห็นปรากฏอยู่ในบรรดาพรรคคอมมิวนิสต์ทั้งหลาย (ซึ่งส่วนมากเป็นกลุ่มนายทุนน้อยที่มีอำนาจ) ปุลันชาส์ยังคงเสนอให้ชนชั้นคนงานเป็นหัวหอก แต่ก็เห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างพันธมิตรกับนายทุนน้อยรุ่นใหม่ โดยอาศัยแนวคิดประชาธิปไตยเป็นหลัก

ข้อที่ต้องเล็งความเข้าใจผิดในที่นี้ ก็คือ แนวทางยูโรคอมมิวนิสต์มิได้มุ่งหวังแต่ชัยชนะจากการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ทว่าจะต้องควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวขนาดกว้างที่ระดับพื้นฐานด้วย คือระบบจัดการด้วยตนเองของคนงาน ปุลันชาส์ได้เสนอว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ๆ เช่น กลุ่มนิเวศวิทยา กลุ่มสตรี จะต้องได้รับความสนใจจากนักลัทธิมาร์กซ์เท่าๆ กับการเคลื่อนไหวของคนงานและจะต้องเชื่อมประสานการเคลื่อนไหวเหล่านี้ให้เป็นขบวนการ ปุลันชาส์กล่าวถึงความพยายามดังกล่าวว่า ถึงแม้ว่าประวัติศาสตร์จะยังไม่เคยแสดงให้เห็นผลสำเร็จของการไปสู่สังคมนิยมด้วยหนทางประชาธิปไตยเลย แต่มันก็ได้ให้ตัวอย่างของสังคมนิยมแบบเผด็จการที่เราต้องหลีกเลี่ยงอย่าทำตามให้เราดูเป็นเยี่ยง แต่อย่าเอาตามอย่าง นี่เป็นปรากฏการณ์ที่ทำนายเราอยู่ สังคมนิยมจะต้องเป็นประชาธิปไตย มิฉะนั้นมันก็ไม่ใช่อสังคมนิยมที่แท้จริง

วิกฤตการณ์ของลัทธิมาร์กซ์

ท่ามกลางการเปิดหนทางทฤษฎีและรูปแบบองค์กรใหม่ๆ วิกฤตการณ์ภายในลัทธิมาร์กซ์ก็ปะทุขึ้นมา จุดเริ่มต้นของวิกฤตการณ์เกิดขึ้นเมื่อข้อตกลงใน “โครงการร่วม” ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบจากทั้ง ๒ ฝ่าย ความแตกแยกของพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส (พคฝ.) และพรรคสังคมนิยมฝรั่งเศส (พสฝ.) นำมาสู่ความ

พ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง ปี ๑๙๗๘ พร้อมกับข่าวลือว่า พลศ. ยินดีเปิดทางให้ฝ่ายขวาได้รับชัยชนะมากกว่าจะเป็นฝ่ายซ้ายที่ไม่ใช่ตนเอง ข่าวลือนี้ทำให้สมาชิกภายในพรรคขอเปิดการวิจารณ์อย่างกว้างขวาง แต่ฝ่ายองค์การนำไม่ยินยอม นักวิชาการเด่นๆ ของพรรคเช่น ฌอง ไอเลนสไตน์ (Jean Ellenstein) และอัลธูแซร์รวบรวมล่าลายเซ็นเพื่อขอให้พรรคมีการเปิดวิจารณ์ แต่ก็ไร้ผลเช่นกัน

หลังจากซื้อสัตย์มากับพรรคตลอดเวลา ๓๐ ปี รวมทั้งใช้ความอดกลั้นอย่างสูงเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ในกรณีต่างๆ เช่น การรอดพ้นของผู้ปฏิบัติงานระดับล่างที่เห็นด้วยกับแนวทางของตนถูกขับออก จากพรรคคนบ๊วยคน การนิ่งเงียบต่อการกระทำของโซเวียตในปี ๑๙๕๖ และการยอมรับการวิจารณ์ตนเองหลายต่อหลายครั้ง อัลธูแซร์ก็หลุดพ้นจากภาพหลอนในอดีตของตนอย่างขมขื่น ในเดือนเมษายน ๑๙๗๘ เขาเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ “เลอมองด์” ว่า “ณ บัดนี้ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าทฤษฎีมาร์กซ์ล้มเหลวเหลืออยู่ใน พลศ. อีกต่อไปแล้ว พลศ. เปรียบประจวบที่ปล่อยไม่ไป ระบบข้าราชการที่มุ่งแต่จะรักษาอำนาจของชั้นบนได้ชะงักร่อนหนทางแห่งการพัฒนาพรรคให้พังก้นโดยสิ้นเชิง”

เมื่อระดับผู้นำกล้าแสดงความคิดเห็นออกมาในที่สาธารณะดังกล่าวได้ กระแสต่างๆ ในระดับล่างก็พุ่งพรูออกมาเป็นขบวน และก่อให้เกิด “ภาวะวิกฤติของลัทธิมาร์กซ์” ซึ่งแพร่คลุมไปทั่วมิใช่เพียงแต่ในฝรั่งเศสเท่านั้น ลูซิโอ คอลเลตติ (Lucio Colletti) แห่งพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลีก็เห็นพ้องกับคำกล่าวของอัลธูแซร์ โดยเขากล่าวว่า “ลัทธิมาร์กซ์กำลังเกิดวิกฤติ เพราะมันได้ก้าวไปไกลจนสุดจากต้นกำเนิดที่มาของมัน” เฟอานันโด โคลแดง (Fernando Claudin) ผู้นำยูโรคอมมิวนิสต์สเปนเห็นว่า “ต้นตอของปัญหาเกิดจากการปฏิวัติเดือนตุลาคม ๑๙๑๗ ในรัสเซีย ในขณะที่เลนินและทรอตสกีตั้งใจจะสร้างสรรค์สังคมนิยมอยู่นั้น ในความเป็นจริงพวกเขากำลังวางรากฐานให้กับสังคมที่มีชนชั้นแบบใหม่ให้เกิดขึ้น”

อนาคตของลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศส เป็นเรื่องที่ยากเกินกว่าจะทำนายได้ โดยเฉพาะในช่วงปี ๑๙๗๐ ลัทธิมาร์กซ์เผชิญกับวิกฤติอย่างหนัก การแตกแยกขยายวงเกิดขึ้นในปีกษัย นโยบายยูโรคอมมิวนิสต์ยังไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดไว้ พวกที่ปฏิเสธลัทธิมาร์กซ์ก็ยังไม่สามารถหาหนทางอื่นมาทดแทนได้ แม้แต่ซาร์ตซึ่งชราภาพมากแล้ว ก็ยังต้องประกาศล้างมือกับลัทธิมาร์กซ์ และหันไปร่วมทำกิจกรรมมนุษยธรรมทางสังคมเล็กๆ น้อยๆ เช่น เข้าร่วมกับ “เทพเจ้ากาลิองค์เก่า” (หมายถึงเรย์มอนด์ อารอง เพื่อนเก่าโรงเรียนเดียวกับซาร์ต) เพื่อหาเงินช่วยเหลือผู้อพยพเวียดนาม นักลัทธิมาร์กซ์ส่วนมากล้วนแต่มีความเข้าใจสมมุติฐานของความเจ็บป่วยของลัทธิมาร์กซ์ แต่สิ่งที่พวกเขายังค้นหาไม่ได้ก็คือ จะเยียวยาโรคร้ายนี้ได้ด้วยยาและวิธีการอะไร

๕ : ขบวนการเคลื่อนไหวสังคมยุคใหม่ในทศวรรษ ๑๙๗๐

ในขณะที่ลัทธิมาร์กซ์กำลังหาทางออกอยู่นั้น ขบวนการเคลื่อนไหวสังคมแบบใหม่ได้กลายเป็นเชื้อไฟอย่างดีสำหรับมาร์กซิสต์ เพราะกลุ่มเหล่านี้มีปฏิบัติการทางสังคม เช่น กลุ่มจัดการด้วยตนเองที่เน้นการปฏิบัติการกับมวลชน เพื่อบรรลุเป้าหมายเฉพาะๆ เพื่อสร้างทัศนคติใหม่ๆ ในการทำงานให้กับมวลชนพื้นฐาน กลุ่มสำคัญๆ ๓ กลุ่มที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือกลุ่มระบบจัดการด้วยตนเอง กลุ่มสิทธิสตรี และกลุ่มนิเวศวิทยา

๑) **กลุ่มระบบจัดการด้วยตนเอง** วัตถุประสงค์ที่กลุ่มนี้ใช้ ก็คือบรรดาประสบการณ์ต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต รวมทั้งการทดลองในเหตุการณ์พฤษภาคม ๑๙๖๘ หลักการรูปธรรมบางอย่างได้ถูกทดลองนำมาใช้ปฏิบัติ เช่น ให้นักงานควบคุมโรงงานด้วยตนเองและเพื่อตนเอง ขจัดลำดับชั้นทางชั้นเงินเดือน ขจัดแนวคิดแบบนายจ้าง-ลูกจ้าง สร้างสภาพคนงานโดยใช้ระบบเลือกตั้ง จัดระบบบริหารด้วยการตัดสินใจร่วมประสานงานระหว่างทุกสภาเข้าด้วยกัน ตัวแทนของสภามาจากการเลือกตั้ง มีกำหนดระยะเวลาและใช้ระบบหมุนเวียน เป็นต้น การทดลองโครงการต่างๆ จากภายในโรงงานนี้ มุ่งที่จะบ่มเพาะคนงานให้มีความสามารถในระดับที่จะสามารถจัดการกับระบบสังคมได้ เช่น โครงการใช้อำนาจการตัดสินใจจากระดับล่างสุด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชั่วโมงการทำงาน การหยุดพักหรือโครงการแก้ปัญหาทางเทคนิคร่วมกัน โครงการวางนโยบายพื้นฐานร่วมกัน เช่น การวางนโยบายว่าจะผลิตอะไรจำนวนเท่าไร เป็นต้น

ถึงแม้ว่า ประสบการณ์จากในอดีตทั้งจากประสบการณ์เล็กๆ และขนาดใหญ่จากยูโกสลาเวีย (ที่ถูกวิจารณ์ว่าไม่ใช่ของจริง) ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมีปัญหามากมายในภาคปฏิบัติการ แต่กลุ่มๆ ก็มีแนวคิดพื้นฐานว่าเราต้องสรุปบทเรียนและทดลองผิดทดลองถูก ดีกว่าปล่อยให้สังคมคลี่คลายไปเป็นระบบสังคมนิยมแบบที่กำลังมีอยู่

ความพยายามของกลุ่มๆยังมีอยู่ต่อไป รวมทั้งมีการย้อนกลับไปงานคลาสสิกของปานเนอก็อก (Pannekoek) โรซ่า ลุกเซมเบอร์ก และกริมซี มีการจัดสัมมนาในระดับนานาชาติครั้งที่ ๒ ในปารีส เมื่อปี ๑๙๗๗ โดยมีสมาชิกจาก ๒๘ ประเทศ ในสมาพันธ์กรรมกรใหญ่ของฝรั่งเศส (CFDT) ก็มีการทดลองใช้ระบบนี้ภายในปี ๑๙๗๓ มีการทดลองครั้งใหญ่ของกลุ่มโรงงานนาฬิกา LIP โดยคนงานเข้ายึดโรงงาน ทำการควบคุมการผลิต การบริหาร และระบบจัดการทั้งหมด

๒) **เดอโบวัวร์ กับขบวนการสิทธิสตรี** หลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม ๑๙๖๘ กลุ่มผู้หญิงเล็กๆ หลายกลุ่มได้ก่อตั้งขึ้น โดยเป็นปฏิริยาต่อต้านบทบาทของผู้ชายในระหว่างเหตุการณ์ ๑๙๖๘ นั้นเอง กลุ่มแรกสุดได้แก่ “กลุ่มการเมืองและจิตวิเคราะห์” (Politik and Psychoanalysis) กลุ่มนี้ได้รวมตัวกันสร้างจุดศูนย์กลาง

ของการวิเคราะห์ปัญหาสตรี โดยสังเคราะห์แนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์เข้ากับจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ นักทฤษฎีที่กลุ่มยึดเป็นหลัก คือ แจกส์ ลากอง (Jacques Lacan) นักจิตวิเคราะห์ผู้ย้อนกลับไปอ่านงานของฟรอยด์ใหม่ เพื่อแก้ไขลักษณะจิตวิเคราะห์แบบโบราณและลักษณะเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด ผลจากการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ทักษะเพศนิยม (Sexism) นั้นมีอยู่มากมายในภาษาและไวยากรณ์ฝรั่งเศส ทำให้เกิดการค้นคว้าในแง่มุมนี้จากกลุ่มนักภาษาศาสตร์และนักศึกษาศัญลักษณ์ (semiology) ที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทางกลุ่มได้ตั้งร้านหนังสือเฉพาะของสตรี จัดทำวารสารและสำนักพิมพ์เฉพาะงานที่เกี่ยวกับสตรี เพื่อเผยแพร่ความคิดแนวใหม่

ในเดือนสิงหาคม ๑๙๖๐ กลุ่มนักเขียนสตรีกลุ่มหนึ่งได้นำพวงหรีดไปวางหน้าอนุสาวรีย์หลุมฝังศพของทหารนิรนาม พร้อมกับข้อความจารึกว่า “แด่ภรรยาผู้นิรนามของทหารหาญเหล่านี้” หนังสือพิมพ์ลงข่าวนี้อันเกรี้ยวกราว เนื่องจากประเด็นนี้เป็นการต่อต้านสัญลักษณ์แห่งความรักชาติของชาวฝรั่งเศส (ที่มีแต่ผู้ชาย) อย่างถึงแก่นที่สุด จากเหตุการณ์นี้ ขบวนการปลดปล่อยเพื่อสิทธิสตรี (Women Liberation Movement-MLF) ก็ก่อตัวขึ้น

การวิเคราะห์ปัญหาสตรีของกลุ่มเอ็มแอลเอฟ เหมือนกับข้อเสนอของเดอ โบวัวร์ที่เคยเสนอไว้ในหนังสือเรื่อง “เพศที่สอง” อันที่จริง เมื่อเริ่มแรกที่หนังสือเล่มนี้ออกมาสู่บรรณพิภพนั้น นอกจากจะได้รับการคัดค้านอย่างทั่วหน้าแล้ว ในไม่ช้า แนวความคิดในเรื่องนี้ก็ขาดหายไป เพราะการขาดขบวนการมารองรับ จนกระทั่งเมื่อเกิดขบวนการสิทธิสตรีในอังกฤษ จึงได้มีการจุดความสนใจจากหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาอีกครั้ง และได้ขยายวงกว้างมากขึ้น ดังตัวอย่างเช่น ในปี ๑๙๖๕ หนังสือเล่มนี้จำหน่ายได้ถึง ๓๕๐,๐๐๐ เล่มในอเมริกา จากแนวคิดของเดอ โบวัวร์ กลุ่มสตรีที่มีแนวคิดเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานเสนอให้ยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงสถาบันการแต่งงานและครอบครัวซึ่งเป็นหัวใจของการกดขี่สตรี เสนอให้สตรีเป็นอิสระจากเศรษฐกิจ การเมือง และเพศ โดยมีความเท่าเทียมกับชาย เพศจะต้องถูกยกเลิกในฐานะเครื่องแบ่งชั้นของกลุ่มคน เหมือนอย่างเช่นที่ทุกวันนี้เราไม่มีความสนใจว่า ใครจะมีลูกหยันน้ำตาลอะไร

เดอ โบวัวร์เองก็ได้ตอบรับเชิญเข้าร่วมกลุ่มเอ็มแอลเอฟอย่างปราศจากการลังเล ในปี ๑๙๖๑ ชื่อของเธอก็ปรากฏอยู่ในอันดับแรกๆ ของคำประกาศ ๓๔๓ ซึ่งเป็นรายชื่อของสตรีที่ประกาศว่าเธอได้ผ่านการทำแท้งมาแล้วอย่างผิดกฎหมาย และเรียกร้องให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย เธอได้ออกวารสารเฉพาะสตรีและอุทิศให้แก่การต่อสู้ของสตรี จากนั้นงานทั้งด้านวิชาการและกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวกับสตรีก็เกิดขึ้นติดตามมาอย่างรวดเร็วและมีพลัง

ท่ามกลางกลุ่มสตรีที่หลากหลายนั้น มีความแตกต่างกันออกเป็นหลายแนวทาง เท่าที่จัดรวบรวมเป็นหมวดหมู่ได้นั้น อย่างน้อยแบ่งออกไปเป็น ๕ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่ม **establishment feminist** กลุ่มนี้ไม่แสวงหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในสังคมหรือทักษะทางสังคม แต่เสนอให้สตรีเพิ่มบทบาทมากขึ้นเพื่อ

เพิ่มอำนาจและชื่อเสียงให้แก่สตรีมากขึ้น (๒) **กลุ่ม reform feminist** มีลักษณะเปิดกว้างกว่ากลุ่มแรกด้วยการเรียกร้องโอกาสในการจ้างงานและโอกาสของความก้าวหน้าในวิชาชีพของสตรีให้เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งเรียกร้องสิทธิทุกอย่างในทุกแง่มุมของชีวิต แต่ที่จัดว่ามีลักษณะปฏิรูป ก็เนื่องจากไม่มีลักษณะท้าทายระบบปัจจุบันที่เป็นอยู่ (๓) **กลุ่ม socialist feminist** ที่เรียกร้องว่า การปลดปล่อยสตรีอย่างแท้จริงต้องดำเนินควบคู่ไปกับระบบสังคมนิยม เนื่องจากระบบทุนนิยมแสวงหากำไรเพิ่มเติมของตนจากการกดขี่สตรี (๔) **กลุ่ม radical feminist** กลุ่มนี้เห็นว่า แม้แต่ภายในประเทศสังคมนิยมเอง ความสัมพันธ์ระหว่างเพศก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ดังนั้นระบบสังคมนิยมจึงมิใช่ขั้วแก้ไขปัญหาสตรี หากแต่จำเป็นต้องยกเลิกทัศนคติแบบลัทธิชายเป็นใหญ่ให้หมดสิ้น เรื่องเพศนิยมเป็นความขัดแย้งขั้นมูลฐานที่มีใช้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความขัดแย้งทางชนชั้นหรือความขัดแย้งอื่นๆ การแก้ไขปัญหามุขสตรีจำเป็นต้องให้สตรีเป็นอิสระแก่ตนเองเท่านั้น (๕) **กลุ่ม Lesbian radical feminist** กลุ่มนี้ไปไกลที่สุด โดยเสนอว่าการเป็นเลสเบียน (รักร่วมเพศระหว่างหญิงกับหญิง) เท่านั้นเป็นวิธีการหลุดพ้นจากการกดขี่ของผู้ชาย

การสร้างสรรคทฤษฎีใหม่ๆ เกี่ยวกับสตรีได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการนำเอาทฤษฎีโครงสร้างนิยมมาใช้ นักทฤษฎีสตรี เช่น จูเลีย คริสเตอวา (Julia Kristeva), แอนน์ เลอเคอร์ก (Annie Leclerc), โมนิก วิททิก (Monique Wittig) ได้เสนอการสำรวจบทบาทของสตรีในวาระวัฒนธรรม จิตวิเคราะห์ ปรัชญา สังคมวิทยา และการวิจารณ์วรรณกรรม ปัญหาเรื่อง อำนาจ ศูนย์กลางแห่งการกดขี่เป็นหัวใจของการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอำนาจทางการเมือง แต่บางกลุ่มก็ได้ขยายไปถึงเรื่องการใช้สัญลักษณ์และภาษาด้วย

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของการวิเคราะห์เรื่องสตรีมีปมที่แก้ไม่ออกอยู่ในตัวเอง นั่นคือการวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมใด ล้วนแล้วแต่ต้องพยายามบรรจุการกดขี่สตรีเข้าไปในแบบจำลองทางทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว อันได้แก่ทฤษฎีของมาร์กซ์ ฟรอยด์ ชาร์ล ลากอง เลวี-สตโรส ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นนักทฤษฎีผู้ชายทั้งสิ้น ดังนั้น หากกลุ่มสตรีต้องการ “ทลายกรอบ” นี้ออกไป ก็ต้องเริ่มต้นมองโลกในแง่มุมใหม่ และจากสายตาของผู้หญิงจริงๆ

๓) การเมืองเรื่องนิเวศวิทยา (Political Ecology) “นโยบายปลูกความเขียวสะพรั่ง” (Greening) ของอังเดร กอร์ซ การเมืองเรื่องนิเวศวิทยา กลายมาเป็นกิจกรรมหลักประการหนึ่งหลังเหตุการณ์พฤษภาคม ๑๙๖๘ โดยนักอนุรักษ์ธรรมชาติปีกซ้าย เช่น เรอเน่ ดูมงต์ (René Dumont) และเพื่อนๆ ได้ร่วมก่อตั้งพรรคการเมืองที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่สีเขียวเป็นหลัก และมีอังเดร กอร์ซเป็นนักทฤษฎีคนสำคัญ

กอร์ซศึกษาทางปรัชญา และประกอบอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์ แรกเริ่มเขาได้เข้าร่วมงานกับชาร์ลตามแนวทางเอกซิสฯ ในตอนต้นปี ๑๙๕๐ ทั้งสองก็เข้าหาลัทธิมาร์กซ์มากขึ้น หนังสือเล่มที่ทำให้เขามีชื่อเสียง คือ *Stratégie ouvrière et néo-capitalisme* (๑๙๖๔) (ยุทธศาสตร์ของคณากรกับระบบทุนนิยมแบบใหม่) เขาเข้าร่วมกองบรรณาธิการ รวมทั้งเป็นนักเขียนให้กับวารสารที่ก้าวหน้าหลายเล่ม รวมทั้ง *Les Temps*

Modernes ที่ซาร์ตก่อตั้งขึ้น ในปี ๑๙๗๗ เขารวบรวมบทความรวมพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม ชื่อ **Ecology and Liberty** (นิเวศวิทยากับเสรีภาพ) และ **Ecology and Politics** (นิเวศวิทยากับการเมือง)

หลังจากปี ๑๙๖๘ กอร์ชเริ่มค้นคว้าลัทธิมาร์กซ์ในแนวของโรซ่า ลุกเซมเบอร์ก ความล้มเหลวจากเหตุการณ์ปี ๑๙๖๘ ทำให้เขาสรุปว่า ฝ่ายประชาชนจำเป็นต้องมีพรรคการเมืองของตน แต่ต้องไม่ใช่พรรคแบบเลนิน แต่เป็นพรรคแบบมวลชน ซึ่งต้องมีรากฐานมาจากระบบจัดการด้วยตนเองและสภาพคนงาน กอร์ชเข้าร่วมงานกับคนงานด้วยการเข้าไปร่วมสังเกตชีวิตการผลิตภายในโรงงานและได้พบปัญหาเรื่องเทคโนโลยีดังที่เขาได้วิเคราะห์ในรายละเอียดต่อมา

กอร์ชเห็นว่าการกระจายอำนาจการตัดสินใจ การจำกัดอำนาจของรัฐและทุน รวมทั้งการขยายอำนาจของประชาชนยังกระทำไม่ได้ในปัจจุบัน เนื่องจากมีการแบ่งงานกันทำที่กว้างแรงงานกายและแรงงานสมองเป็นตัวกีดขวาง การแบ่งงานนี้เกิดขึ้นได้เพราะลักษณะของเทคโนโลยีที่ใช้ เป็น เทคโนโลยีแบบทุนนิยม ที่มีเป้าหมาย ๒ อย่างในตัวเอง คือ (๑) ผลิตให้ได้มากที่สุด (๒) ขจัดทักษะของคนงานในการควบคุมการผลิต ดังเช่นที่ประวัติศาสตร์ทุนนิยมได้พัฒนาขึ้นมาท่ามกลางการทำลายความชำนาญเฉพาะของช่างฝีมือ ระบบการจัดการตนเองยังใช้ไม่ได้ผล ก็เพราะยังไม่สามารถเอาชนะขีดจำกัดของการแบ่งงานกันทำได้ ฉะนั้น เทคโนโลยีจึงไม่เป็นกลาง แต่ได้ถูกคัดแปลงให้เข้ากับชนชั้นของสังคม ดังนั้นการได้ครอบครองปัจจัยการผลิตร่วมกัน จึงยังไม่สามารถจะขจัดความแปลกแยกของคนงานได้ จนกว่าจะได้ควบคุมกระบวนการผลิตไปด้วย ซึ่งเชื่อมโยงมาถึงปัญหาเทคโนโลยี นี่หมายความว่าจำเป็นต้องมีเทคโนโลยีแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเทคโนโลยีแบบเดิมของระบบทุนนิยมที่ออกแบบมาเพื่อควบคุมทั้งธรรมชาติและควบคุมทั้งมนุษย์ด้วยกันเอง เทคโนโลยีแบบใหม่นี้จะต้องมีรากฐานมาจากการแสวงหาความร่วมมือระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย ข้อคิดดังกล่าวเป็นมูลเหตุจูงใจให้กอร์ชหันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม

เขาเริ่มค้นคว้างานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจากหนังสือของ อีวาน อิลลิช (Ivan Illich) อี. เอฟ. ชูเมคเกอร์ (E. F. Schumacher) และได้รวบรวมปัญหาที่สำคัญไว้ ๔ ด้านด้วยกันคือ (๑) ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (๒) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเร่งด่วน (๓) ภาวะมลพิษของสิ่งแวดล้อม (๔) การเจริญเติบโตของประชากร นักนิเวศวิทยาเสนอการวิเคราะห์ว่า ปัจจุบันนี้มนุษย์เราได้มาถึงขีดจำกัดของความเจริญแล้ว การใช้ทรัพยากรอย่างเร่งรีบกับเทคโนโลยีแบบทุนนิยม สร้างปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคต และมีผลต่อเนื่องมาถึงสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ โดยเฉพาะพลังงานชนิดใหม่ๆ เช่น พลังงานนิวเคลียร์ หลักการของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นหลักการที่ไปกันไม่ได้กับการใช้เหตุใช้ผลแบบทุนนิยม พร้อมๆ กับที่ไปกันไม่ได้กับระบบสังคมนิยมแบบถืออำนาจเป็นใหญ่ ข้อเสนออีกคือ ต้องหยุดความเจริญทางเศรษฐกิจ เปลี่ยนรูปแบบการบริโภค เปลี่ยนแปลงการใช้พลังงานที่หามาทดแทนไม่ได้ และเปลี่ยนมาใช้เทคโนโลยีแบบใหม่

ปัจจุบันนี้อิทธิพลของแนวทางนี้มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยทุกที ในขณะที่แนวทางอื่นๆตกต่ำลง ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากข้อเท็จจริงในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้านั่นเอง ปัญหาอันใหญ่หลวงที่ประชาชนฝรั่งเศสต้องเผชิญก็คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม และภัยอันตรายจากโรงงานนิวเคลียร์ กอร์ชวิจารณ์ว่า การตัดสินใจใช้พลังงานนิวเคลียร์ซึ่งไม่มีความปลอดภัยต่อชีวิตประชาชนเลยนั้น แสดงให้เห็นถึงระบบการถืออำนาจเป็นใหญ่ของนักการเมืองที่ไม่เคยฟังเสียงประชาชนเลย

ผลงานในอีกด้านหนึ่งที่เป็นงานสร้างสรรค์ของกลุ่ม คือการแสวงหาพลังงานและเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น พลังงานจากแสงแดด จากลม เพื่อสร้างเทคโนโลยีที่กระจายอำนาจให้คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้และสามารถควบคุมได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ กอร์ชยังเสนอรูปแบบชีวิตที่สร้างสรรค์กว่าในอนาคตว่า ในสังคมบริโภคนิยมปัจจุบัน คนเราต้องทำการผลิตและซื้อสินค้าที่ไม่จำเป็น รวมทั้งสินค้าที่ขาดความคงทนจำนวนมากมาย ถ้าเราสามารถควบคุมการผลิตให้ได้สินค้าที่มีความทนทานและลดการบริโภคนิยมที่ไม่จำเป็นลง เราจะทำงานน้อยลง และจะได้เหลือเวลาเพื่อทำกิจกรรมสร้างสรรค์อย่างอื่นๆ ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่ของสังคมได้แต่ทำหน้าที่เป็น “คนดู” (อยู่ในสังคมคนดู) ไม่ว่าจะเป็นักกีฬา คนตรี งานศิลปะ เพราะเราไม่มีเวลาเหลือเพียงพอที่จะได้ฝึกฝน แต่ในอนาคต เมื่อเราทำงานน้อยลง เราก็จะได้มีเวลาเหลือไปเล่นดนตรีแทนที่จะได้แต่นั่งฟัง ได้เล่นกีฬาแทนที่จะได้แต่เฝ้าดูนักกีฬาอาชีพเล่น ได้ทำงานประดิษฐ์ที่ใช้มือไม้ของเราเองบ้าง แทนที่จะเพียงแต่ประกอบทุกอย่างที่ทำมาแล้วอย่างสำเร็จรูป

เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว การแสวงหาสังคมนิยมของกอร์ชดูคล้ายคลึงกับยูโทเปียของฟูริเยร์ (Charles Fourier) แต่กอร์ชคัดค้านว่า เขามีได้เอาแต่คิดฝันถึงสังคมใหม่ แต่เขามีรายละเอียดของสังคมใหม่ว่าจะต้องทำอะไร นอกจากนี้เขายังเสนอว่า กลุ่มสตรีสามารถมีบทบาทเป็นกองหน้าในการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ๆ ให้แก่สังคม เพราะสตรีเป็นตัวแทนของคุณค่าแบบเน้นการร่วมมือและไม่เน้นเศรษฐกิจ

บทส่งท้าย : ลัทธิมาร์กซ์และสังคมที่เป็นอิสระ

ในฐานะที่เป็นผู้ประสานขบวนการเคลื่อนไหวสังคมแบบต่างๆ เข้ามาเป็นทฤษฎีซ้ายใหม่ กอร์ชมีความเห็นว่าลัทธิมาร์กซ์มีคุณูปการในฐานะเป็นเครื่องมือการวิเคราะห์สังคมที่ไม่อาจจะหาเครื่องมืออื่นมาทดแทนได้ ดังปรากฏยืนยันอยู่ในการวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรากฐานมาจากปัญหาเศรษฐกิจ “แต่ถึงแม้เราจะเริ่มต้นด้วยลัทธิมาร์กซ์ แต่เราก็ไม่อาจจะจบบทสรุปลงท้ายได้ด้วยลัทธิมาร์กซ์ ทว่าเราจำเป็นต้องก้าวไปให้ไกลยิ่งกว่านั้น” ข้อเสนอดังกล่าวของกอร์ชปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มสุดท้ายของเขาที่ชื่อ *Adieux au Proletariat* (1980) (ลาก่อนชนชั้นกรรมาชีพ) ซึ่งอาจจะเรียกว่า เป็นข้อเสนอยุคหลังของลัทธิมาร์กซ์รุ่นหลัง

ในหนังสือเล่มดังกล่าว กอร์ชนำเสนอว่า ชนชั้นกรรมาชีพยุคเดิมได้หมดพลังปฏิบัติที่จะเป็นชนชั้นที่แบกรับภารกิจทางประวัติศาสตร์ในการเป็นชนชั้นนำของการปฏิบัติ เนื่องจากลักษณะที่เป็นเนื้อเดียวกัน (Homogene) ของชนชั้นกรรมาชีพไม่มีอยู่แล้ว (อันเป็นข้อเสนอดีเดียวกับมาคูเซอ) คำถามต่อไปก็คือ “แล้วใครจะเป็นผู้มาทำหน้าที่แทน” และดังได้กล่าวมาแล้วว่ากอร์ชได้นำเสนอ “ชนชั้นกรรมาชีพยุคใหม่” อันได้แก่ผู้ใช้แรงงานทางสติปัญญาที่ถูกความแปลกแยกอย่างถึงที่สุดของระบบทุนนิยมยุคใหม่ผลักดันให้มีความต้องการที่จะปฏิบัติเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมากที่สุด อย่างไรก็ตามจนกระทั่งทุกวันนี้ กอร์ชก็ยังไม่สามารถสร้างสรรค์แบบพิมพ์เขียวของการปฏิบัติที่จะนำไปสู่สังคมใหม่ได้ นี่คงเป็นเรื่องของกาลเวลาที่ซ้ายใหม่ต้องการเพื่อพิสูจน์ตนเอง
